

Filosofická fakulta University Karlovy v Praze
Ústav české literatury a literární vědy
Diplomová práce
Nea Brkičová

Motiv ženy v díle Jakuba Demla
Woman as a literary motif in work of Jakub Deml

Vedoucí práce:
Doc. PhDr. Jan Wiendl, Ph. D.

Poděkování

Děkuji vedoucímu této práce docentu Janu Wiendlovi za pomoc, trpělivost a vedení, doktoru Vladimíru Binarovi, doktorce Daniele Iwashitě a dalším odborníkům za podnětné komentáře a připomínky, Markétě Kuchařové za prohlédnutí a komentář celého textu a Janě Jaksmanické za pomoc při závěrečné revizi práce.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze 27. listopadu 2011

Abstrakt

Práce se zabývá motivem ženy v díle Jakuba Demla. Úvodem představuje nezbytná fakta a události jeho života. V hlavní části se snaží identifikovat základní archetypy ženství v díle Jakuba Demla se zvláštním zřetelem na mariánský kult, který se zvláště podílí na transformaci žijících postav v nadosobní a symbolické. Závěrem se věnuje úvaze, zda jsou motivy archetypálních žen skutečně dominující, nebo zda jsou pouze zobrazením hlubšího básnickova hledání a zápasu.

Klíčová slova

Eliška Wiesenebergerová, Jakub Deml, Kateřina Sweerts-Sporcková, katolická mystika, katolická poezie, mariánský kult v literatuře, Marie Rosa Junová, Matylka Demlová, Miriam, motiv ženy v literatuře, Pavla Kytlicová, Zapomenuté světlo

Abstract

The work deals with the motif of a woman in the works of Jakub Deml. It starts by presenting some necessary facts and events of his life. In the main part, it tries to identify the basic archetypes of femininity in Deml's works, focusing especially on the Marian Cult, that strongly influences the transformation of living persons into supra-personal and symbolical ones. In the final analysis, the question of whether the motives of archetypal women are really dominating or whether they just mirror the poet's spiritual search and fight is addressed.

Key words

Eliška Wiesenebergerová, Jakub Deml, Kateřina Sweerts-Sporcková, catholic mysticism, catholic poetry, marian cult in the literature, Marie Rosa Junová, Matylka Demlová, Miriam, motif of a woman in the literature, Pavla Kytlicová, Forgotten Light

Obsah

I. Úvodní část

1. Úvod, cíl práce	8
2. Fenomén Jakuba Demla v české literatuře	9
3. Život a dílo	13

II. Motiv ženy

4. Ženy v životě a díle Jakuba Demla	20
4. 1. Konkrétní postavy	25
4. 1. 1. Kladné světské postavy s kultovním, nadosobním přesahem	25
4. 1. 2. Kladné světské postavy bez nadosobního přesahu	29
4. 1. 3. Církevní světice	30
4. 1. 4. Záporné a rozporuplné postavy	31

III. Interpretační část

5. Interpretační část – reflexe ženy v díle Jakuba Demla	34
5. 1. Úvod do interpretace	34
6. Matka	35
6. 1. Literární zpodobení matky	37
6. 1. 2. Pavla Kytlicová – zástupkyně matky	46
7. Světice	58
7. 1. Charakteristika světice v díle Jakuba Demla	58
7. 1. 2. Panna Maria	61
7. 1. 3. Sestra	70
8. Osudová žena	77
8. 1. Marie Rosa Junová	77

8. 1. 2. Eliška Wiesenbergerová	84
8. 1. 3. Kateřina Sweerts-Sporcková	89

IV. Závěr

9. Závěr	105
----------	-----

V. Seznam použité literatury

Seznam použité literatury	107
---------------------------	-----

1. Úvod, cíl práce

Tato diplomová práce má za cíl přiblížit čtenářům postavu a dílo katolického kněze, básníka, překladatele a kazatele Jakuba Demla v souvislosti s velmi významným motivem a hybnou silou jeho díla: motivem ženy. Jelikož je právě s tímto motivem v souvislosti s Demlem spojena celá řada mýtů, fám a floskulí, naše práce také čtenáře seznámí se zásadními skutečnostmi a událostmi básníkovy života, s identitou konkrétních ženských postav, které v jeho díle nacházíme. Bude nás zajímat rovněž, jakou roli hraje tento motiv v kontextu celkové koncepce Demlova díla, zda je skutečně tak dominantní a stěžejní, nebo je podřízen nějakému obecnějšímu tématu, které pouze zastupuje.

Pokusíme se poněkud objasnit podstatu problému recepce Demlova díla v širší veřejnosti, potíže spojené s vydáváním jeho knih i pozadí různých senzačních až bulvárních okolností s básníkem spojených. Zdálo by se, že si tímto naše práce nárokuje příliš ambiciózní cíl, ale v případě snahy o zpřístupnění díla Jakuba Demla se jedná o nezbytnost.

Je nutné zde upozornit na to, že analýza Demlovy biografie a empirických skutečností souvisejících se ženami v jeho životě pro naši práci není nikterak primární, proto se vzdáváme ambice na vyčerpávající zobrazení detailů a komplexnosti básníkovy života. Chceme však poskytnout čtenářům šanci vytvořit si vlastní názor, osvobozený od přetrvávajících naivních soudů, vytvořených na základě kladení rovnítka mezi literární zpodobení kultovních postav Pavly Kytlicové, Kateřiny Sweerts-Sporckové a dalších, a jejich reálnou identitu.

Pochopitelně, je možné libovolně charakterizovat to či ono literární zpodobení daných osobností jako součástí Demlova fikčního světa, který je však tak pestrý, proměnlivý a paradoxní, že nepřipouští žádnou paušalizaci a nedává jasné, jednoznačné odpovědi.

V Demlově životní tragicko-radostné písni a tvrdém boji na cestě za světlem a pravdou se totiž jedná o mnohem komplexnější problém, než je setkávání se s přejíciemi nebo nepřejíciemi ženami, věrnými přáteli či zrádci, postavami mateřskými či macešskými. Tyto kulisy jsou sice velmi významné a bezesporu formující Demlovu „Knihu“, ale zakrývají existenciální prahnutí po něčem vyšším, co přesahuje časné deziluze, konflikty i sladce útěšná, jakoby Bohem seslaná přátelství. Básník Jakub Deml se prodírá houštinou světských křížů i osvěžujících vánek Ducha, přičemž ho doprovázejí osoby, kterým tu přikládá vlastnosti téměř andělské,

onde jejich charaktery vyhocuje až do démonického rozměru. Největší zastoupení mezi těmito „doprovázejícími“ mají ženy. A to je příčinou mnoha kontroverzí.

2. Fenomén Jakuba Demla v české literatuře

Jak přiblížit čtenářům postavu Jakuba Demla, jeho dílo a život, přijatelným způsobem v době, kdy mezi jeho interprety existuje tolik povrchních soudců, samozvaných odborníků a vyhledávačů senzací? Lidí, kteří na příkladu Jakuba Demla ospravedlňují své skutečné i domnělé buřičství a nonkonformitu, vztah k církvi, tradici a společnosti, odkazující se na postavu, která v sobě ztělesňuje desítky záhad a rozporů? Jakub Deml se stal zdrojem idealizovaných, religiálních, antireligiálních, psychoanalytických, pseudomystických, nabubřelých, ale i pokorných, avšak příliš idealistických, interpretací, skrze které je velice těžké nahlédnout skutečnou podstatu (nebo aspoň její náznak) básníkovy díla v kontextu jeho života.

Tyto paradoxy, rozpory a napětí již dávno před námi zaznamenali mnozí další komentátoři díla Jakuba Demla. Jako první nechme promluvit Miladu Záborecovou v její studii *Nad Tasovem se smráká*:

„Je možné milovat slovo, slovem hlásat o velikosti Božího stvoření, dát slovu duchovní rozměr a zároveň tímž slovem tvořit báseň? Lze přijmout kněžskou službu lidem a přesto udržet v sobě třináctou komnatu básníka? Lze umět použít řeč tak, že bude jedněmi zatracována, zatímco pro jiné se stane světlem v tmách? Je přípustné se stát služebníkem katolické víry a zároveň velkým kritikem jejich představitelů? Je možné vnímat v pokoře nejmenší z květin a přitom bez váhání zatratit člověka? Lze se poddávat slabinám lidské nedokonalosti a osobní pýchy a přesto umět milovat ze vsí moci a síly osobnosti, která dává svůj osud v oběť? Je přestavitelné být po nekonečnou řadu let vyhnanecem bez domova a přesto si nosit v sobě svůj rodný kraj s nadějí, že právě v něm bude otištěna ona šlépěj posledního kroku? A je možné silně věřit, věřit v Boha a jeho spásu, a přitom znát hloubku beznaděje a smrti, která nepřestává šlapat člověku na paty? To všechno možné je, ovšem zřídka kdy v jednom životě. To všechno možné bylo, v životě Jakuba Demla.“¹

Odkud pramenily tak četné konflikty, dramata a vypjaté události v životě Jakuba Demla, často se týkající právě vztahu k ženám a se ženami? Na tuto otázku není snadné odpovědět. Proč je tomu tak, poodhaluje Vladimír Binar ve své demlovské monografii *Čin a slovo*:

---

¹ ZÁBORCOVÁ, Milada. *Nad Tasovem se smráká*. ONLINE: <http://www.umirani.cz/>. Dostupné z: <http://www.umirani.cz/res/data/006/000734.pdf>.

„Všemi Demlovými texty, celou tou džunglí, prochází jeden jediný hrdina – básníci ‚já‘, které na sebe bere nejrůznější podoby. Jednou je to básník Deml, jinde kněz, jinde občan, milenec, kronikář, národovec, ekolog, antisemita atd. – to jsou fasety jeho osobnosti. Demlovo dílo připomíná karneval masek, za nimiž se skrývá jeden protagonista, který na sebe bere všechny ctnosti a nectnosti své doby. [...] A co víc? Do své ‚božské i lidské komedie‘ vtahuje nepřebornou řadu skutečných osob, které však procházejí onou ‚karnevalovou proměnou‘ a stávají se románovými figurami.“²

Binar tu upozorňuje na nesmírně důležitou věc a dává užitečné vodítko, které nám pomůže procházet rozbujelou houštinou bizarního díla Jakuba Demla. Dozvídáme se o existenci „básnického já“, „románových figur“ – skutečných osob z reálného života Jakuba Demla, ale zároveň víme, že nelze klást rovnítko mezi bytost Jakuba Demla a toto „básnické já“, ani mezi skutečnou Pavlu Kytlicovou, sestru Matylku, hraběnkou Sporckovou, a jejich literární zpodobení, vytvořené básníkem Jakubem Demlem. Proto se diskuse, zda byl Deml mravný nebo nemravný, antisemita, choleric, hysterický člověk, vlastizrádce, nacionalista nebo něco dalšího, najednou stává irelevantní a nezodpověditelnou. Alespoň ne z četby a interpretace jeho díla. Minimálně proto, že samotný Deml z hlediska vyjadřování osobních postojů vůči uvedeným otázkám uvedl tolik vzájemně rozporných, nejednoznačných a matoucích výroků, že by konstatování jedné z těchto variant mohl vzápětí popřít text, který bychom objevili v některém jiném básnickově díle.

Komplikovaná je nejen situace odborné literatury zabývající se Demlem, lépe řečeno dlouhodobá absence většího množství seriózních interpretačních prací nebo solidní monografie³, ale také otázka vydavatelství básnickových knížek. Příčina chaosu v otázce Demlova literárního odkazu tkví již ve způsobu, jakým básník sám tvořil a vydával. Dílo vznikalo chronologicky a autor je vydával sám. Byl autorem, redaktorem, nakladatelem i distributorem. Ze svých zhruba sto čtyřiceti knih vydal v nakladatelstvích sotva pět nebo šest. Pokud jde o dřívější vydání, která jako jediná vznikala za Demlova dohledu a konzultace, k nejvážnějšímu pokusu o vydávání básnickova díla došlo v roce 1948, kdy za redakce Timothea Vodičky vznikl desetisvazkový projekt, z něhož se uskutečnil první svazek – *Mohyla*. Druhý svazek, *Můj očištěc*, už smetl „Únor“. Ovšem za objektivně „nejvážnější“ považujeme teprve práci Vladimíra Binara a Bedřicha Fučíka, jelikož se jedná o počín nejkompexnější.

² BINAR, Vladimír. *Čin a slovo. Kniha o Jakubu Demlovi*. Praha: Triáda, 2010, str. 408-409.

³ V současné době je situace poněkud lepší: máme zde velmi kvalitní práci Vladimíra Binara *Čin a Slovo, Oličovo Čtení o Jakubu Demlovi, Hledání ráje* Josefa Pěňčíka, které i přes dílčí výhrady lze považovat za cenný zdroj informací, dále množství nikoli zanedbatelných dílčích studií. Pro lepší orientaci viz WÖLL, Alexander. *Mezi apoteózou a tabu. Přehled bádání o Jakubu Demlovi*. ONLINE: <http://www.ucl.cas.cz>. Dostupné z <http://www.ucl.cas.cz/edicee/data/sborniky/kongres/tretiI/39.pdf>.

Vladimír Binar s Bedřichem Fučíkem jako další vydavatelé Demlova díla založili samizdatovou redakci *Rukopisy VBF*, ve které vyšly sebrané spisy Jakuba Demla. Název utvořili z iniciál svých jmen, ke kterým z politicko-bezpečnostních důvodů připojili slovo „*Rukopisy*“, aby vznikl dojem „studijního materiálu“. Spolu s Demlovým knihařem Stanislavem Vodičkou, dvěma písaři, Mojmírem Trávníčkem a Karlem Markem, dali do roku Fučíkovy smrti dohromady třináct svazků (od každého svazku dvacet šest exemplářů). Po revoluci nastal „demlovský boom“, vznikla *Společnost Dědictví Jakuba Demla* a objevila se celá řada amatérských editorů, kteří se ujali péče o Demlův literární odkaz národu. Řada nakladatelství začala bez jakékoli koncepce chrlit reprinty jednotlivých Demlových knih. Ovšem reprinty se ukázaly být častěji spíše pseudoreprinty, majícími k původním Demlovým knihám daleko. Stejně problematickou se stala otázka absence edičních poznámek a komentářů, nevhodně zvolených vazeb a obálek, nejasné datační údaje a mnoho dalších detailů, takže Demlovo dílo i nadále, stejně jako za doby básníkovy života, provází chaos a těžkosti.

O této skutečnosti se ostatně vyjadřuje básník sám, když charakterizuje bipolárnost svého života a díla:

„Můj život bude paradoxem nedobrovolným, jakým by byl všude jinde – sloučím nejvyšší s nejnižším, a vždycky bude radost rozdvojena...“⁴

Míšení vysokého a nízkého, vznešeného a všedního, vysoce uměleckého a banálního, zaznamenává rovněž F. X. Šalda ve svém čtvrtém *Zápisníku*. Naráží tak na charakteristickou přítomnost nesourodých prvků v básníkově díle, ve kterém vedle skvostů poezie nacházíme například recepty, seznamy nákupů, popis chorob nebo malicherných mezilidských konfliktů, ale také vytríbené básnické obrazy vedle konvenčních rýmů:⁵

„Deml je také básník — neodvolal bych nic z toho, co jsem o něm kdysi napsal — ale básník podvědomí, bez intelektuálního uvědomení a intelektuálně kázně, ryzí impulsiv, člověk chvilkových nápadů, jemuž blesk na vteřinu osvítl cestu, aby hned zhasl, a Deml upadl pak do příkopu. Básník intermitující tvořivosti, který dnes

---

⁴ FUČÍK, Bedřich. *Jakub Deml (Pokus o portrét)*. Lumír, 1938, roč. 65, č. 1, str. 191.

⁵ Tuto disharmonii nalézáme například v mnohých *Šlépějích* a dalších deníkovitých publikacích.

napíše dobrou věc a zítra největší banálnost a pustotu, nejsa si vědom ani jednoho, ani druhého. Pochybují, že Deml přečetl v životě dvacet knih do konce.“⁶

Jakub Deml sám pojímal své dílo nikoli jako soubor partikulárních, autonomních knih, ale jako knihu jedinou, organický celek složený z částí, které nelze odtrhávat od kontextu.⁷

Explicitně se k tomu vyjadřuje ve svém dopise Vítězslavu Nezvalovi z roku 1957:

„... a mám právo jako umělec žádat, aby mé dílo bylo vydáváno v té úpravě, kterou já sám uznám za konečnou, a ne aby se z mého díla jednostranně vybíraly jen některé věci jako hrozinky z bábovky a ostatní odhazovalo jako podřadné.“⁸

V Demlových knihách nalézáme také texty vzbuzující otázku, proč toto někdo vůbec publikoval a k čemu je dobré to číst: seznamy nákupů, rodokmeny, účetní položky, deskripce průběhu nemocí a jejich léčby, fádni dialogy, záznamy každodenní konverzace mezi neznámými lidmi. Tato skutečnost svádí k čtenářskému vynechávání určitých typů Demlových textů nebo dokonce celých knih a k vyhledávání těch, které se jeví být podstatnější. Takový čtenářský postup však vede k nedostatečnému náhledu na mnoho prvků Demlova díla, jejichž objasnění se mnohdy ukrývá právě mezi řádky zdánlivě nejbanálnějšími.

Aby komplikací kolem Demlova odkazu nebylo málo, lidé s hlubším zájmem o jeho život a dílo jsou nuceni konfrontovat se také se skutečností, že ani v odborné veřejnosti nenaleznou mnoho osob dostatečně obeznámených s básnickým dílem jako celkem. Vladimír Binar ve své knize *Čin a slovo* vysvětluje, proč je mezi odborníky tak málo skutečných znalců díla Jakuba Demla:

„Celý ten demlovský mýtus, který přetrvává, všechny ty floskule – Deml, svůdce nebohých žen, Deml, zuřivý polemik, františkán, antisemita atd., jsou totiž způsobeny především neúplnou znalostí básnickova díla. Zde vidím i jednu z příčin, proč se Demlovým dílem nezabývá odborná veřejnost. Který univerzitní či literární vědec, kritik

---

⁶ ŠALDA, F. X. *Šaldův zápisník*, roč. IV., 1931–1932. ONLINE: <http://deml.cz>. Dostupné z <http://deml.cz/napsali-o-jakubu-demlovi#salda>.

⁷ BINAR, Vladimír. Dopis Nezvalovi z 5. srpna 1957. *Čin a slovo. Kniha o Jakubu Demlovi*. Praha: Triáda, 2010, str. 151.

⁸ BINAR, Vladimír. *Čin a slovo. Kniha o Jakubu Demlovi*. Praha: Triáda, 2010, str. 411–412.

atd. má doma celého Demla? Pokud vím, jen Jiří Brabec. Ostatní to dílo znají torzovitě, nechronologicky, z toho pak i mezi odborníky vládou různé mýty.“⁹

Binar označuje Demlovo dílo jako „*podivný román duše či text z krize*“.¹⁰ V následujícím úryvku o charakteru tohoto díla zas pojednává Jaroslav Durych, vystihuje typickou nepřístupnost tohoto literárního „balvanu“ čtenáři, který není připraven vzít na sebe ono „nebezpečí vstoupení do Demlova díla“, o kterém hovoří Binar:¹¹

„Kdo jej zná a čte pak jeho knihy, může poznávat z jeho vět sled katastrof a katarzí a dynamiku citovou s jakousi přesností, která je dosti nutná pro poznání jeho díla, v němž se spojuje tolik hlasů v jediný sbor, že často jediná věta hraje všemi plameny bolesti, úžasu, záhad i vykoupení nebo zavržení, až se dech tají, a přece je to věta tak prostá jako v ústech dítěte. V díle Demlově vidíme celý postup těžení stříbra od vstupu do šachty a práce ve štole, drcení v stoupách, mletí a promývání až k cestě do huti a celý tento temný, úděsný, hřmotný, dravý i ohnivý proces ukazuje nám stříbro v jeho tisícileté životnosti a dobyté slávě. [...] Ten smích potěšuje a posiluje. Je to Te Deum v tušení smrti. Kéž nám zní smích Jakuba Demla ještě dlouho a kéž letí stále výše!“¹²

Odborná literatura zabývající se Jakubem Demlem selhává často z důvodu příliš jednostranného výkladu různých básnickových literárně stylizovaných výroků, výpovědí jeho přátel a nepřátel, které bývají zabarveny osobním konfliktem, nebo naopak nekritičností, způsobenou sympatiemi k básníkovi či přehlížením ambivalentního charakteru Jakuba Demla jako osoby a jeho názorů, které se v průběhu času velice rychle a radikálně modifikovaly.¹³ Lze tedy říci, že Jakub Deml sklízí to, co zasel – ohlasy na jeho osobnost a dílo jsou stejně ambivaletní a bipolární, jako byl on sám.

3. Život a dílo

Pro lepší porozumění kontextu literárního díla Jakuba Demla na tomto místě v krátkosti pojednáme o jeho životě a proměnách jeho tvorby, přičemž budeme čerpat z publikací výše zmiňovaných autorů.¹⁴

⁹ BINAR, Vladimír. *Čin a slovo. Kniha o Jakubu Demlovi*. Praha: Triáda, 2010, str. 411–412.

¹⁰ BINAR, Vladimír. *Čin a slovo. Kniha o Jakubu Demlovi*. Praha: Triáda, 2010, str. 108.

¹¹ BINAR, Vladimír. *Čin a slovo. Kniha o Jakubu Demlovi*. Praha: Triáda, 2010, str. 165.

¹² DURYCH, Jaroslav. TVAR, roč. II., č. 7/8, září–říjen 1928, str. 309–310.

¹³ WÖLL, Alexander. *Mezi apoteózou a tabu. Přehled bádání o Jakubu Demlovi*. ONLINE:

<http://www.ucl.cas.cz>. Dostupné z <http://www.ucl.cas.cz/edicece/data/sborniky/kongres/treti/39.pdf>.

¹⁴ *Čin a slovo* Vladimíra Binara, *Čtení o Jakubu Demlovi* Jiřího Oliče a *Jakub Deml – „Velký z popudlivého plemene básníků...“* Jaroslava Meda. Jelikož tato fáze naší práce není interpretačního, tvůrčího charakteru, ale spíše informativního, údaje o Demlově životě a díle plně přebíráme z uvedených publikací, neuvádíme tedy

Jakub Deml, katolický kněz, básník a vydavatel, se narodil 20. srpna 1878 v jihomoravském Tasově. Historie jeho rodu se začíná tím, že Jan Deml, básníkův předek, původem Němec z Opatova v České Třebové, rozbije džbán na mléko a ze strachu před zlou sestrou utíká a usídluje se v Tasově.¹⁵ O ničem, co předcházelo této události, nemáme dostupné informace.

Básníkův otec Jan se třikrát oženil, protože mu dvě manželky zemřely, a měl čtrnáct dětí. Jakub byl z druhého manželství s Antonií Bělochovou, která zemřela za Jakubova pobytu ve Wulzeshofenu u Lávy v Rakousku, kde byl jako jedenáctiletý „na vekslu“ u rolníka Berncherera, aby se naučil německy. Svou matku velmi miloval a vzpomínka na ni bude v budoucnosti formovat jeho dílo, zvláště v kontextu nepříjemné situace, kdy malý Jakub, poněmčený za svého pobytu, odmítal s matkou hovořit česky, protože se za své češství styděl. Nemluvě o tom, že vzhledem ke svému věku plně nechápal vážnost situace a nerozloučil se s matkou nijak důkladně. Tato vzpomínka se později bude objevovat v jeho knihách, stejně jako vzpomínka na sourozence a rodinné prostředí.

Jakub Deml obzvlášť miloval svou malou sestru Matylku, která byla těžce nemocná a slabá, v pěti letech úplně přestala růst, přičemž se vyznačovala velice pokornou, obětavou a milou povahou. Matylka zemřela ve čtyřiaadvaceti letech na tuberkulózu. Její osoba se stane po matce a rodném kraji dalším klíčovým zdrojem Demlovy literární inspirace. Třetí otcova manželka byla naopak postavou velice temnou a způsobila v rodině Demlových téměř rozvrat. Zvláště těžce nesl Jakub Deml její chování k nemocné Matylce, která se nemohla bránit, ale v jeho díle najdeme také popisy incidentů macechy s dalšími dětmi z předchozího manželství a s Demlovým otcem.

Tolik k básníkově nejranějšímu dětství.

Z obecné školy v Tasově Deml přechází roku 1890 na gymnázium do Třebíče, kde v roce 1898 maturuje. Na podzim téhož roku vstupuje do brněnského semináře. V druhém roce bohosloví se pokouší vstoupit do kláštera, ale rodina mu to rozmluví vzhledem k potřebě péče o nemocnou Matylku a další příbuzné. Také dopis, který převor Demlovi a jeho příteli odešle,

---

vlastní, originální hlediska, ale spíše kompilujeme texty, které o básníkově životě a vývoji umělecké tvorby byly napsány a my je považujeme za relevantní.

¹⁵ PĚNČÍK, Josef. *Hledání ráje*. Třebíč : Arca Jimfa, 1996, str. 24.

zapůsobí deziluzivně: řádový život by nemohl poskytnout prostor pro literární tvorbu, které se Deml hodlal věnovat. Za studií se začíná zabývat literární činností, tiskne básně v katolicky orientovaných *Českých květech*, spolupracuje s *Novým životem*, kde propaguje a vykládá dílo Františka Bílka, dále tiskne v časopise *Dvacátý věk* a v bohosloveckém orgánu *Muzeum*. Na kněze je vysvěcen 27. července 1902. Lze říci, že už od této chvíle se začínají odehrávat jeho neshody a spory s brněnskou církevní hierarchií.

Po vysvěcení na kněze publikuje své literární příspěvky v časopisech *Katolické moderny*. Tato skupina katolicky orientovaných umělců, v níž převládali básníci-kněží (Sigismund Bouška, Xaver Dvořák, Karel Dostál-Lutinov aj.) a jejímž hlavním časopiseckým orgánem byl *Nový život*, chtěla přiblížit českou literaturu křesťanské provenience soudobým literárním proudům, zejména pak symbolismu, a tak ji včlenit do celoevropského literárního kontextu. S *Katolickou modernou* však Deml nesdílel věroučné postoje, naopak byl na straně papeže Pia X., který striktně odsoudil pokusy o reformy v církvi, jež se někteří stoupenci modernismu pokoušeli prosadit.

I když měl Deml ve svých prvních příspěvcích k symbolismu blízko, se symbolistickým hnutím se nikdy zcela neztotožnil. Naprosto zásadní a určující význam zde mělo jeho rané setkání s dílem a osobností Březinovou.

Osmnáctiletý student Jakub Deml se s kamarádem vydává do Nové Říše, představuje se Václavu Jebavému, který je již tehdy znám jako Otokar Březina a ctěn a respektován jako básník. Již ve svých osmadvaceti letech se Březina stylizuje do podoby mudrce a věštce svého národa. Tato návštěva se pro studenta Jakuba Demla stává osudnou: především proto, že uposlechne Březinovu radu, aby se stal knězem. I nadále Deml k Březinovi i jeho tvorbě chová až adoračně pojatou úctu, sbírky *Notantur Lumina* a *První světla* jsou hluboce poznamenány březinovskou poetikou.

Ovšem symbolistické povýšení umění nad život bylo pro Demla vždy a za všech okolností nepřijatelné; konkrétní lidský život měl pro něho mnohem více tajemných propastí a nevyzpytatelných záměrů, jež nemohly být nikdy plně vyjádřeny ani v tom nejdokonalejším uměleckém díle. Z těchto důvodů jsou i ty nejartistnější Demlovy texty zaplněny konkrétními lidmi a jejich osudy – setkáváme se zde s básníkovou matkou, sestrou Matylkou a dalšími postavami, objevujícími se v nejrůznějších situacích a citových polohách; jejich přítomnost

není nikdy vyvolána pouze snahou po umělecké dokonalosti textu, ale vášnivým citovým zaujetím pro jejich konkrétní osud.

Po nástupu do vojenské služby téhož roku je kvůli „disciplinárním“ neshodám s bezprostředními církevními představenými (tyto neshody budeme blíže specifikovat v následujících částech naší práce) a svému podílu na vydávání *Studia* (1905–1911) Josefa Floriana ve Staré Říši a publikacím vlastních knih dán do deficiencie (1907–1908). Po návratu do církevní služby však dochází k zásadní srážce s církevní hierarchií, jež ho posílá na dovolenou bez platu (1909). Posléze je dán do penze (1911) a na příkaz konzistoře se musí odstěhovat do Prahy (1912), protože na venkově působí pohoršení. Kolem roku 1912 se rodí a ustaluje celá koncepce jeho „románu duše“, nebo, jak říká autor sám, „*díla celého svého života*“.

Roku 1912 vydal několik svých knih i překladů. Zajímal se o katolickou mystiku a životy světců, převážně žen. Přeložil *Život svaté Dympny*, mučednice, která byla pro víru a věrnost Kristu sřata vlastním otcem, *Slavíka svatého Bonaventury*, a pod pseudonymem Vojtěch Běloch vydal *Život ctihodné Kateřiny Emmerichové*. Seznámil se také s grafikem Josefem Váchalem, s jehož ilustracemi vydal *Horu proroků*, další překlad o viděních Anny Kateřiny Emmerichové. Váchal svými grafikami doprovodil i Demlův text *Hrad smrti*. Ovšem přátelství s Váchalem se rovněž neobešlo bez kritických okamžiků a nakonec vyústilo v úplný rozchod.

Nastupující básnická generace, která už stála na pozicích protisymbolistických (Fráňa Šrámek, František Gellner, Viktor Dyk, Karel Toman a další), nechtěla ve svém anarchistickém buřičství vědět nic o těch pravdách, s nimiž bylo spjato Demlovo kněžství. Jedině z prožitku této krize mohl vzniknout jakýsi Demlův „apokalyptický realismus“, jak to dokládají vrcholné práce z jeho prvního tvůrčího období *Hrad smrti* (1912) a *Tanec smrti* (1914), průběžně vznikající v letech 1908–1914.

Simultánně s *Hradem smrti* a *Tancem smrti*, knihami úzkostné existenciální krize, píše Deml také díla plná vroucího milostného citu, jakými jsou nesporně *Miriam* a *Moji přátelé*; čtveřice těchto děl pak dost výrazně kontrastuje s knihami jako *Rosnička*, *Domů* a *Pro budoucí pouťníky a poutnice*, které jsou souhrnem deníkových záznamů, v nichž Deml zaznamenává opravdu i to „nejnižší“, s čím se kolem sebe setkával. (Tato dokumentárně deníková vrstva se

stane podstatnou součástí Demlova díla, když básník začne od roku 1914 vydávat své *Šlépěje*, jejichž edici ukončí až v roce 1941 26. svazkem; v těchto volně koncipovaných sbornících, patrně inspirovaných příkladem francouzského katolického spisovatele a publicisty Leona Bloye, nalzáme vedle úvah, esejů a básní i záznamy snů, korespondenci a politické glosy, prostě vše, co se nějak dotklo Demlovy osoby.)

Pouze na pozadí tohoto zdánlivě chaotického horizontu lze pochopit jedinečnou celistvost Demlovy tvůrčí osobnosti, v níž se zcela přirozeně setkává Deml-polemik a žlučovitý pamfletista s Demlem-něžným obdivovatelem květin, tak jako organicky vedle sebe stojí ve vnitřní struktuře jeho díla sebevyslovení s distancí a apelativnost s něžným náznakem. Zatímco *Miriam* reprezentuje láskyplný vztah k druhé bytosti (v symbolistické abstrakci a stylizaci je zde promítnut Demlův vztah k Elišce Wiesenbergrové, básnickově tragické „múze“ z let 1912–1918), *Moji přátelé*, básnické apostrofy květin, jsou demlovským ztělesněním oné lásky, která objímá a zahrnuje vše, co vidí básníkův zrak a co oslovuje jeho srdce.

Nezabydlenost a stálý neklid začaly ohrožovat celistvost Demlovy osobnosti, která stále více toužila, aby přetržitost plynoucího času byla vystřídána časem-kontinuitou, jehož nenávratnost by byla oslabována pevnými pouty s minulostí. Touhu zakotvit patrně prohloubil i válečný prožitek, zejména vznik samostatné Československé republiky. Tuto událost vnímal Deml velmi intenzivně; v jednom ze svých dopisů píše o okamžiku, kdy se dověděl o vyhlášení samostatnosti: „... *klekl jsem a slzy mi vstoupily do očí, neboť toto jsem si pomyslíl a v duchu říkal: Bože, obklič nás hranicemi velikosti své!*“¹⁶

Ještě v roce 1921 se pokouší zabydlet na Slovensku, ale to už je jen kratičké životní intermezzo. Všechno táhne Demla domů, do rodného kraje, který se mu jeví v optice jeho tuláctví jako zaslíbený ráj dětství, kde nebudou protivenství a cizota, ale jen bezpečí a klid. A tak si v rodném Tasově postavil v roce 1922 dům, kde se usadil s Pavlou Kytlicovou („dobrou duší“ svého života a díla, kterou poznal během války a jež se bude o Demla starat až do své smrti), aby zde našel svůj definitivní domov. V knihách *Sokolská čítanka*, 1923, a *Sestrám*, 1924, sloužících propagaci sokolství, se Deml snažil o syntézu nacionálně

---

¹⁶ OLIČ, Jiří. *Čtení o Jakubu Demlovi*. Olomouc: Votobia, 1993, str. 54.

liberálního sokolství s křesťanskými ideály; na základě tohoto spojení mělo vzniknout jakési nové bratrství, nová obec těch, kdož jsou si blízcí krví i vírou.

Všechny časové vrstvy se slévají v jeden jediný proud, neznající rozdílů mezi přítomností a minulostí – dětství, okamžiky s matkou i sestrou Matylkou, setkání s mrtvými i živými přáteli, to všechno spoluvytváří prostor domova, jehož základním svorníkem je láska. Deml se vrhá do proudu reality, z níž se skládá jeho obraz domova. V hlavních Demlových knihách z tohoto „tasovského období“ (*Mohyla*, 1926; *Tepna*, 1926; *Hlas mluví k Slovu*, 1926) se skoro zalykáme pod přívalem skutečnosti; tatam je artistní vybroušenost jeho snových próz, teď jsme zahrnuti topografickými výčty, popisem otcova venkovského krámku, poznámkami o místních událostech i pivními výroky venkovských strejců.

Paralelně s těmito texty vznikaly i práce (shrnuté např. v knize *Česno*, 1924), v nichž se zřetelně ukazovalo, jak sen o harmonickém soužití s kolektivem obce nemohl přehlušit existenciální otázky básníkovy nitra. Vnitřně těžce vydobytá a vysněná harmonie „demlovské obce“, v níž mělo vládnout bratrství a láska a jež měla být podle básníkových představ jakýmsi ideálním předobrazem celonárodní pospolitosti, dostávala povážlivé trhliny: v roce 1928 se po svém, razantně rozchází se sokolstvím (důvodem je neúčast Sokola na oslavách svatováclavského milénia), v roce 1929 umírá Otokar Březina (s ním se vyrovnává v roce 1931 knihou *Mé svědectví o Otokaru Březinovi*, jejíž zuřivý a spontánní odsudek prožívá jako své vyobcování z národa) a v roce 1932 pečeti Demlovu samotou smrt Pavly Kytlicové. Vize „šťastného prostoru“ je definitivně v troskách, apokalypsa, jíž vévodil strmý *Hrad smrti*, jako by začínala znovu...

Deml to všechno chápe jako osudové prokletí a jako člověk poznamenaný kletbou se také chová: zuřivě bije kolem sebe a útočí na všechny, o nichž se domnívá, že jsou účastní tohoto celonárodního protidemlovského spiknutí. Jeho situace je tak bezútěšná, že jej Šalda neváhá charakterizovat jako „trosečníka, který prohrál svůj život“.

Při svém putování se Deml dostal náhodou do Kuksu (byl tam v roce 1931 povolán na kněžské exercicie), kde se seznámil s německým hrabětem Sweerts-Sporckem a jeho dcerou Kateřinou. Jeho pokus o asimilaci s německým prostředím, jímž měl být stvrzen jeho status národního vyvržence (dvě sbírky veršů *Solitudo a Píseň vojína šilence* napsal dokonce německy), i rozporuplný citový vztah ke Kateřině Sweerts-Sporckové skončily krachem.

Strohé odmítnutí mu vzalo veškerou naději. A za této situace, kdy volal po člověku, jímž měla být Kateřina Sweerts-Sporcková, a toužil svůj „podivný román duše“ scelit jedinou ústřední postavou, mohl namísto člověka hodného oběti a lásky postavit do jeho středu jen vlastní zoufalství a osamění.

Tak vzniká Demlova snad největší a nejvýznamnější próza *Zapomenuté světlo* (1934). I když je tato próza základním výrazem Demlova stavu duše, intenzita prožitku ovlivní v následujících letech i další díla (*Solitudo*, 1934; *Píseň vojína šilence*, 1935; *Princezna*, 1935; *Jugo*, 1936; *Rodný kraj*, 1936). Demlův chef d'oeuvre *Zapomenuté světlo* (po vydání v roce 1934 byla většina nákladu zkonfiskována, Deml směl knížku distribuovat teprve poté, když zcenzurovaná místa v knize začernil) vyvolal ve veřejnosti silné pohoršení a jen nemnoho čtenářů a literárních kritiků postřehlo jeho uměleckou velikost. (K nejzávažnějším oceněním patří konstatování Romana Jakobsona v dopise Jakubu Demlovi, že *Zapomenuté světlo* považuje vedle *Tkadlečka* a díla Boženy Němcové za nejtragičtější českou knihu.)

Byla-li bolest přítomna v *Hradu smrti* víceméně jako metafora, vyjadřující těžkou krizi básnického subjektu uprostřed nemilosrdného světa, v *Zapomenutém světle* se vše stalo konkrétní realitou. Básník se cítí proklet českým i německým národem, je odmrštěn milovanou ženou a potupen čtenáři. Jeho utrpení se stává nesnesitelným, všechny dosavadní hodnoty se zhroutily, skutečnost zdá se vyvrácena z kořenů a básník bloudí nočním Tasovem jako člověk, jehož údělem se stala marnost a zbytečnost, tak jako je zbytečné světlo lampy za bílého dne. „*Mluví-li člověk v bolesti, mluví z cesty jak šílený král Lear*“¹⁷, říká Deml, aby zdůvodnil, proč se plynulost jeho artikulace změnila ve výkřiky a vzlyky.

Tehdy se znovu vynořuje Tasov, ne už jako exaltovaný mýtus obce, v níž vládne básník-demiurg, nýbrž jako přirozený prostor jistoty a spočinití, v němž člověk může žít v souzvuku se vším a se všemi. Tatam je básníková žlučovitost, nenávist se mění v pokoru, již se až ostentativně zdobí jeho kněžství, které pojednou začne určovat i charakter literární tvorby. V jeho textech (*K narození Panny Marie*, 1942; *Jméno Ježíš*, 1942; *Svatý Josef*, 1942; *Svatý Floriane*, 1946) už není skoro nic typicky demlovského, náboženská exegeze zkrotila příval životní autentičnosti. Ani ve svých časopisecky otištěných poválečných prózách (*Bratr Antonín*, *Bratr Josef a Marta*, *Pouť na Svatou Horu*) nevystoupil Deml většinou ze svých

---

¹⁷ DEML, Jakub. *Zapomenuté světlo*. Brno: Jota & Arca Jimfa, 1991, str. 83.

vzpomínek na uplynulý život a dal jim podobu tradiční realistické prózy, odpovídající vžitým představám o literární tvorbě starého kněze.

Demlův život po druhé světové válce probíhal navenek relativně klidně (soudní přelíčení v roce 1948, jež mělo posoudit básníkovu činnost za války, dopadlo, díky zásahu Vítězslava Nezvala, dobře a básník zůstal na svobodě). *Podzimní sen*, který napsal třiasedmdesátiletý Jakub Deml v roce 1951, je jedním z uměleckých vrcholů Demlova díla a směle jej můžeme postavit vedle nejlepších textů z *Hradu smrti* a *Tance smrti* i vedle *Zapomenutého světla*. Deml, ačkoliv celý život obdivoval Březinu, nikdy nebyl symbolistou, tak jako ho nikdy programově nezlákala žádná z avantgardních poetik, které ovlivňovaly literaturu za jeho života, a přesto v něm lze nalézt mnohé z expresionismu (Jindřich Chalupecký) a vidět v něm předchůdce surrealismu a literárního existencialismu. Jeho literární novost a originalita byla a je v tom, že se snažil právě literatuře uniknout, a to tak, že ji nerozpojitelně spojil se životem, se všemi jeho výšinami, úzkostmi i banalitami. „*Ani jediná věc, která přichází pod naši ruku, ať nezůstane bez odpovědi*“, napsal už ve své básnické prvotině a tomu zůstal věrný v celé své literární tvorbě. Tak, aniž o to vědomě usiloval, rozšířil hranice umělecké tvorby do oblastí, kam před ním málokdy vstupovala básnická obraznost.

A nyní již přejdeme ke specifické součásti Demlova života a díla, kterou je postava ženy, jež básníka doprovází od dětství až do smrti, a v nejrůzněji polarizovaných podobách ovlivňuje celé jeho literární dílo.

4. Ženy v životě a díle Jakuba Demla

*„Kdyby se mně všechny ženy celého světa vysraly na hlavu, odpustím jim tuto neslušnost, pro jedinou ženu, která mě milovala, a mne, díky Bohu, milovalo více žen, ale nejvíce ze všech Pavla Kytlicová.“*¹⁸

Otázkou probíranou nejen literární vědou, ale také osobami zabývajícími se religiózním aspektem Demlova života a díla¹⁹, byl básníkův poměr k ženám. Ženy v Demlově životě hrály

---

¹⁸ DEML, Jakub. *Zapomenuté světlo*. Brno: Jota & Arca Jimfa, 1991, str. 13.

¹⁹ Tuto informaci jsme získali pouhým empirickým pozorováním reakcí na fenomén a kontroverze Jakuba Demla ve společnosti dnešních katolíků, nikoli statistickým nebo jiným vědeckým výzkumem.

významné a dramatické role, ať už se jednalo o příbuzné, nebo farnice, známé či přítelkyně. K řešení této otázky nelze přistupovat bez znalosti básníkovy dětství a kontextu jeho života.

Jednou z prvních reprezentací negativní stránky ženství v životě Jakuba Demla byla básníková macecha. Zkušenost odchodu laskavé, trpělivé a milující ženy-matky a její náhrada ženou cizí, krutou a necitelnou, byla pro malého chlapce traumatem nejen z hlediska jeho samotného, ale také proto, že nejvíce zasahovala milovanou bezbrannou sestřičku.

Právě na Matylce macecha svou zlobu vybíjela nejvíce, a to malý Jakub nemohl přenést přes srdce. Zápornost macešiny postavy je ještě umocněna tím, že podle Demlových vzpomínek spolupracovala na díle zkázy básníkovy rodiny spolu s další temnou postavou – nenáviděným a krutým knězem Florianem. Jak víme z dalších textů, tento kněz svým finančním ruinováním básníkovy otce málem přivedl tohoto muže k sebevraždě.²⁰ Nevíme, zda kdy mezi Jakubem Demlem a jeho macechou v pozdějším životě došlo k usmíření nebo zlepšení vztahu, ale zmínky o traumatických zkušenostech v básníkově díle se týkají spíše jeho dětství. Jako by se s Demlovým dospíváním tato osoba stáhla do ústraní, odmlčela a již nepůsobila další viditelné potíže.

Ale ani negativní postoj k maceše nebyl u Demla definitivním a zatvrzelým postojem nenávisti. Láska k rodnému kraji, rodině a bližnímu jako takovému, vědomí vlastní slabosti a hříšnosti, básníka vede k napsání těchto smířlivých vět, plných odpuštění a lásky, dokonce i k nepříteli:

„A až přijdeme na věčnost před obličej Hospodinův, padneme na kolena a řekneme:;Bože, ať tu z nás v tvém ráji nechybí ani ten arcikněz Florian, ani ta naše macecha, ani ten Šimek Lofler, neboť jinak by se nám tu stýskalo a není, jak víš, mezi námi ani jediného, kdo by byl nezhrěšil! Neboť naše oči ve světle onoho světa pokazily se tak, že jsme na svých bližních viděli jen to zlé, nikterak neuvažující, že i to se stalo jenom z nekonečné tvé moudrosti, která nám tehdy zůstala skryta: ale kdybys nám ji byl zjevil, co bychom sem k tobě vůbec přinesli, nepoznávše utrpení, z něhož se nyní radujeme a jímž se před mučedníky tvými honosíme? A ty, svatá Matko Páně, doplň z bolestí svých, čeho se nám pro radost věčnou ještě nedostává!“²¹

²⁰ PĚNČÍK, Josef. *Hledání ráje*. Třebíč : Arca Jimfa, 1996, str. 43–44.

²¹ DEML, Jakub. *Mohyla*. Tasov: Pavla Kytlicová, 1926, str. 207.

Nedivme se tedy, že po tom všem v básníkově životě objevujeme v jeho díle obrazy žen mateřských trpělivých a pokorných, ale také vzpurných, rozporuplných a zraňujících – ať už svou skutečnou vinou a úmyslem, nebo proto, že nesplnily básníkova někdy příliš velká očekávání a dotkly se jeho výbušné a citlivé povahy něčím, co považoval za zradu. Nikdy se však v jeho díle nesetkáváme s hrubým a vulgárním způsobem přistupování k ženě. Vždy obdivuje ženu matku, sestru a pomocnici, nikdy ženu povrchní, vyzývavou a lehkomyšlnou.

„Díky Bohu, nepoznal jsem ženy, která by byla souhlasila s necudností, takže se nedivím, že v jazyku českém pojem SVŮDCE, a to nikoli z galantnosti, nikdy nebyl FEMINI GENERIS.“²²

Z básníkova díla někdy pocítíme až předimenzovaně vypjaté idealizování žen mateřských, sestersky vlídných a oddaných, na druhou stranu možná příliš příkré odsudky těch, které s básníkem ne vždy souhlasily a nebyly ochotny podřizovat se všem jeho přáním, a které proto automaticky řadil do kategorie nepřátel a zrádkyň. Zkrátka, jeho postoj k charakteru a míře kladných či záporných vlastností u jednotlivých žen je bipolární a kolísá ve velice dramatických hodnotách.

Jakub Deml si velmi brzy začal uvědomovat přítomnost dvou fatálních životních skutečností, kterými jsou smrt a zlo. Tak jako v útlém věku zakusil nekompromisnost tělesného zániku své matky a mnoha milovaných sourozenců, zvláště Matylky, tak se stejně velice brzy setkal s naprostým protipólem lásky a harmonie, a to v lůně vlastní rodiny, která pro něj byla dosud útočištěm bezpečí a krásy. Toto básníkovo setkání harmonického a bezproblémového světa dětství se zlem a bezprávím zaznamenává ve své knize *Hledání ráje* Josef Pěňčík:

„Demlovu rodinu brzy po svatbě navštívily dvě vlastní sestry macechy. Mezi jiným povídaly k dětem: ‚Co vy asi zkusíte a jak je nám líto vašeho otce!‘ Otcovo nešťastné manželství učinilo konec lásce a soudržnosti rodiny. S macechou přišel do domu člověk v podstatě bezbožný, i když nadbíhala ‚jemnostpánu‘ Florianovi, bez lidského citu pro cizí děti, ‚strom vykořeněný, městským vzduchem otráven‘. Posmívala se všemu, co dětem připomínalo matku a co jim bylo svaté, ba přímo fyzicky týrala bezbrannou ubohou Matylku, když otec nebyl doma. Toho dne, kdy budoucí básník uviděl macechu ponejprv, ohromilo ho, co se událo večer ve světničce vedle kuchyně: ‚ze tmy bylo slyšet supot a – sakra – te sviňo – už toho mám dost! – Mužské ruce uchopily židli a prásk! My děti stály jsme v kuchyni o dva schůdky doleji, zbledly jsme a ztrnuly...Zvláště Matylky jsem si všiml, byla hubeňoučká, její obličej byl jako průzračný, obličej malé sestřičky mé, její oči se zvěčšily a upřely do

---

²² DEML, Jakub. Předmluva. In *Zakletí slov II*. Praha: Versus, 2006, str. 27.

prostoru jako oči člověka, který ve spánku spadl z vysoké věže a nezabil se, ale už do smrti neusne ve své kůži. Všichni jsme se dívali rozpačitě, jako v pohádce zkameněli tam, kde právě jsme kde kdo stál, lampa nás ozařovala, báli jsme se i jen dýchat a pamatují se, že na obličejích mých sester a bratrů byl úsměv podobný ledovým překrásným květům na oknech, když vychází tříkrálové slunce a pod jeho růžovými prsty procitají na stěně betlémské obrázky. ““²³

Od této chvíle se začínají Demlovy vztahy k ženám a hodnocení jejich osobností pohybovat ve dvou pólech: ženy dobré, milosrdné, bezvýhradně milující pomocnice a přímluvkyně, a ženy zrádné, lstivé a kruté, které přes zdání dobrosrdečnosti a přátelství nakonec přinášejí jen bolest a zklamání. Jak jsme již naznačili, nacházíme zde aluzi na křesťanskou Evu, matku všech lidí a spolupůvodkyni lidského pádu a vyhnání z Ráje, a Pannu Marii, spoluvykupitelku, tu, která svou nevinností a čistotou duše zahlazuje všechno zlo, jež Eva na svět přivedla.

Samozřejmě, že ani básník sám neřadí ženy, se kterými se setkal, do těchto rolí kategoricky a trvale, jedná se vždy o jeho aktuální naladění a interpretaci událostí, které s nimi prožil. Ovšem existují i takové ženy v životě Jakuba Demla, které se svého kladného ani záporného cejchu nezbavily až do smrti a byly stále buď básníkovou hvězdou útěchy, nebo příčinou prokletí a zoufalství. Tímto nabyly charakteru jakéhosi kultu, díky němuž jejich osobnost získala přívlastek Zvěčnělá a jejich titul se stal pomocí velkého písmena symbolem – Deml tedy již nepíše o sestře, ale o Sestře, Matce, Světici. Další důležitou okolností tak hojného výskytu různých žen v básníkově životě byla jeho velmi kritická materiální situace, absence schopnosti vést praktický život, hospodařit s penězi a nakládat s majetkem. Přítomnost hospodyně, prakticky založené ženy, která by vypomáhala vést domácnost, neimplikuje automaticky žádnou mimořádnou nebo nevhodnou aluzi, neslučitelnou s kněžským vedením života. Faktem však zůstává, že Demlovy vztahy s jeho mecenáškami a pomocnicemi skutečně nabývaly rozměrů a podob, které vzbuzovaly pozornost a podezření.

Jakub Deml byl spisovatel svérázný, prudký i něžný a shovívavý, samotářský i palčivě toužící po společnosti a porozumění. Mnoho osob, které prošly jeho životem, zanechalo významné stopy v jeho tvorbě, bez zkušeností s některými z nich by drtivá většina děl nemohla ani vzniknout. Jakkoli Deml v určité fázi života své nepřátele „proklínal“, vděčí právě jim za mnohé. Jak sám tvrdil, lhostejnost je horší než nenávisť, která je alespoň opakem lásky – oba

---

²³ PĚNČÍK, Josef. *Hledání ráje*. Třebíč : Arca Jimfa, 1996, str. 43–44.

póly nejintenzivnější lidské citové angažovanosti u Demla iniciovaly setkání s lidmi a oba měly účinek eruptivní.

Pokud jde o konkrétní příklady, podívejme se na následující skutečnosti: po celý život je Deml oddaným žákem Otokara Březiny, ale neváhá jej po jeho smrti představit české veřejnosti jako nositele konzervativně provinčních názorů a uveřejnit šokující detaily z jeho života; přátelsky pomáhá Josefu Florianovi ve Staré Říši s jeho *Dobrým dílem* a může být podle korespondence považován za jednoho z intimních přátel F. X. Šaldy, a přesto obě tyto osobnosti více než jednou znectí; po vzniku ČSR obdivuje prezidenta Masaryka a posléze unikne soudnímu procesu pro urážku hlavy státu jen díky tomu, že T. G. Masaryk proces velkomyslně z moci úřední zruší; je po jistou dobu nadšeným vlastencem a sokolem, jemuž křesťanská láska k bližnímu bezmála splývá se sokolským bratrstvím, a za několik let poté prosluje kontroverzními výroky o židech; svůj rodný Tasov miluje tak vroucně, že se tato lokalita stává základním mýtotočným horizontem podstatné části jeho tvorby, a přesto z Tasova s proklínáním prchá, opouští nejen rodný kraj, ale i svůj mateřský jazyk, po jistou krátkou dobu píše německy a ruší tak veškerá pouta mezi sebou a národním kolektivem.

Průběh jeho života a díla nelze označit jako harmonický; diskrepance, náhlé pády a vzestupy, neutěšená materiální situace, rozpory v postoji k duchovnímu a materiálnímu světu, komplikované vztahy s církevní hierarchií v kombinaci s oddaností papeži a v důsledném uplatňování jeho předpisů, morálně nekompromisní kázání, poukazující na hříšné chování lidí, kteří se ho nechtějí vzdát a omlouvají vlastní poklesky, v kombinaci s kontroverzním chováním a zveřejňováním textů, které v křesťanském prostředí budí odůvodněné pohoršení – to vše a mnoho dalšího zabraňuje učinit jednoznačný úsudek o charakteru díla a života Jakuba Demla. Nemluvě o hojné dokumentaci okolností vztahů se ženami v jeho díle, mnohdy překypující vroucími emocemi a fatalistickými exklamacemi, které bychom neočekávali u vztahů pouze spirituálně-přátelských.

Ale opravňují nás tato zjištění k označování Demlova života jako vymykajícího se ze závazků jeho kněžských slibů a důstojnosti člověka zasvěceného Boží službě? Víme přece z výroků prostupujících celé básníkové dílo zároveň to, jak velice se Demlovi hnusila jakákoli vulgarita, lascivnost a necudnost, o ženách prohlásil, že nikdy žádná z těch, kterou v životě poznal, k podobné věci neměla ani nejmenší náklonnosti, přívlastky, jež používal v oslovování žen osudových v jeho životě byly nejčistšího a nejpanenštějšího charakteru. Jeho

ideálem byla Matka Boží, Panna bez poskvrny, jeho přítelkyně byly pro něj světlicemi, nikoli svůdkyněmi, stejně jako častá přítomnost poněkud hrubých, někoho dokonce pobuřujících výrazů ve slovníku Jakuba Demla, neodkazovala k jeho zálibě ve věcech nízkých, hrubých a primitivních.

Jak se tedy postavit k onomu obrovskému rozporu, když klíč k pootevření dveří s jeho rozluštěním byl nenávratně ztracen spolu s odchodem básníka na věčnost? Jelikož interpretaci této otázky existuje mnoho a jsou vzájemně rozporné, domníváme se, že analyzování úlohy ženy v díle a životě Jakuba Demla by mělo zůstat vzdáleno od pokusů přisoudit jí jednoznačné morální ohodnocení. Nemluvě o tom, že konkrétní ženy v díle Jakuba Demla se stávají postavami fikčního světa, neřku-li postavami divadelními. V naší práci se pokusíme spíše charakterizovat podstatu ženského prvku v Demlově díle – co je pro ni typické, čím se vyznačuje, jakými vlastnostmi oplývá.

Vyjděme z předpokladu, že jsou zde přítomny tři základní archetypy: **matka**, **světice** a **osudová žena**. Do kategorie světice ještě řadíme podkategorii **sestry**, která většinou s kategorií světice splývá. Při analýze a interpretaci textů se budeme opírat o primární básnickovy texty, které o tématu něco vypovídají, a také o výpovědi odborníků na Demlův život a dílo, přičemž máme na paměti, že v druhém případě se často jedná o pouhé názory a domněnky, nikoli o ověřená (a ověřitelná) fakta. Tyto tři podoby ženství v díle Jakuba Demla rozebereme v interpretační části naší práce, nyní se ještě uchýlíme k poněkud podrobnějšímu rozdělení, abychom čtenáře seznámili s konkrétními postavami, jež Demlovo dílo inspirovaly a významněji figurovaly v jeho životě.

4. 1. Konkrétní postavy²⁴

4. 1.1. Kladné světské postavy s kultovním, nadosobním přesahem

Antonie Bělochová (1856–1890), matka Jakuba Demla, druhá manželka jeho otce Jana. Měla dva bratry a jednu sestru. Jeden z bratrů se strhal při nakládání kamenů na vůz, druhý zemřel na souchotiny. Její sestra Josefka si vzala Jana Rouse ze Lhotky. V básnickově dětství žila na

---

²⁴ Inspirací pro vytvoření těchto medailonů nám bylo především dílo *Čin a slovo* Vladimíra Binara a soubor korespondence Jakuba Demla a Josefa Ševčíka *Carissime, kde se touláte?* Využili jsme rovněž informace z webových stránek <http://deml.cz/>. Chybějící data narození či úmrtí nám nebyla dostupná.

výměnku u Rousů jeho babička. Aby přišla s dcerou Antonií do styku, protože se měly rády, chodívala někdy na jejich pole vykonávat nějakou lehčí práci. Antonie byla mírné, laskavé a snášenlivé povahy. Jakub Deml ji líčí jako ženu velkých ctností, pokory, zbožnosti a pile. Po celý život básnickovým dílem probleskuje výčitka, že se po svém výměnném pobytu v Rakousku natolik odcizil vlasti, že s matkou i přes její nevoli mluvil německy a pořádně se s ní nerozloučil před její smrtí, nechápaje do důsledku, že ji už nikdy neuvidí. V postavě matky Deml personifikuje své dětství a zároveň na její postavu váže prvotní zážitek smrti (viz *První světla*, 1917; *Hlas mluví k Slovu*, 1926 atd.). Prochází celým básnickovým dílem jako jeden z hlavních ženských kultovních idolů.

Eliška Wiesenbergerová, rozená Zacharová (1869–1918), žena továrníka Otty Wiesenbergera ze Žebráku v Čechách. Eliška byla ženou mimořádně inteligentní, s hlubokými uměleckými zájmy. V jejím zralém věku u ní propukla tuberkulóza, která na jedné straně prohloubila její vášnivý vztah k životu a umění, na druhé straně jí však rychle ubírala síl. Za této situace, o níž všichni věděli, že je beznadějná, se k ní její manžel i bratr Otakar Zachar chovali mimořádně velkoryse a shovívavě, jakkoliv její způsob života vybočoval z tehdejších představ o usedlém a harmonickém životním stylu podnikatelských rodin oné doby. Továrník Wiesenberger poskytuje Elišce kvůli jejímu špatnému tělesnému i duševnímu zdravotnímu stavu veškeré možnosti rozptýlit se knihami a hudbou. V září roku 1912 se Eliška seznamuje při jedné ze svých častých návštěv literárního salonu Růženy Svobodové s Jakubem Demlem. Rozvinul se mezi nimi hluboký, i když rozporuplný citový vztah, který v rodinách Zacharových a Wiesenbergerů vyvolával zděšení a bezradnost. Eliška se stala nejštedřejší Demlovou mecenáškou a Demlovo přátelství oplácela oddanou láskou, která však byla zneužita proti ní i proti knězi, básníkovi. Spolu s Demlem zpočátku podporovala i Josefa Váchala, v jehož ateliéru v Lužické ulici v Praze Deml v té době živořil. V létě 1913 je Deml hostem manželů Wiesenbergerových v Žebráku. Pobyt končí skandálem. Osobnost Elišky Wiesenbergerové vstupuje do Demlova díla roku 1912, jak o tom svědčí předmluva k *Rosničce* (1912). Demla k ní poutá hluboké citové pouto, vnější stopu toho nalezneme v dedikacích knih (*Tanec smrti*, 1914; *Pro budoucí poutníky a poutnice*, 1913 atd.). Především však Wiesenbergerová prostupuje ztajeně všemi Demlovými knihami z této doby (*Miriam*, 1916; *Moji přátelé*, 1917; *Tanec smrti*, 1914 atd.). Vrchol tragického vztahu odrážejí první tři svazečky *Šlépějí*: styku Demla a Elišky Wiesenbergerové brání její rodina a Wiesenbergerová je jednu dobu internována v ústavu pro choromyslné. Nedlouho poté umírá. Jak hluboce její smrt otřásla Demlovou bytostí, ukazuje náhlé ukončení druhého svazečku

Šlépějí, kde na závěrečné straně Deml tiskne oznámení: „*Svým přátelům a čtenářům oznamuje Jakub Deml, že tento druhý svazek Šlépějí byl přerušen a třetí svazek vyjde jak Pán Bůh dá. V Jinošově 13. března o půl sedmé ráno.*“ Stejné datum nese strana za titulním listem. Třetí svazeček *Šlépějí* má pak proti první straně textu toto oznámení: „*Jakub Deml v Jinošově na Moravě prosí své čtenáře a přátele, aby modlitbou a nejlépe mší svatou vzpomínali na paní Elišku W ... Z ..., která zemřela 13. března 1918 v půl sedmé hodině ráno, pokorně přijavši svaté Svátosti.*“

Pavla Kytlicová (1874–1932), spisovatelka, vydavatelka Demlových knih. Deml se s Kytlicovou seznámil v říjnu 1918 na brněnském nádraží: starší paní se zavazadly se marně snaží dostat do přeplněného vlaku, je smýkána davem a nešťastná. Deml okamžitě pomůže, představí se, a tak poznává Pavlu Kytlicovou, svoji příští mecenášku, vydavatelku, pomocnici v domácnosti a rádkyni ve věcech praktického života: společníci na příštích čtrnáct let. Pavla Kytlicová cestovala tehdy do Šternberku na Moravě, kde její muž, MUDr. Vladimír Kytlica, byl primářem v psychiatrické léčebně. V její společnosti prožije Deml poslední anabázi štvance (Šternberk, Slovensko, Bělá), končící definitivním usídlením v Tasově. Jak svědčí celé Demlovo dílo, od tohoto seznámení v něm hraje postava Pavly Kytlicové úlohu kultovního idolu, který je paralelní, začasto i identický, s kultem matky a sestřičky Matylky. Kolem Pavly Kytlicové Deml soustřeďuje v tomto období své tasovské rodinné společenství. Kytlicová se tak podílí na jeho mytizaci Tasova. Sama pak píše v tomto období pětidílnou kroniku *Rodiče a děti* (první svazek 1927, další 1928, 1929, 1930, 1931), která nepochybně vzniká pod Demlovým vlivem: utkvěním ve vzpomínkách na dětství ve Vídni sleduje aspoň z vnější podoby tíž ponor do osobních dějin jako Deml v *Mohyle*. Postava Kytlicové se objevuje v ostatním díle tohoto období především v *Mohyle* (1926), *Vraždě* (1937), *Mém svědectví o Otokaru Březinovi* (1931) a *Smrti Pavly Kytlicové* (1932). Přízvisko „mamička“, které Deml Kytlicové dává, odkazuje na fakt, že právě aspekt mateřství byl pro Demla velmi významným prvkem ženské osobnosti a že si ho nesmírně cenil. Jak díky skutečnosti, že svou matku tolik miloval a nepřestával ji „zvát“ jako ústřední postavu do svého díla, jež jeho matka svým způsobem formovala, tak proto, že mateřství je atributem samotné Panny Marie a osamělý Deml ve svých vztazích hledal právě tento ochranný a bezpodmínečně milující prvek. Nabízí se zamyšlení nad tím, zda v tom nehrála roli také zkušenost s karikaturou mateřství, postavou, která své pozice manželky a opatrovnice dětí zneužila takovým způsobem, že byla spouštěčem strachu a úzkostí místo symbolem pokoje a bezpečí rodinného krbu.

Matylka (Matylda Demlová) (1886–1910), vlastní mladší sestra Jakuba Demla a jedna z návratných postav jeho díla. Od dětství byla vážně nemocná. Tato okolnost hrála roli i při rozhodování Jakuba Demla pro kněžskou dráhu – rodina doufala, že tak pomůže Matylku zabezpečit. Nemocná „sestřička“ se objevuje už v próze *Znamení ve snu* z Demlovy básnické prvotiny *Notantur Lumina* (1907). Její postava prochází zjevně či skrytě i mnoha dalšími díly následujícího období – především to jsou knihy *Hrad Smrti* (1912), *Domů* (1913), *Moji přátelé* (1913) a *Miriam* (1916). Nemizí pak z Demlova díla ani v obdobích *Mohyly* (1926) a *Zapomenutého světla* (1934). V roce 1937 Deml vydává výběr textů z rozličných knih, vzniklých v různých dobách, pod názvem *Matylka* a tento svazček později pod stejnojmenným názvem zařazuje do *Mého očištění*, který připravil v roce 1948 pro nakladatelství Vyšehrad jako druhý svazek *Díla*. Je sublimací a znovuožitím postavy matky, obě tyto postavy jsou kultovními idoly, neměnnými v toku proměn a postojů hlavního hrdiny, a především na ně se váže vnitřní zastavení času uvnitř Demlova románu. Její životní osud – nemoc i předčasná smrt – se stal pro Demla personifikací čistoty, křehkosti a pokory, i neustále ohroženého života. Do postavy sestřičky Matylky se v Demlově díle vtěluje úžas nad samotným bytím i úzkost nad jeho zánikem. To, jak dramaticky i tragicky prožívá básník sestřinu smrt, která se mu spojuje s jeho úsilím o vytvoření „Strany přátel Božích“, ukazuje zejména deník *Domů*. Matylčin životní osud se přitom podílel nepochybně na celoživotním Demlově dramatu kněze a básníka, neboť přání rodiny bylo, aby se o ni po vystudování na kněze aspoň částečně staral, jak dosvědčuje dopis Demlova bratra Antonína: „... že jsme všichni dohromady ubozí a k tomu ještě sestra Matylka žebráček a Ty bys chtěl vlézt do kláštera, abys jí nejmenší podpory poskytnout nemohl...“ (19. 8. 1904). Sestra a matka jsou postavy sdílející mnoho vlastností. V Demlových pozdějších vizích a reminiscencích mnohdy splývají. Sestra se stává osobou symbolickou, je označována velkým písmenem a vyprazdňuje se od obsahu konkrétní osoby, Matylky. V pojmu Sestry ovšem může větší či menší část Matylky přebývat, ovšem její osobnost se prolíná s neomezeným počtem dalších, ať už žijících nebo zemřelých Demlových přátel a příbuzných. Za zmínku stojí skutečnost, že například dílo *Miriam* obsahuje texty adresované Sestře, přičemž čtenář, který nezná souvislosti a básníkův život, nemůže v Sestře identifikovat skutečnou adresátku: Alžbětu Wiesenbergerovou. Tím spíše proto, že texty jsou výsostně spirituálního rázu, takže odkazují více k Matylce jakožto malé světici a trpitelce, než k ženě stereotypního světského života.

4.1. 2. Kladné světské postavy bez nadosobního přesahu

Leopolda Tenorová (1869–?), mecenáška Studia. Její čtyři bratři byli kněží, Demlovi známí. Jednomu z nich, faráři v Šaraticích, židlochovickému děkanovi, finančníkovi a uměleckému mecenáši Adolfu Tenorovi, dělala hospodyní. Deml k ní má kladný vztah, nazývá ji „andělem“. Vzájemná korespondence s Demlem z let 1907–1918 je uložena v LA PNP.

Marie Zezulová, manželka sedláka Zezuly, Demlova láska z mládí. Smrtelně nemocná, Deml ji jako kněz chodí ošetřovat. Její nemoc je doprovázena odpudivými projevy, je opuštěna a zanedbávána. Demla její choroba neodpuzuje, přijímá svůj úkol jako ošetřování Krista, různé okolnosti této léčby a umírání popisuje velmi otevřeně v *Zapomenutém světle*. Také proto se toto dílo stává pro veřejnost pohoršlivým a nepřijatelně explicitním.

Marta Demlová (1884–1939), druhá žena Antonína. Vystupuje ve *Šlépějích XV.* a také jí je v *Mohyle* věnována próza nazvaná Marta.

Marie Tischlitzová (1882–?), pravděpodobně přítelkyně Alžběty Wiesenbergerové. Patří k okruhu Demlových přátel ze Žebráku, po jistou dobu nepochybně k nejdůvěrnějším, jak dosvědčuje Demlova korespondence s ní, z níž část je otištěna v deníku *Pro budoucí poutníky a poutnice* (1913); dopisy jí určené začínají oslovením Paní M. T. Nebo Velectěná paní. Deml se s ní seznamuje zřejmě přibližně ve stejnou dobu jako s Wiesenbergerovou. První dopis Tischlitzové je z 11. 11. 1912, kdy Deml těsně po svém přestěhování do Prahy odpovídá Tischlitzové na její dopis z 6. 11. 1912. Právě tento dopis obsahuje významné P. S., v němž Deml říká: „*Velmi lituji, že Notantur Lumina je úplně rozebráno; jistě bych Vám tuto knihu poslal, když se o ni tak zajímáte. A také proto, že moje knihy vzájemně se doplňují a vysvětlují, neboť vydávám sice více knih, ale píšu vlastně jen jednu jedinou knihu, která bude hotova mou smrtí, a duchovní a světská vrchnost se přičiňují, aby tato kniha byla hotova brzo. Bohu díky.*“ Vedle korespondence dochází též k osobním stykům. Nepříliš rozsáhlá, ale myšlenkově i básnický výrazná korespondence se náhle uzavírá dopisem ze 4. 6. 1913, kdy Deml přerušení styků nezdůvodňuje, ale říká: „*...můžete si být jista, že to vysvětlím v některé své knize, uznám-li to potřebné pro svou nebo pro jiného spásu věčnou.*“ Deníkem *Pro budoucí poutníky a poutnice* postava Tischlitzové z Demlova díla mizí.

4.1. 3. Církevní svěťice

Další zajímavostí je výběr světic, které si Jakub Deml zvláště oblíbil a věnoval jim některé části svého díla. Byly to ženy, které velmi milovaly Krista a dokazovaly lásku do krajnosti jednak úplným odevzdáním se, jednak dobrovolným snášením utrpení, ba jakousi touhou po utrpení, jehož snášením by se obětovaly pro jiné duše a hříšníky. Motiv zástupného utrpení je u Demla velice častý a velmi často souvisí s milovanými ženami jeho života.

Svěťice, jež Deml zmiňuje a cituje napříč celým svým dílem, jsou Anna Kateřina Emmerichová, mladá řeholnice a vizionářka snášející obrovská tělesná muka a obdařená stigmaty, Mechtilda Magdeburská, dominikánská asketická řeholnice, která za života snášela veliké ústrky a pronásledování od spolusester a sepsala mystické dílo *Tekoucí světlo Božství*, Dympna, mučednice s'atá pro Krista vlastním otcem, Terezie od Ježíška, mladičká karmelitka umírající udušením následkem tuberkulózy, a některé další. S tématem tohoto zástupného utrpení se můžeme setkat v Demlově textu *Člověk v rouše fialovém*.²⁵

Panna Maria, matka Boží, rodička Ježíše Krista. Podle katolické nauky je pannou počatou bez poskvrny dědičného hříchu, bez jakéhokoli provinění a osobního hříchu, mravně čistá a dokonalá. Božího Syna počala nadpřirozeným působením Ducha svatého, porodila bez porušení panenství. V době početí a porodu byla zasnoubená a později vdaná za Josefa, pěstouna Páně. Křesťané ji vzývají jako pomocníci, orodovníci, prostředníci milostí, spoluvykupitelku. Velký vzor a ideál Jakuba Demla, inspirační zdroj mnoha jeho básní, vzývána v úzkostech a chvílích největší básnickovy opuštěnosti, neútěchy a pocitu odvržení společností. Je představována jako ta, která vždy odpouští i tomu nejnehodnějšimu člověku, bezpodmínečně milující, plná porozumění pro všechny. Je protikladem žen, se kterými Deml učinil bolestnou zkušenost, zdůrazňuje její věrnost a ryzí duchovní svobodu, která umožňuje skutečnou lásku, protože není zatížena potřebou vlastnit a opanovávat druhé. Představuje pro básníka útočiště a pochopení ve chvíli, kdy se cítí být opuštěn a zrazen celým světem, což dokládají zejména některé básně.

---

²⁵ DEML, Jakub. Člověk v rouše fialovém. Tanec smrti. In *Můj očistec*. Olomouc: Votobia, 1996, str. 65.

Anna Kateřina Emmerichová (1774–1824), německá augustiniánská řeholnice, mystička, stigmatička a vizionářka. Její život byl poznamenán velkým utrpením, ve kterém se připodobňovala Kristu. Předvídala velké útoky proti církvi a papeži, její vidění obsahovala napomínající poselství, někdy až s apokalyptickým laděním. Přeložené pasáže „z vidění A. K. Emmerichové“ vydal Deml vlastním nákladem v Šebkovicích v roce 1912 pod názvem *Hora proroků*.

Sv. Mechtilda Magdeburská (asi 1207–1282), německá mystička. Svá vidění začala zapisovat na radu svého zpovědníka, dominikána Heinricha z Halle. Její dílo, sepsané v lidovém německém jazyce, tvoří šest knih a je známo pod názvem *Tekoucí Světlo Božství*. Její jméno odkazuje na Demlovu sestru, která se také jmenovala Matylda (Mechtilda je německá varianta téhož jména). Deml tuto svěřici zvláště uctíval a často citoval události z jejího života.

Sv. Terezie od Ježíše (z Avily, 1515–1582), španělská mystička a reformátorka karmelitánského řádu. Její duchovní spisy, zejména *Život*, *Cesta k dokonalosti*, *Hrad v nitru* a *Knih o zakládání* patří k základům křesťanské mystiky. Jakubu Demlovi byla její díla blízká, svědčí o tom opakované citace v jeho knihách, počínaje prvotinou *Slovo k Otčenáši Františka Bílka* (1904), a skutečnost, že Alois Hlavinka Demla požádal o její heslo do své knihy *Dějiny nového věku*. Ostatky svaté Terezy, které Deml v závěru života odkazuje v závěti, však patří jiné karmelitánské světici, **Terezii z Lisieux** (1873–1897), kterou také velmi ctil. Její ostatky dává na smrt nemocné Pavle Kytlicové k hrudi, aby z nich čerpala duchovní útěchu a posilu. Sv. Terezie z Lisieux totiž zemřela velmi mladá na tuberkulózu a prožívala podobné fyzické bolesti jako Kytlicová.

4.1. 4. Záporné a rozporuplné postavy

Zajímavé je, že tyto postavy samy, bez ohledu na životní úděl Jakuba Demla, se kterým před smrtí nebyly v kontaktu, skončily bezútěšně či tragicky. Sporcková spáchala sebevraždu, Junová zemřela v osamění a izolaci od společnosti a podle výpovědi Jana Žáčka na sklonku života také prožila silné pokušení odpadu od víry.

Kateřina Sweerts-Sporcková (1895–1945), dcera hraběte Gustava Sweerts-Sporcka. Demlův vztah k rodině Sporcků, který začal v roce 1931, vrcholí po smrti Kytlicové. K hraběnce Kateřině básníka poutá silná citová vazba, zpočátku očekává, že by se mohla stát

jeho další pomocnicí a vydavatelkou. Při úmrtí hraběte Sporcka věnuje Deml Kuksu publikaci *Památný den v Kuksu* (1933), Kateřina do Demlova románu vstupuje dedikací *Listů Otokara Březiny Jakubu Demlovi* (1932): „*Paní Kateřině, hraběnce Sweerts-Sporckové. Paní, tyto listy náležejí k tomu, co mně dal Bůh, k mé krvi, k mé duši, k mé minulosti, mé přítomnosti i budoucnosti, k mé věčnosti, k tomu, co miluji, a k tomu, co nenávidím, slovem: k mému životu a osudu, i prosím, abyste je přijala na památku své první modlitby a návštěvy u hrobu Pavly Kytlicové. V Tasově 20. IX. 1932.*“ Později v jejich vztahu dojde k blíže nevyjasněným prudkým konfliktům a úplnému rozchodu. Svou bolest nad tímto rozloučením Deml reflektuje v cyklu básní *Solitudo* a naplno se z ní vyznává v *Zapomenutém světle*. Hojně cituje pokořující výroky hraběnky na jeho účet a pomocí různých aluzí se vypořádává se zraněním, které prostřednictvím tohoto vztahu prožil. Vnímá tuto situaci současně jako zradu nejen českého, ale i německého národa na svojí osobě, propadá se do hluboké skepse a zahořklosti. Výrazy a formulace, které se v Demlově díle tohoto období objevují, zavdávají veřejnosti důvody k pohoršení a motivují církevní cenzuru k odstranění mravně závadných pasáží v *Zapomenutém světle*. Mimo toto dílo se k období blízkého vztahu s hraběnkou Sporckovou váže i soubor Demlových německy psaných básní s názvem *Solitudo* a pro nás velmi významný text *Píseň vojína šilence*, který Jakub Deml vydal v Tasově roku 1935 a do češtiny jej později přeložil Ladislav Dvořák. Dne 30. dubna 1945 spáchala hraběnka Sweerts-Sporcková sebevraždu skokem pod projíždějící vlak nedaleko Braunova Betlému poté, co obdržela zprávu o údajné smrti svého syna, který sloužil v elitních oddílech německé armády, v jednotkách SS, a který byl prý zastřelen na útěku.

Macecha, třetí žena Demlova otce, porodila jedinou dceru Vilemínu. Podle Demlových vzpomínek a výpovědí vlastních sester byla panovačné a kruté povahy, agresivní vůči dětem i manželovi, zvláště vůči bezbranné Matylce. Je protipólem mírné, pokorné a laskavé Demlovy maminky, s jejím příchodem se bezstarostné Demlovo dětství začíná kalit.

Marie Rosa Junová (1916–2001), v letech 1935–1948 blízká spolupracovnice Jakuba Demla a vydavatelka jeho díla. Navzdory svému mládí a nezkušenosti se obětavě a kurážně snaží řešit Demlovy finanční potíže, stará se o domácnost a ujímá se tasovského vydavatelství. Demlův vztah k ní je vyvažujícím kontrapunktem jeho paradoxně napjatého a tragického poměru ke Sporckové. Zároveň je Junové určeno neblahé poslání fixovat rozpad tasovské rodiny přátel. Podle velmi tlumených náznaků Miloše Dvořáka, Čenka Vořecha, Skautíka a jiných je Marie Rosa Junová příčinou Demlova rozchodu s většinou zbývajících přátel,

osudově právě těch nejméně, kteří se přestávají v Tasově objevovat. Tyto domněnky však vyvrací Jan Žáček ve své knize *Demloviana*, obhajuje Junovou a zdůrazňuje problematickou povahu samotného Demla, pro kterou byla Junová pouze jakýmsi krytem. Junová se podílí neobyčejně ostrým a nešťastným způsobem na Demlových útocích na Šaldu, Čapka aj., motivovaných částečně tasovskou neutěšenou hospodářskou situací. Pod dohledem Jakuba Demla napsala celou řadu polemických článků do *Šlépějí* („do nichž se Básníkovi nechtělo“), ilustrovala několik drobnějších knih. Bedřich Fučík však pochybuje, že osmnáctiletá dívka by byla schopna takové texty napsat a domnívá se, že texty byly napsány Demlem a Junovou pouze podepsány. Deml opatřuje vydání *Cesty k jihu* (1935) a *Oltáře v poli* (1939) předmluvou, která je jí věnována. Aspoň částečný soupis letáků, které v Tasově vydala, nalezneme v letáku *Vánoce v Tasově* (1940) a ve sbornících *Chléb a slovo I a II* (1948). Nakladatelství bylo v roce 1948 zrušeno. V roce 1956 se provdala za literárního kritika Timothea Vodičku a v roce 1959 se přestěhovala z Tasova za manželem do Olomouce. Tehdy také dochází k vážné krizi v osobních vztazích obou manželů s Demlem. Zprávu o bolestném závěru života Marie Vodičkové, její osamocení a zahořklosti i výčtkám vůči básníkovi a jeho chování vůči ní, podává opět Jan Žáček, který Vodičkovou v jejím stáří navštívil. Informace, které publikace *Demloviana* přináší, jsou šokujícím svědectvím o konci života opuštěné ženy a také o její překvapivě negativní reflexi uplynulého vztahu s básníkem. Jan Žáček konstatuje, že u ní před smrtí došlo k dramatickému odvrácení od církve a Boha, vyjadřuje obavu, že se nejednalo pouze o záležitost přechodných pochybností a zkoušek, ale o osobní vzpouru, vycházející z negativních zkušeností, které Vodičková učinila s Demlem a dalšími katolíky. Jako jednu z příčin konfliktu naznačuje její určité sympatie pro socialistické myšlenky a ostré rozepře, vzniknuvší na toto téma mezi ní, Demlem a jiným knězem. Vzpomíná na rozhodující okamžik, kdy jí Deml za „urážku přítomného kněze“ dal facku.

Po tomto představení ženských postav, které měly zásadní a formující vliv na mnoho literárních děl Jakuba Demla, přistupme k nejdůležitější, interpretační části naší práce.

5. Interpretační část – reflexe ženy v díle Jakuba Demla

5.1. Úvod do interpretace

Demlovy literárně-umělecké výpovědi, nacházející se v dílech, která vznikla jako následek hlubokých citových otřesů a excitací způsobených vztahem ke konkrétním osobám, je nutné zasadit do kontextu událostí, jež je iniciovaly a k nimž se sám Deml velice otevřeně a konkrétně veřejně vyjádřil. To samozřejmě neznamená, že by se Demlovo dílo mělo interpretovat pouze na základě jeho biografie a že lze plně ztotožňovat různé postavy, jejich Demlem vykreslené charaktery a výroky, se skutečnými identitami, charaktery a výroky týchž osob. Tyto skutečné události a skutečné postavy sice Demlovo dílo podněcují, inspirují a utvářejí, avšak již spíše jako součást básníkovy fikčního světa, v němž je leccos modifikováno tak, že se stává mnohdy spíše symbolem a básnickým odrazem reality, než její realistickou reprodukcí.²⁶

Dále se budeme snažit nepouštět ze zřetele skutečnost, že Demlovo dílo a informace v něm obsažené (popis různých lidských charakterů, dramatických konfliktů nebo naopak výjevy vřelé náklonnosti a láskyplné sounáležitosti mezi básníkem a jinými lidmi) mají velice rozdílný účinek na čtenáře nezasvěceného, vědoucího jen málo nebo nic o faktech ze života básníka, a čtenáře poučeného, který se alespoň poněkud orientuje v demlovském fenoménu a je seznámen s identitou kultovních postav básníkovy života a díla. Už jen tato skutečnost nás (a nejen nás) nutí s Demlovým životem se podrobněji seznámit. Chceme se také dovědět, co na ony vyhocené soudy říkala druhá nebo třetí zúčastněná strana, jak Demlovy počiny hodnotilo a posuzovalo jeho okolí, kdo byla ona kultovní „mamička“, „zvěčnělá Sestra“, „hraběnka“, a ke komu směřuje básníkovy vášně ať už pozitivního, nebo negativního charakteru. Při první četbě nekriticky a automaticky přijímáme všechna Demlova literární zpodobení různých postav jako realisticky věrný odraz jejich skutečných osobností, necháme se strhávat sugestivními portréty fatálních žen, despotických farářů, přátel oddaných za hrob, ale také zrádců s rysy až démonickými. Představujeme si tento polarizovaný svět takový, jak nám ho servírují *Šlépěje*, *Zapomenuté světlo*, *Jugo* a další. Ale co se s naší recepcí básnickových textů stane ve chvíli, kdy zapátráme po bližších okolnostech těchto výpovědí?

---

²⁶ Zde máme na mysli hlavně texty, ve kterých Deml vkládá svým kultovním hrdinkám do úst myšlenky a názory, které předpokládá a očekává, že mají nebo by měly mít.

Pro nás osobně má tato druhá, „zasvěcená“ četba, natolik odlišné dimenze než ta předchozí, nepoučená, že jen samotné uvědomění si faktu, nakolik je recepce tohoto díla odlišná při znalosti kontextu a bez ní, z Demla vytváří naprosto ojedinělý fenomén v české literatuře.

6. Matka

„Jeho hledání cesty domů do Tasova bude zároveň hledáním ztracené matky a ztracené sestry. Ženy, které bude potkávat na této cestě, mají být jejich znovuvtělením a Jakub znovu dítětem.“²⁷

Tento úryvek ze studie Jindřicha Chalupeckého mimořádně výstižně objasňuje podstatu až kultovního postavení některých ženských postav v životě Jakuba Demla. Souvislost žen – ochránkyň a vykupitelek – s postavou matky, není jen implicitní, ale básníkem samým otevřeně formulovaná. Pavlu Kytlicovou nazývá mamičkou, Kytlicová Demla nazývá svým synem. Také okolí, přátelé Jakuba Demla, vnímají tento jejich vztah stejným způsobem²⁸, Kytlicové se dokonce zdá sen, že jí skutečná Demlova matka svého syna odkazuje do opatrovnictví.

Postava Demlovy matky souvisí s dalšími dvěma stěžejními tématy básníkovy díla a důležitými součástmi jeho života: se sestrou Matylkou, již porodila, a rodným krajem²⁹, ze kterého vzešla. Postavu sestry básníkovi reprezentují jeho blízké přítelkyně, jež vnímá jako sestry duchovní. Cituje Březinův výrok, že „naše duše marně hledá své sestry“³⁰, Sestra zvěčnělá se stává hlavní postavou *Miriam* a také mnoha dalších básnickových děl, přičemž někde vystupuje jako konkrétní osoba – Matylka, a jinde jako blíže nedefinovaná „sestra“, jejíž identitu odhalujeme na základě aluzí ukrytých v tom kterém literárním díle – jednou je to ukrytá „paní Eliška“, podruhé „paní Pavla“, jindy zase Marie Rosa Junová, nebo dokonce kombinace více různých osob.

Rodný kraj Tasov je především kolébkou básníkovy dětství, ze kterého pocházejí všechny jeho vzpomínky na matku, která zemřela, když byl ještě malým chlapcem. Není zanedbatelným faktem skutečnost, že všechny ostatní Demlovy „vykupitelky“ a „poslaní andělé“ nějakým způsobem s Tasovem souvisejí. Pavla Kytlicová jej uznává za svůj domov a

²⁷ CHALUPECKÝ, Jindřich. Jakub Deml. In *Expresionisté*. Praha: Torst, 2000, str. 96.

²⁸ Viz *Smrt Pavly Kytlicové*.

²⁹ Viz „tasovský triptych“ (termín Vladimíra Binara) *Mohyla, Tepna, Hlas mluví k Slovu*, ve kterém se motiv domova, rodu a také rodiny přátel i skutečných příbuzných, tematizuje.

³⁰ DEML, Jakub. *Miriam a jiné práce*. Brno: Blok, 1969, str. 94.

přeje si tam být pohřbena, Rosa Junová se tam stěhuje, Kateřina Sporcková se tam přijíždí pomodlit k hrobu Pavly Kytlicové.

Tasov je pro básníka místem ambivalentním: na jednu stranu je zdrojem jeho velkých bolestí a zklamání díky negativním zkušenostem, které prožil s místními obyvateli, macechou, obecními úředníky a církevními představenými, na stranu druhou je však místem bezstarostné části dětství, nezkalených vzpomínek a prožívání čisté lásky, jak zaznamenává Vladimír Binar:

„V roce 1904 Deml v dopise Otokaru Březinovi napsal: ‚...churavím od chvíle, kdy jsem začal dýchatí otrávený vzduch svého rodiště.‘ Ale v deníku *Domů* z roku 1913 už ví, že ‚bolest vodí nás na místa, kam jsme již nehodlali vkročit.‘ Ano, Tasov je pro Demla střed vesmíru i střed srdce, Tasov je jistota, Tasov je pevný, reálný v krajině, kde žila matka, otec, básník zde zná každý kámen, každou mez, návrat do Tasova je skutečný návrat do dětství.“³¹

Vzpomínky na neporušené štěstí nevinného dětství za přítomnosti milující matky-světky se často objevují jako protipól a bolestná vzpomínka na nenávratně ztracený pozemský ráj ve chvílích životních deziluzí, trpkých zkušeností s lidmi a v situacích bezútěšnosti, vykořeněnosti a zrazenosti. Zdá se, že básník Deml tíhne k nerealizovatelnému cíli: aby byl obklopen lidmi ideálními, neporušenými dědičným hříchem, slabostí a nedostatky, skrze které se soužití s nimi stává komplikovaným a někdy i trpkým. Nejsou-li ideální, básník propadá osamělosti a beznaději. V jeho výpovědích o osobách, které obdivoval a zasvětil jim značnou část svého díla, sledujeme tento fenomén: čím blíže byla daná osoba k Bohu, ctnostem, svatosti a hrdinskému sebeobětování pro bližní, tím většího dosáhla u básníka ocenění a úcty. Týká se to nejen jeho ženských hrdinek, ale také mnoha mužských přátel, jako je například Otokar Březina nebo Josef Ševčík, bez ohledu na to, jak se s postupem času Demlův názor na morální profil jednotlivců měnil.

S kritériem svatosti či naopak zavrženíhodnosti při hodnocení jednotlivých lidí Deml zacházel poněkud svévolně. Čtenáři jeho díla, který není obeznámen s konkrétním průběhem daných konfliktů a vztahových peripetií, může být nejasné, kde se v Demlovi bere tolik nesnášenlivosti a netolerance pro skutky a výroky někdy až malicherné nebo spadající do rámce standardní polemiky a kritiky, a naopak, v čem přesně vidí ony tak výjimečné a

---

³¹ BINAR, Vladimír. *Čin a slovo. Kniha o Jakubu Demlovi*. Praha: Triáda, 2010, str. 77.

heroické ctnosti, nedosažitelný stupeň dokonalosti a naprosto bezchybný morální profil u případů opačných. Můžeme se kupříkladu tázat, zda jeho glorifikace svatosti vlastní matky, dokládána velice sporými údaji o jejím životě a vcelku konvenčními příhodami, má skutečně oporu v reálných vzpomínkách na osobnost Antonie Bělochové, nebo žije nezávislým životem, znovuzrozená básnickou modifikací, roznícena kontrastem s osobami v Demlových očích zlomyslnými, nepřejíci a postrádajícími porozumění.

Vladimír Binar se v *Činu a slovu* pokouší vysvětlit tuto Demlovu tendenci vztahovat se k lidem, kteří v jeho životě hrají nějaké významnější role, ve velice vyhraněných pólech lásky a nenávisti:

„Čím násilněji byl vržen do své samoty, tím intenzivněji své přátele zahrnoval láskou, neboť přátelství vždy tvořilo jednu ze základních nevypočitatelných rovnic jeho bytosti, a když nenalezl rovnomocnou odpověď u bytosti, kterou tolik, tolik miloval, končilo to často pravým opakem. ‚Proč musím nenávidět, tam, kde tolik miluji?‘ Zde snad můžeme nalézt základ všech proslulých peripetií a zvrátů ve vztazích k Březinovi, Florianovi, F. X. Šaldovi, Durychovi a nepřeborné řadě významných a bezvýznamných přátel. Deml vždy stál pevně na svém, i když se mýlil, a proto se cesty rozcházely. Jeho láska, která se tak často měnila až v prudké a sarkastické útoky a výpady, neznamenající ovšem zavržení navždy – Deml mluvil o ‚pravdě okamžiku‘ – se nikdy neproměnila v lhostejnost, protože lhostejnost byla pro něj to nejhorší, čehož se člověk může dopustit na sobě, na svých bližních i na věcech.“³²

Ať je to tak či onak, významnou roli zde hraje také Demlova percepce, posuzující jednotlivé jevy mnohdy natolik svérázně, že věc zdánlivě malicherná a vedlejší může z hlediska věčnosti a pohledu víry znamenat mnohem více, než velkolepé činy. Jeden vlídný matčin „jitrní úsměv“ může dětskou duši nenávratně odkázat do oblasti mariánské čistoty a krásy, betlémských obrázků a neporušeného štěstí, což se odrazí také v jeho díle, zatímco různé dramatické události zdánlivě významnějšího charakteru mohou zůstat v básníkově díle nezaznamenány a nepovšimnuty.

6. 1. . Literární zpodobení matky

Motiv matky se v Demlově díle vyskytuje ve třech literárních podobách: **1. v podobě symbolické a zvěčnělé** (*Miriam, Hrad smrti*), **2. konkrétní**, kdy básník velmi procítěně líčí své nečetné vzpomínky na ni (*Hlas mluví k Slovu, různé vzpomínky ve Šlápějích, Smrt Pavly*

---

³² BINAR, Vladimír. *Čin a slovo. Kniha o Jakubu Demlovi*. Praha: Triáda, 2010, str. 83.

Kytlicové), 3. v podobě jiných reálně existujících žen, které Jakobu Demlovi jeho zesnulou matku reprezentují a zastupují (*Smrt Pavly Kytlicové, Jak jsme se potkali, Jak jsme se loučili s Pavlou Kytlicovou*).³³

Ve své matce Jakub Deml spatřoval skutečný ekvivalent církevní světice. Nedostatečně zřetelné a jen ty nejpozitivnější vzpomínky z útlého dětství básníkovi umožnily vytvořit půvabně křehký a ideální obraz, který byl zdrojem mnoha jedinečných básnických výpovědí. Demlovy vzpomínky na jeho biologickou matku jsou z informativního hlediska velice chudé. Přetrvává v něm intenzivní pocit lásky, náklonnosti a bezbřehé úcty k naprosto výjimečné bytosti, ale chybí pevné kontury, vyhraněné charakterové vlastnosti, příhody, spojené s osobou Antonie Bělochové. Nejvzácnější okamžiky vzpomínek na matku spojuje s ranním sluncem, které je mu synonymem svatosti a čistoty, ale také symbolem mariánským:

„Tichá byla její chůze, tichý byl její hlas: ‚Já tady zůstanu místo tebe‘, řekla usmívajíc se vážně a čistě jako to ranní slunce...nezapomenu na ty oči, na tu postavu a na ten hlas. To všechno se událo jako ve věčnosti, kde se nežení ani nevdávají. Tehdy jsem poznal, ani na to rozumem nepomysliv, co jest Tělo Páně, anebo Obcování Svatých. ...Kdybych byl mohl tušit, že toto je nejvyšší chvíle mého života, snad bych se byl na ni aspoň ještě jednou zadíval; a kdybych byl věděl, že za rok nato budu sirotkem, snad bych byl šťastně umřel...“

Básník si vzpomíná na několik událostí prožitých s matkou, ale tyto jsou jakoby zahaleny mlhou neurčitosti. Tuto skutečnost však Deml nehodnotí jako negativum, ba naopak, jak sám přiznává.

*„Matka se mi stala ideálem. Znal jsem ji lépe, že jsem ji nepoznal. Žila v říši mé lásky snad jasněji, než kdybych si pamatoval každý rys jejího obličeje.“*³⁴

Neurčitost vzpomínek na reálná fakta ze života matky má pro Demlovo dílo velký poetický potenciál. Pokud jde o matčin literární profil, jedná se o vyobrazení intenzivně lyrizovaná, nekonkrétní, zahalená do oparu mlhy a fantazie:

---

³³ Díla, která uvádíme, jsou motivem matky prostoupena nejvýrazněji, ale tento motiv nacházíme ve větší nebo menší míře, explicitně či implicitně, v nepřeberném množství děl dalších. Je tedy nereálné uvádět seznam s jejich přesným počtem a názvy, nemluvě o tom, že je identifikace motivu matky v některých implicitních případech pouze hypotézou a osobním úsudkem interpretujícího.

³⁴ DEML, Jakob. *Haluciňák*. Brno: Vetus Via, 1997, str. 21.

„Není tomu dávno, kdosi mně řekl, že moje matka byla veliká tanečnice a nejlepší trávnice. Takových plachet trávy prý nikdo nenosil, ani tak brzo nenažal. Však prý ten tanec také jí zdraví nepřidal. Rychlá byla moje matka jako letní vánek, ale já jí nikdy neviděl tančiti. Nikdy nebyla zamračená, ani zakaboněná. Také jsem neslyšel, že by zpívala světskou písničku, ale ráda měla lidi veselé, to byli hlavně ženci...“³⁵

Tyto vzpomínky se vyznačují značně spiritualizovaným rozměrem, nabývají až legendické podoby příběhů plných symbolů, alegorií a náboženských motivů:

„Jednou zase v noci přišla maminka z ‚městečka‘, nesla tam otci večeri, on byl v krámě (za těch časů prodávalo se třeba do půlnoci, také se při tom besedovalo, tehdy právě byla veliká tma, bylo to na podzim, maminka přišla domů, a jako by to nebylo ani tak neobyčejné, ačkoli hrozná, vykládala, že jdouc zrovna přes lávku, potkala černého muže – byl docela černý, jen na zádech měl bílý kříž: -; nevím, proč jsem si to takto představil a zapamatoval, ale nejspíše proto, že právě záda se mi zdála býti pro kříž nejhodnějšími – a maminka dopověděla: ‚Udělala jsem nad ním kříž a tu chvíli se ztratil.‘ Také ovšem jest možno, že jí na té lávce zastoupil cestu. Maminka nebyla schopna lži.“³⁶

Většina úsudků, které Deml o své matce (a také sestře) činí v přítomném čase, jsou pouhými předpoklady a domněnkami, respektive obrazy ze snů a různých pseudovizí, skrze které básník vytváří profil morálně dokonalých a průzračně čistých duší, s jakými se v tomto světě lze setkat už jen zprostředkovaně skrze jejich nástupkyně a reprezentantky. Také tento faktor umožňuje neustálé prolínání všech tří figur – ženy, sestry a matky, spjatých osobou Panny Marie, aniž by byla interference posvátného a pozemského jakkoli na překážku. A to právě z toho důvodu, že zde již žádné překážky idealizace těchto žen setkáním s jejich „pozemskostí“ a bídou padlé lidské přirozenosti nepřicházejí v úvahu. Jak jsme již řekli, Deml se ve svém osobním životě často pro nějakou osobu dokázal prudce nadchnout, ale, po konfrontaci s jejími vlastními lidskými slabostmi, stejně prudce rozčarovat. Hradba smrti mezi básníkem a jeho matkou i sestrou takové zklamání nedovoluje.

„Probudiv se časně ráno na posteli, vidím okno a svou matku. Nikoliv okno celé, nýbrž jen protilehlou mezistěnu, na které byly nalepeny barevné, vánoční obrázky, neboť v okně byl

³⁵ DEML, Jakub. *Hlas mluví k Slovu*. Brno: Vetus Via, 1999, str. 18.

³⁶ DEML, Jakub. *Hlas mluví k Slovu*. Brno: Vetus Via, 1999, str. 30.

„Betlem‘. Pruh slunečních paprsků vnikal do světnice, opíraje se o mezistěnu okenní a vykouzluje z barevných obrázkův a z celého příbytku živou krásu, která jest tak blízka, jsouc daleká. Cítil jsem se nejen v Betlemě, nýbrž spíše v Ráji, poněvadž otec byl v dalekém městě a já tu byl s matkou sám, a její úsměv, kterým na mne tehdy hleděla, úplně se ztotožnil s úsměvem onoho jitrního slunka na obrázcích betlemských, a tehdy jsem viděl, že svět nemůže býti lepší a země krásnější a mlčení a veliké ticho že jest největší dar, a nejvyšším, nejhlubším, nejmoudřejším a nejlaskavějším slovem že jest sluneční paprsek jitrní, tvůrce a připomínatel věčného dobra.“³⁷

Demlova matka je postavou světlou, jasnou a radostnou, ale zároveň svým způsobem tragickou. Nejen že většina dětí, které porodila, umírá krátce po narození, dcera Matylka doroste velikosti sedmiletého dítěte, přestává růst a umírá ve dvaceti čtyřech letech, ale také matka sama umírá velice brzy. Její rozloučení s malým Jakubem proběhne za nešťastných okolností, kdy chlapec na matku mluví německy, jelikož se právě vrátil z „vekslu“ z Rakouska a stydí se za svou mateřštinu, a také plně nechápe, že matka umírá. Proto se k ní chová odměřeně a rozloučí se spíše na povel ostatních. Když později pochopí, co se vlastně stalo, pronikne ho bouřlivá bolest, která předznamenává životní bolesti následující:

„Bylo mi 11 let, přijel jsem domů z Rakous, byv povolán k umírající matce. Neměl jsem ani tušení o jejím stavu a že jí už víckrát neuvidím. Dle toho jsem se choval. Byl jsem více na ulici nežli doma. A nic zlého mi nenapadlo ani tu chvíli, kdy se se mnou loučila. Jen jsem jí políbil ruku a již jsem šel. [...] Když už jsem byl pod těmito schůdky, řekl otec: ‚Rozluč se s maminkou, možná, že ji už neuvidíš‘; vrátil jsem se k loži a nechal se maminkou pocielovat. Ona plakala, ale já nechápal, proč. Smrt mi byla tehdy ještě docela neznáma, přes to, že jsem před několika lety viděl naše mrtvá děťátka a umírajícího dědouška.“³⁸

Od této chvíle se smrt stává symbolickou hodnotou, takřka bytostí s velkým „S“, vstupující nenávratně do dalšího Demlova života a díla.³⁹

---

³⁷ DEML, Jakub. *Miriam a jiné práce*. Brno: Blok, 1969, str. 31–32.

³⁸ DEML, Jakub. *Hlas mluví k Slovu*. Brno: Vetus Via, 1999, str. 17.

³⁹ Smrt Pavly Kytlicové, Matylky, Elišky Wiesenbergerové, P. Josefa Ševčíka, Otokara Březiny a dalších Demlových blízkých, které jsou průběžně neustále tematizovány v jeho dílech.

„*To byl můj první pláč na tomto světě a tímto pláčem pozdravil jsem Smrt, která se mi zjevila. [...] Přečetl jsem telegram: Mutter gestorben. Tentokrát už jsem neplakal ze sna, ale v tom pláči byla vichřice všech mých ztrát.*“⁴⁰

Již nyní se dotýkáme bipolárnosti prožitků, emocí a zkušeností, které Deml v průběhu svého života zažívá a pociťuje. Tato bipolárnost na sebe váže zákonitě také postavy, jež Demlovi reprezentují buď temnou a trýznivou, nebo světlou a útěšnou stránku existence.

Blíže tento jev protikladnosti životního prožitku specifikuje Vladimír Binar následujícími slovy:

„Utkvělé zážitky a události z dětství jsou rozklenuty do dvou protikladných poloh. V té první ještě: *„Smrt byla nepřítomna... a věci samy, tj. stromy, květiny, povětrí, byly docela přátelské.*‘ Jsou to záblesky v paměti, jako vystouplé, vyšinuté z temně sladké a něžné noci: krajina bez hor, zvířat a lidí, která ještě nepoznala hříchu, plná zvláštního světla, ranním sluncem ozářené obrázky Betléma, palmy a ptáci. O té druhé naopak říká: *„Zamiloval jsem si Smrt.*‘ A uvádí tak výjevy, které spojuje pocit hrůzy či ohrožení: noc padajících hvězd, strach, že bude zavřen do šatlavy, vyprávění pověr. Všechny tyto vzpomínky se soustřeďují kolem matky, která je hlavní postavou této Demlovy osobní básnické kroniky, a k matce se váže také ústřední téma knihy: *Hlas a slovo.*“⁴¹

Vzpomeňme zde na čepovskou krajinu „dvojího domova“, místa dětské nevinnosti, které jakoby ještě patřilo jinému světu, vyšlému z Boží ruky a dosud neporušenému zlobou a nepřátelstvím ze strany lidí a světa, vzdorujícího Božímu řádu, opět slovy Vladimíra Binara:

„Deml už tuší možnosti rozlomení světa na svět vnitřní, prostoupený subjektivní úzkostí, a na svět vnější, který člověka obklopuje a může mu být nepřátelský. Vykročení z dětství je pro něj jednou z těchto hranic. Proto jsou tak silné motivace smutkem, cizími, nepřátelskými krajinami.“⁴²

Matčina smrt přesto není vnímána jako něco apriori temného či negativního. V křesťanském pojetí smrt spravedlivého ani nemůže být vnímána jako tragédie: je přechodem do místa věčné blaženosti. A Deml má dostatek důvodů věřit, že jeho matka spravedlivá byla, ba dokonce i spravedlivě rozhněvána v případě urážky cti jejího syna:

---

⁴⁰ DEML, Jakub. *Hlas mluví k Slovu*. Brno: Vetus Via, 1999, str. 18.

⁴¹ BINAR, Vladimír. *Čin a slovo. Kniha o Jakubu Demlovi*. Praha: Triáda, 2010, str. 97.

⁴² BINAR, Vladimír. *Čin a slovo. Kniha o Jakubu Demlovi*. Praha: Triáda, 2010, str. 77.

„Však to byl ten stolař, k vůli kterému se maminka jednou rozhněvala, že jsem toho nemohl pochopiti; žaloval jsem jí: ‚Mami, von mně povídaly, že mám křivý nohe!‘ Maminka se zapálila, tak jsem viděl, jak jí běží hněv od nohou až k hlavě, a povídá: ‚Ať ti to ještě jednou řekne, tak mu řekni, že on zase má děti v troubě!‘ Nerozuměl jsem, co mi to radí, ale tuto zbraň nosil jsem ‚pro všechen případ‘ při sobě [...] To je ten jediný matčin hněv a druhé setkání s jejíma očima, které si pamatuji.“⁴³

Matka se stává předmětem mnoha snových vizí, ve kterých vystupuje jako světice, která se z nebe za syna přimlouvá a má moc učinit jej šťastným. Je hluboce spjata s osobou sestry, duchovním způsobem zprostředkovává sestřinu přítomnost v básníkově pozemském životě. Pozitivní události ve svém životě Deml přičítá duchovní intervenci svých drahých zesnulých osob, jako například v těchto pasážích z *Miriam*:

„ ‚Matko, jsem šťasten.‘ ‚Vím to, synu, neboť nemám těla.‘ ‚Matko, co říkáš mému štěstí?‘ ‚Že jsem ti je vyprosila.‘ ‚Matko, pros ještě, aby mi je Bůh nechal věčně.‘ ‚Co není tělesné, nemůže netrvat věčně.‘ ‚Jak jsi dobrá, matko!‘ A potom jako bych od jihu viděl přilétat bílý obláček, i pravím: ‚Matko, jaký jest to bílý obláček, který od jihu letí k nám?‘ A matka se usmála a dí: ‚Zeptej se svého srdce!‘ I zeptal jsem se svého srdce, a moje srdce ještě neodpovědělo a já vykřikl radostí: ‚Sestro drahá!‘“⁴⁴

Rodná sestra a matka jakožto konkrétní postavy v díle Jakuba Demla mají mnoho společného. V mnoha charakterových rysech, které jim básník přisuzuje, se shodují. Jsou však také obě dvě původkyněmi básníkových výčitek a lítosti, že se vůči nim nemohl zachovat tak, jak by si zasloužily a jak by si on sám přál. U sestry z hlediska duchovního: vzhledem ke komplikacím spojeným s každodenním podáváním svatého přijímání, u matky z důvodu nedostatečného rozloučení se před její smrtí a zapíráním rodného jazyka.

Přece však je mezi pojetím sestry a matky v díle Jakuba Demla veliký rozdíl. Zatímco matka je osobností zralou, pevnou a formovanou, u sestry tomu tak není. Sestra je stále odkázána na druhého člověka, je jakoby napojena na své bližní, závislá na tom, jak se k ní kdo zachová a zaujme postoj. Jakkoli postava matky v sobě rovněž nese jistou míru tragičnosti, přeci jen

---

⁴³ DEML, Jakub. *Hlas mluví k Slovu*. Brno: Vetus Via, 1999, str. 29.

⁴⁴ DEML, Jakub. *Miriam a jiné práce*. Brno: Blok, 1969, str. 111.

nedostupuje takové míry bolestnosti jako Matylka, obsahujíc v sobě také prvek dynamiky a síly:

„Moje matka nebyla z lidí pomalých, jako čistý plamen byla moje matka: kmitala se za pultem, kmitala se v kuchyni, kmitala se na zahradě, na dvoře, v lese i v poli. Navěky nezhasne mi tento oheň.“⁴⁵

Jak už bylo řečeno, po smrti matky i sestry však bude Deml všechny nově přichozí do svého života dělit právě do těchto dvou kategorií: matky a sestry.

Nacházíme se stále v krajině Demlova dětství a intimního rodinného kruhu. Jak jsme již řekli, v životě našeho básníka se stále sváří protiklady kladných a záporných postav. Již jednou se v rodě Demlů vyskytuje postava „zlé ženy“ – sestry Demlova předka, který před touto svou sestrou utíká do jiného města, poněvadž rozbil džbán a bojí se jejího hněvu. Ani v období dětství Jakuba Demla tomu není jinak. Na základě reálné životní zkušenosti staví Deml do kontrastu s pozitivní postavou matky negativní postavu macechy. Jakkoli Demlova vlastní matka hleděla vystupovat ve společnosti lidí a zvláště mužů skromně a nenápadně, jeho macecha se naopak neostýchala být agresivní ani vůči svému muži, ale zejména k nevlastním dětem. Tuto událost zaznamenává v *Činu a slovu* Vladimír Binar:

„Výjevy z rodinného života, jejichž spojnicí je láska, vrcholí ve scéně s macechou, postavou, vytvářející naopak po svém příchodu v rodině takové ovzduší, že na obličejích mých sester a bratří byl úsměv, podobný překrásným ledovým květům na oknech.“ Pro Demla se stává vtělením vzájemné nenávisti, nepřítel, ale tato nenávist se prudce láme ve chvíli, kdy jí s nevlastní sestřičkou Vilemínou přinese kytici polních kvítků, které jsou drahé člověku, s nímž ho naopak spojuje láska (Březina), a macecha vykřikne: *„Ach, to kvítko je mi nejdražší!“*⁴⁶

Deml také nezapomínal zdůrazňovat, jakým způsobem se k ženě matce a ženě jako takové staví na rozdíl od pohanských teorií a jiných náboženství katolická církev. Je to další svědectví o propojenosti všech aspektů osobnosti básníka: jeho víra, dílo a osobní život neznají rozdělení. Vše, o čem pojednává, vztahuje ke katolickému stanovisku, vše, co miluje, klade s katolicismem do souladu. Není u něj lásky pozemské, která by byla v rozporu s láskou nadpřirozenou, není u něj citu, který by byl v rozporu s citem církve, není u něj takového

⁴⁵ PĚNČÍK, Josef. *Hledání ráje*. Třebíč : Arca Jimfa, 1996, str. 31.

⁴⁶ BINAR, Vladimír. *Čin a slovo. Kniha o Jakubu Demlovi*. Praha: Triáda, 2010, str. 97–98.

náhledu na lidskou bytost, který by nebyl ryze katolický. Alespoň co se týče veřejné manifestace těchto prožitků:

*„A řekl mi Otokar Březina: ‚To, co jste napsal o své matce, je nejstkvělejší apologie katolicismu; toto vaše slovo potrvá, dokud potrvá český jazyk. V žádné jiné konfesi nemohla by vyrůst taková žena.‘ A Otokar Březina mi připomněl, že nap. v buddhismu žena jest jen předmětem rozkoše jako květina, když zvadne, odhodí se a vezme se jiná, toť prý vůbec názor Orientu, ba i takový Platon nedíval se na ženu jinak a schvaloval otroctví – teprve křesťanství, teprve katolicismus učinil ženu rovnou muži a povýšil ji i na oltář. Ani protestantismus nedal prý ženě toho místa, které jí náleží. Jenom v katolicismu služka, nebo pasačka, stejně jako královna uctívána jest na oltáři, jenom v katolicismu žena jest zbavena ponížení a otroctví, jest rovnocenna muži. Tak a podobně mluvil Otokar Březina a v první výroční den jeho smrti jest zdrávo a spasitelné si to připomenouti, už proto, aby se nikdy nezapomnělo, že vlastně první jeho báseň, určená ‚veřejnosti‘, t. j. národu, má významný titul: *Moje matka*. A když tuto báseň Otokara Březiny pozorně a vážně přečtete, musíte poctivě přiznati a říci, že i tato matka byla a mohla býti jenom dcerou svaté církve římskokatolické a žádné jiné!“⁴⁷*

Matka v Demlovi mimo jiné rozžihá lásku k tradiční katolické zbožnosti, k modlitbě růžence, k úctě k Panně Marii. Po její smrti dostává Deml dopis a přiloženým přikládá obrázkem Nejsvětějšího srdce Ježíšova, stěžejního prvku katolické pobožnosti, na něž reaguje s uchvácením a spojuje si tento obrázek s matkou. Tímto se rozněcuje první plamínek citu pro poezii v srdci Demlově. Básníkovi byla katolická mystika poezií. Stále znovu žasneme nad tím, jak Deml dokáže výjev, který by někdo jiný svým líčením snížil na úroveň barvotiskového kýče, vyzdvihnout do výšin nejčistší básně:

„Všechna ta krása soustředila se do přiloženého obrázku, na němž plálo jako pivoňka veliké Srdce s jizvou od kopí, a když jsi odklopil Srdce, bylo tam něco svatého. Nemohlo se mi dostat výmluvnější útěchy. Vím, že se všechno neříká, ale tajemství není, jak se mnozí domnívají, to, co se neví, nýbrž to, co se neříká. To Srdce přijal jsem jako odkaz od své matky, ne jako slovo s tohoto světa, ale jako poslední teplé ještě slovo od matky, která právě překročila obzor tohoto času.“⁴⁸

⁴⁷ DEML, Jakub. *Katolický sen*. Brno: Vetus Via, 1998, str. 20.

⁴⁸ DEML, Jakub. *Hlas mluví k Slovu*. Brno: Vetus Via, 1999, str. 18.

Odkaz na matčin dárek se znovu objevuje v jedné ze strof *Písně vojína šilence*:

*„Já nahlédl do ní až cestou v širou dál
a ne hned všechno, mnohé leč
mi ujasnil už tehdy matčin dar:
Své srdce dala mi a k němu meč.“⁴⁹*

Matka se dokonce promítá do postavy jednoho z apoštolů. Deml si s úžasem prohlíží obraz apoštolů, který namaloval jeho přítel, poznáváje v jedné z tváří svoji matku. Přítel se básníkovi pak svěřil, že předlohou pro zjev tohoto apoštola mu byl Deml sám. Matka jako apoštol se pak znovu objevuje v povídce *Metamorfosa* ze souboru *Tanec smrti*:

„...ukázalas mi obraz, na kterém stálo dvanáct Apoštolů kolem prázdného hrobu Panny Marie. Jeden z nich ohromil mne svou podobou, nesa na své tváři všechna tajemství a všecku tíhu mého rodného kraje, a bylo mi ho tolik líto, jako bych ho byl už dávno znal a jako bych byl provázen na všech jeho cestách, a náhle pochopil jsem, že tento jediný ze všech Dvanácti nebude umučen tělesně, protože myšlenka jeho jest mnohem větší než jeho slovo, a protože bude snadnější popraviti oněch jedenáct než tohoto jednoho, přezírajícího nikoliv jen mučidla jako ti ostatní, nýbrž všecku administrativu světa, ne že by ji zlehčoval, ne že by ji obcházel, nýbrž že ji měl už za sebou. Byl jsem naprosto přesvědčen, že jest to podoba mé matky, ale ten, který stál vedle mne, pravil: Toť podoba Tvá!“⁵⁰

Vidíme tedy, že postava matky se stává předmětem kultu, mýtu a legendy, ale také nejkrajnějším pólem pozitivního hodnocení a reprezentace ženské osobnosti jako takové. Reálná bytost Antonie Demlové se stává měřítkem pro další reálné ženské osoby, její kvality budou v budoucnosti básníkem porovnávány s kvalitami nebo negativy dalších jemu blízkých žen. Čím blíže bude nějaká žena básníkově matce, tím lépe jí bude hodnocena. Je ze všech Demlových ideálních postav „nejneporušenější“, její gloriola nenese jediné poskvrný a památka na ni nesnese jediného temného místa. Básníkův život neustále prostupuje ambivalentně vnímaná ženskost – od pólu ženy zkažené a zlomyslné, v jejíž osobě zloba

---

⁴⁹ DEML, Jakub. *Píseň Vojína šilence*. Překlad Ladislav Dvořák; ilustr. Emanuel Ranný. Praha : Ranný, 1996, stránky nečíslovány.

⁵⁰ DEML, Jakub. *Můj očištec*. Olomouc: Votobia, 1996, str. 140–141.

dokáže dostoupit netušených rozměrů, k ženě oddané, trpělivé, heroicky ochotné i k té nejkrajnější oběti z lásky. I nadále v Demlově životě a díle bude přetrvávat tato bipolarita: všechny ženy, které v životě potká a budou pro něj něco znamenat, rozdělí do dvou kategorií: zrádkyně a svěťice, Eva a Marie.

6. 1. 2. Pavla Kytlicová – zástupkyně matky

„Moje strašné neštěstí nespočívá v tom, že jsem exaltovaný, nýbrž v tom, že se už neumí latinsky a že mně zemřela Pavla Kytlicová.“⁵¹

Pavla Kytlicová je jakýmsi odrazem matky Jakuba Demla, její nástupkyní či zástupkyní. Troufáme si říci, že mezi ženami reprezentujícími Demlovi kladný pól ženství zaujímá prvenství. Mluvíme nyní však o kategorii žen-přítelkyň, duchovních sester a milenek, které v básníkově životě figurovaly jako chápající pomocnice a obhájkyň před „nepřátelským okolím“, tedy osobnosti, jež v naší práci řadíme do kategorie „osudové ženy“. Nemáme však na mysli prvenství Pavly Kytlicové před Demlovou rodnou matkou, sestrou Matyilkou, nebo dokonce Pannou Marií. Primát Panny Marie v životě a díle Jakuba Demla vyvěrá z básníkovy katolické víry, ve které Bohorodička představuje matku všech křesťanů a její význam převyšuje pozemské biologické mateřství nebo jiné vztahy.

V básníkově díle nacházíme četné pasáže, věnované právě mateřskému aspektu paní Pavly a jejímu vztahu k duchovnímu synu Jakubovi. Vidíme na tomto příkladu zcela zřetelně, jak veliký význam a přednost má u Demla postava matky skutečné. Pokud můžeme nalézt paralelu mezi postavou sestry a Elišky Wiesenbergerové, pak můžeme stejnou paralelu zcela jednoznačně nalézt mezi postavou matky a Pavly Kytlicové.

Jak budeme blíže specifikovat v následujících částech práce, Demlovo literární zpodobení některých žen (například Marie Rosy Junové) v sobě obsahuje poměrně protichůdné prvky: exaltaci, nadšení a podněcování energie, ale zároveň úzkost, neklid a nejistotu. V případě Pavly Kytlicové je tomu zcela jinak. Postava Kytlicové je neproblematická, jednoznačná, odkazující do světa dětství, důvěry a naděje. Kytlicová se nejbliže přimyká k Demlově vnímání vlastní matky: postavy bezrozporné, světlé a průzračné.

---

⁵¹ DEML, Jakub. *Zapomenuté světlo*. Brno: Jota & Arca Jimfa: 1991, str. 14.

Toto rodičovsko-synovské pojetí vztahu mezi básníkem a Kytlicovou je oboustranně sdílené: Deml ji nazývá mamičkou a ona jeho svým synem. Kytlicové duchovní mateřství však nevyklučuje ani některé další přátele naší dvojice: Kytlicová „adoptuje“ celou řadu dalších mužů i žen (Skautík, Braitó, Vořechová atd...).⁵² Zde vidíme symbolický odkaz na všeobecné mateřství Panny Marie, která je nejen matkou Spasitele, ale také celého lidského rodu.

Nejcennější výpovědi o Pavle Kytlicové a jejím vztahu s Jakubem Demlem nalézáme v útlé knize *Smrt Pavly Kytlicové*. Vedle poetických a hlubokých pasáží o povaze a důležitosti této ženy v životě Jakuba Demla zde nacházíme věcné informace o průběhu její nemoci, léčení a umírání. Kromě tohoto díla je Pavle Kytlicové věnován soubor *Jak jsme se potkali, Jak jsme se loučili s Pavlou Kytlicovou*, četné pasáže *Zapomenutého světa, Juga, Cesty k Jihu* a mnoha dalších. Zde platí totéž, co pro motiv matky: je pravděpodobnější, že se motiv Kytlicové v Demlově díle objeví alespoň letmo, než že by v něm nebyl vůbec přítomen, proto nebudeme uvádět všechny tituly, ve kterých se objevuje.

V následujícím úryvku Jakub Deml popsal své první setkání se ženou, která se stala symbolem ideální přítelkyně, matky, sestry a ochránkyně. Signifikantní je její slabost a opuštěnost, která Demlovi v tomto setkání učaruje (vzpomeňme si na slabost nemocné Matylky, umírající matky, bezmocnost Elišky Wiesenbergerové, násilím uvězněné v léčebně):

„Lidé se u pokladny jen mačkali a mezi tímto obecenstvím vidím paní, která pro Boha prosí za sebou lidi, aby ji pustili zpět. Byli by ji umačkali. Tato paní připadala mně malá jako dítě, zdálo se mně, že mi sahá jen po ramena, byla v sobě zhroucená, v jedné ruce držela kufřík, jehož tíhu jsem odhadoval na sto metrických centů a obličej byl tak ztracený, že jsem se sám sebe ptal: ‚Chudinka obličej, kam se jen poděl?‘ jako když krásný mramorový reliéf venkovský zedník zamíchá maltou, anebo oseká kladívkem. A tento obličej byl na smrt bledý a k smrti unavený. Mezi všemi přítomnými obličejí tento jediný mě zaujal, ne však zvědavostí, ani ne jiným podobným zájmem, nýbrž jen a jen soucitem.“⁵³

Opět zde nacházíme motiv vyvrženectví, samoty a opuštěnosti ode všech lidí, který je u Demla spojen s jeho přilnutím k jiné osobě. V tomto případě dochází dokonce k symbióze, shodě, kdy Deml shledává svou přítelkyni a „mamičku“ stejně opuštěnou a nikým

---

⁵² DEML, Jakub. *Smrt Pavly Kytlicové*. Brno: nákladem vlastním, 1932, str. 80.

⁵³ DEML, Jakub. *Smrt Pavly Kytlicové*. Brno: nákladem vlastním, 1932, str. 11.

nechtěnou, jako je on sám. Toto je velice významný motiv, opakující se v Demlových vztazích k přátelům a zvláště k ženám, mnohokrát znova a znova:

„A tak jsme se sešli dva ztroskotanci. Ani o mne ani o ni nikdo nestál.“⁵⁴

Milované osoby ze života Jakuba Demla v jistých okamžicích splývají a stávají se jakoby jedním člověkem. Na tomto místě je třeba podotknout, že symbol ženy-zachránkyne a vykupitelky je podřízen obecně pojatému symbolu kladného člověka-přítele, bratra/sestry naší duše, který je ztělesněním dobra a porozumění ve světě plném zkoušek a utrpení. Demlův život charakterizuje ustavičné hledání ideálního přítele, ustavičně nově vkládané naděje, vzplanutí nadšení a idealizace nových a nových osob, na které se lze bezpodmínečně v důvěře spolehnout, velice často ústící v podobně intenzivní deziluzi a nesnášenlivost.

Splývá zde osobnost Březiny, Matylky, Elišky Wiesenbergerové, Demlovy matky, a všechny se odrážejí v jediné, milované tváři Pavly Kytlicové:

„Tento obličej, Jakube Demle, musels už někdy vidět! Byl to obličej Otokara Březiny a byl to obličej mé sestry Matyldy, obličej paní Elišky, ba především obličej mé vlastní matky, ale mé oči uvědomují si to teprve dnes, kdy je pro tento svět všechno již ztraceno, na věky ztraceno!“⁵⁵

„Ale Tvé oči! Ihned jsem poznal, že jsou to oči mé Matky, mého Mistra a mé Sestry, kteří vesměs byli už na věčnosti, a jakkoli jsem do té chvíle své utrpení viděl tak velikým, že místnost, ve které jsem strádal, zdála se mi naprosto nedostatečnou i pro mé tělo, přece pohled Tvůj byl tak širý svou svobodou a tak zářící svou láskou a tak příbuzný svým půvabem, že jsem Ti padl k nohám, abych Ti děkoval.“⁵⁶

Světcí v nebi, zemřelé milované bytosti a stále žijící přátelé v Demlově životě a díle splývají v jediné společenství.

---

⁵⁴ DEML, Jakub. *Smrt Pavly Kytlicové*. Brno: nákladem vlastním, 1932, str. 11.

⁵⁵ DEML, Jakub. *Smrt Pavly Kytlicové*. Brno: nákladem vlastním, 1932, str. 12.

⁵⁶ DEML, Jakub. *Můj očištec*. Olomouc: Votobia, 1996, str. 141.

„Moje matka byla křtěná Antonie. ‚Paní Antonie‘, oslovil Pavlu v tasovském kostele svatý Antonín Paduánský, dáváje jí tak najevo, že dobrým právem, poněvadž z vůle Boží, zastupuje mou matku.“⁵⁷

Vidíme tedy, že ve vztazích s osudovými osobnostmi svého života Jakub Deml neviděl pouze konkrétního jedince, ale symbolickou postavu Dobra a Lásky, která ho provázela v nejrůznějších ztělesněních po celý život. Deml věří, že mu tyto kladné postavy do cesty seslal sám Bůh, aby mu ulevil v trýznivých obdobích osamění a bolesti.⁵⁸ Odtud tedy ta až patetická oslava člověka, který nabízí lásku a porozumění a ani nedovede zradit. Je reprezentantem Boží vůle a pomoci duši, která už nemůže sama nést břemeno, jež jí život ukládá.

Není pochyb, že Pavla Kytlicová Demlovi nejvíce ze všeho reprezentovala jeho vlastní matku, četné úryvky ze *Smrti Pavly Kytlicové* o tom podávají svědectví:

„[...] a my, dávající nemocné o 9 hodinách dobrou noc, stáli jsme nad jejím ložem ještě ve 12 v noci, ustavičně se smějíce a radujíce, že ‚mamička je zase doma‘. Aby měla ‚pokoj od děcek‘, musela nás tehdy už vyhnat.“⁵⁹

„Ona skoro vždycky se usmála, přijímajíc před spaním toto kněžské požehnání, neboť se necítila být ohrožena a myslila si: ‚Mé drahé dítě (takový byl můj titul) se o mne bojí!‘“⁶⁰

V trpící a umírající Kytlicové, která musí opustit svého syna, vidíme aluzi na sedmibolestnou Pannu Marii, trpící při ukřižování Ježíše Krista:

„‚Bůh tě žehnej, milé dítě!‘ Já plakal a děkoval jí za všechnu lásku, a ona, ovinujíc paže kolem mého krku, říkala: ‚Ach Bože, není větší bolesti na světě!‘ (Než láska matky, která umírá.)!“⁶¹

U Demla pozorujeme jakousi samozřejmost v očekávání přijetí, porozumění a ochrany okolím. Jeho osamělost a absence blízké osoby, která by poskytovala bezpodmínečnou lásku, je běžnou situací v některých životních obdobích každého člověka. Někdy se zdá, že si Deml tyto vlastně výjimečné dary nárokuje a žasne, že se mu jich automaticky nedostává. Pavlu

---

⁵⁷ DEML, Jakub. *Smrt Pavly Kytlicové*. Brno: nákladem vlastním, 1932, str. 79.

⁵⁸ Andělem poslaným z nebe Deml ve svých dílech nazývá paní Elišku Wiesenbergerovou, Rosu Junovou, Pavlu Kytlicovou, která je zde zároveň namísto matky atd.

⁵⁹ DEML, Jakub. *Smrt Pavly Kytlicové*. Brno: nákladem vlastním, 1932, str. 14.

⁶⁰ DEML, Jakub. *Smrt Pavly Kytlicové*. Brno: nákladem vlastním, 1932, str. 19.

⁶¹ DEML, Jakub. *Smrt Pavly Kytlicové*. Brno: nákladem vlastním, 1932, str. 70–71.

Kytlicovou však staví do výlučné pozice JEDINÉ ženy, zároveň duchovní matky i sestry, která mu rozuměla bezvýhradně a nikdy tuto jeho důvěru a očekávání nezklamala:

„Drahá paní Pavlo Kytlicová, drahá moje sestro a matko: nikdo na světě tak jako Vy správně nepoznal, neviděl a nepochopil cenu mého života a mého umění, poněvadž kromě Vás nikdo jiný na světě neprotrpěl každé moje slovo, nevyvážil každý můj vtip a žert, do svých loktů nezachytil a k svým prsům nepřitiskl každý můj úsměv a smích. Ó sestro Pavlo, o matko Pavlo! Pro zásluhy a na přímělu několika již zemřelých od Boha jsi mně poslána!“⁶²

Pochopení a ocenění: to jsou vlastnosti, které Deml v okolním nepřátelském světě postrádá. Opět se zde objevuje touha po mateřském principu bezpodmínečné lásky, ochrany a jistoty, že ona vždycky zůstává na „naší straně“. Toto Deml nachází u Kytlicové. Vlastnost „poslanosti“ od Boha Deml zmiňuje nejen v souvislosti s Kytlicovou, ale také s Marií Rosou Junovou, Eliškou Wiesenbergerovou a dalšími „vykupiteli“ v nouzi a bídě duševní i materiální:

„Sestro Pavlo, Sestro Pavlo, buď to zešílím, anebo náhle zemru, jestli jako sníh na slunci nerozplynu se v pláči. Kdyby na celém světě bylo jediné srdce podobné Vašemu. Ale Bůh není tak skoupý, aby na světě musil něco dělat dvakrát a právě tady je vřídlo mé lásky a mého šílenství, ó mamičko Pavlo!“⁶³

K tomuto prolínání a souznění Demlovi nejmilejších bytostí nedochází pouze v perspektivě básníka samého, ale také v perspektivě Pavly Kytlicové (ovšem zde musíme mít na paměti, že se Demlovo dílo vyznačuje vypjatou stylizací a autostylizací, je tedy problematické nekriticky interpretovat tato fakta doslovně podle Demlových výpovědí v jeho literárním díle). Nejprve dochází k jejímu snovému setkání s Demlovou sestřičkou Matylkou:

„Zdálo se jí, že v parku zemského šternberského ústavu pro choromyslné, kde byl její muž sekundárním lékařem, mezi jejím bytem a mezi ústavní branou, byl veliký záhon kopretin a nad ním, jako Anděl bez těla, jen s hlavičkou a křidélky, poletovala má zvěčnělá sestra Matylka...“⁶⁴

A posléze s Demlovou matkou. Toto setkání se vyznačuje zvláště důležitou symbolickou událostí, kdy Demlova matka pověřuje Pavlu Kytlicovou úlohou, kterou sama zastávala:

---

⁶² DEML, Jakub. *Smrt Pavly Kytlicové*. Brno: nákladem vlastním, 1932, str. 70.

⁶³ DEML, Jakub. *Smrt Pavly Kytlicové*. Brno: nákladem vlastním, 1932, str. 76.

⁶⁴ DEML, Jakub. *Smrt Pavly Kytlicové*. Brno: nákladem vlastním, 1932, str. 77.

„A po jedenácti letech na to, t. j. v roce 1921, měla paní Pavla tento sen: přišla časně ráno do tasovského kostela a tam v první lavici proti kazatelně pod starým obrazem svatého Václava klečela venkovanka zahalená plenou. Paní Pavla šla a poklekla v lavici vedle ní, a když tak poklekla, poznala, že ta venkovanka je moje nebožka matka. I zatoužila dostat se k ní do styku a moje matka, jako by byla uhádla její myšlenku, podala jí ruku. Paní Pavla stiskla tuto ruku a při tom si pomyslíla: ‚Ona mne uznala za svou nástupkyni, za matku svého syna‘ a do hloubi duše se rozradovala!“⁶⁵

Souvislost Kytlicové s Demlovou matkou vidíme dokonce ve sdílení lásky k Tasovu, ačkoli Tasov není jejím rodištěm.

„V Karlových Varech měla už jen to jediné přání: aby umřela v Tasově, kde její duše poznala svou vlast a svůj rodný kraj. Umřít v Tasově, to byl vrchol všech jejích tužeb.“⁶⁶

Do třetice zde nabízíme k zamyšlení třetí typ snu, ve kterém figuruje Pavla Kytlicová v souvislosti s Demlem a jenž se zdál její ošetřovatelce paní Nožičkové v období, kdy Deml procházel tím nejtísnivějším a neopuštěnějším obdobím hraničícím se zoufalstvím (otisknuto v *Zapomenutém světle*):

„[...] vypravovala mi, co se jí zdálo o Pavle Kytlicové. Že byla jakási slavnost, mnoho lidí a že tam byl dlouhý přetržený řetěz a ony že jej spojovaly. A když už byl zase spojen, přicházel muž: byl jste to, důstojný Pane, jako Vy, ale nebyl jste to Vy, tak řekla paní Nožičková, ten muž byl tlustý a malý a jak ho paní Pavla uviděla, odvrátila se s hněvem, obrátila se zpět a povídá: Já ho nechci ani vidět, pojďme pryč! A ještě mně vypravovala paní Nožičková, jak vzala paní Pavlu kolem pasu (paní Nožičková to demonstruje na mně) a jak šly a jak paní Pavla se do ní tiskla (sich anschmiegen) a nechala klesnout hlavu na její rameno a tak šly a to malé, hnusné chlapisko tam nechaly. Paní Nožičkové se zjevila paní Pavla ještě v jiném snu, vznášela se nad jejím ložem v noci světlá, jako anděl, a i když už jsem procitla, já věděla, že ona je tu‘, tak řekla paní Nožičková.“⁶⁷

Jak vidíme, nebyly to jen Demlovy vlastní sny, které ovlivňovaly a formovaly jeho literární tvorbu, ale také sny jeho nejbližších. Demlovo dílo je tedy částečně tvořeno sny, které básník zapisuje nebo komponuje tak, že je zdánlivě přejímá ze snů druhých, ale v zásadě si je

---

⁶⁵ DEML, Jakub. *Smrt Pavly Kytlicové*. Brno: nákladem vlastním, 1932, str. 78.

⁶⁶ DEML, Jakub. *Smrt Pavly Kytlicové*. Brno: nákladem vlastním, 1932, str. 14.

⁶⁷ DEML, Jakub. *Smrt Pavly Kytlicové*. Brno: nákladem vlastním, 1932, str. 62–63.

skicuje sám.⁶⁸ Z těchto snů a vizí vznikají obrazy Demlovy matky, sestry a dalších kultovních postav básníkovy díla.

Vraťme se k procesu loučení Jakuba Demla se smrtelně nemocnou a trpící „mamičkou“, čímž navážeme na prolínání postavy a reprezentace matky a světice v osobě Pavly Kytlicové.

Všimněme si, že Deml jako kněz třikrát stojí u lůžka milované ženy a doprovází ji na věčnost. Tento útrpný proces má vždy ještě dalšího svědka: svatou Terezičku:

„Před lůžkem měla na skříňce bílou sošku svaté Terezičky. Já ji tam chtěl nechávat i relikviář s ostatkem této Světice, ale nedovolila, říkajíc: ‚To patří na oltář!‘ Někdy jsem ji na noc dával do ochrany svaté Terezičky, obraceje se starodávným dětským jazykem svého rodiště k té bílé sošce: ‚Svatá Terezičko, opatruj nám našo Micto!‘ Byl to žert, smrtelně vážný žert.“⁶⁹

Svatá Terezie z Lisieux zemřela velmi mladá, za velkého utrpení. V tom vidíme paralelu s koncem Demlovy matky a sestry. Trpěla tuberkulózou stejně jako Pavla Kytlicová, Eliška Wiesenbergerová i Matylka, absolvovala nesmírně bolestnou a trýznivou léčbu bez jakýchkoli bolest utišujících prostředků, zemřela udušením stejně jako Pavla Kytlicová a selka Zezulka. Tato světice se vedle velké svaté Terezie Avilské mnohokrát objevuje v Demlově díle. Vidíme zde další prolínání světa osob pozemských a církevních světců, kteří jako by byli přímými účastníky událostí z básníkovy života. Pasáže o svaté Terezičce působí tak, jako by sama světice byla fyzicky přítomna zápasu Pavly Kytlicové, jako by stála u její postele společně s Jakubem Demlem a dalšími přáteli, coby blízká a důvěrná přítelkyně.

Svatá Terezička se stává nerozlučnou společnicí Pavly Kytlicové ve chvílích jejího největšího utrpení, a nakonec také v okamžiku smrti. Podobně doprovodí tato světice Demlovým přičiněním také umírající selku Zezulovou.

„Brával jsem se skříňky, která stála proti očím nemocné a byla jako jejím oltáříčkem, relikviář s ostatkem svaté Terezičky, abych jí pacientku zblízka žehnal. Usmívala se, když se to několikrát opakovalo a konečně mi vysvětlovala svůj úsměv: ‚Cožpak mi nepomůže «tam odtud»? Nač ji brát sem?‘“⁷⁰

---

⁶⁸ Viz zmínku o stylizaci a autostylizaci výše.

⁶⁹ DEML, Jakub. *Smrt Pavly Kytlicové*. Brno: nákladem vlastním, 1932, str. 21.

⁷⁰ DEML, Jakub. *Smrt Pavly Kytlicové*. Brno: nákladem vlastním, 1932, str. 39.

Takové pojednávání o svatých a vztah k nim je pro Jakuba Demla typický. Nejsou to cizí, abstraktní osoby, vzdálené a ohraničené od našich životů klenbou nebes, ale zcela konkrétní, blízké a přátelské duše, které dobře znají utrpení, úzkost a příkoří, jelikož ho samy za svého života zakusily hojnost. A společným cílem všech těchto dobrých duší, ať žijících stále na zemi, nebo v nebeské slávě, je Boží království. Proto do Demlovy „*Strany přátel Božích*“ patřila stejně tak například Pavla Kytlicová a Matylka, jako svatá Terezie nebo Anna Kateřina Emmerichová:

„Zavolejte mně – svatou Terezičku!‘ Položili jsme hlavu nemocné na polštář... ‚Ale svatá Terezička je tady, ona je u vás, ona je u Micty!‘ a současně uchopil jsem se stolku sošku svaté Terezičky a nožičku světice přiložil jsem nemocné na ústa. Poznala, co to je, snad ještě se i podívala skrze oční brvy, a proto se usmála: ona každodenně před spaním takto dávala své ochránkyni dobrou noc.“⁷¹

Srovnajme s Demlovými citacemi výpovědi Zezulky v *Zapomenutém světle*:

„Paní Zezulová povídá: ‚Bela tade svatá Terezička!‘ Na to já: Tak vidíte, že nejste opuštěná! I paní doktorová (Pavla Kytlicová) je tady s Vámi a stará se o Vás! Za chvíli na to: ‚Víte, důstojné pane, že jsem bela načisto bez sebe?‘ Jakpak jste byla bez sebe, když jste viděla svatou Terezičku? A po chvíli, jakoby nic, jsem řekl: A jaká byla ta svatá Terezička? Zezulka povídá: ‚Bela taková maličká a měla malé vobrázek a na tem vobrázko bele samy maly děti.“⁷²

Můžeme zde také porovnat básníkovy vyličení chvíle úmrtí obou hrdinek:

„Docela zřetelně bylo vidět, že paní Pavla někoho dobře známého a milovaného radostně vítá: celý její obličej byl prozářen a proteplen vnitřním světlem.“⁷³

„Zezulku pochovali tuto sobotu. Umírala plně 4 hodiny. Byl jsem při tom. Pomáhal jsem jí umřít. Už nemluvila, ale byla a zůstala až do konce v plném vědomí. Ona se vlastně zadusila, tak jako Pavla Kytlicová: jako holoubátko. Obličej její měnil podobu, až mne to překvapovalo. ... A bylo mi dopřáno vidět její oči a ústa, když se loučila se svým mužem a se svými dětmi. Nikdy předtím neviděl jsem ji tak krásnou, neboť v jejím pohledu soustředila se

---

⁷¹ DEML, Jakub. *Smrt Pavly Kytlicové*. Brno: nákladem vlastním, 1932, str. 97.

⁷² DEML, Jakub. *Zapomenuté světlo*. Brno: Jota & Arca Jimfa, 1991, str. 108.

⁷³ DEML, Jakub. *Smrt Pavly Kytlicové*. Brno: nákladem vlastním, 1932, str. 98.

jako v ohnisku všecka bolest a všecka láska: tak jako slunce, nežli docela zapadne, ještě vyšlehně všemi svými paprsky. ⁷⁴

Kromě svaté Terezie se ve vztahu s Kytlicovou objevuje další světice, Panna Maria, která ovšem tvoří samostatnou kapitolu jak v životě básníkově, tak v životě katolického křesťana obecně:

„Dnes už nevím, co jsem se začal modlití, jen tolik vím, že v té modlitbě vyslovil jsem jméno MARIA. Řekl jsem jedinou větu, ale jakmile jsem vyslovil jméno MARIA, nemocná mě přerušila a začala se modlit nahlas sama. Jako bych se byl tím slovem MARIA (a já je řekl vroucně) dotkl nevědomky nějakého tajemného spojení a veškerým tím tichem na této zemi i na nebi zazněla tato slova:

Maria, pomoz, přišel čas,

milostná Matko, slyš náš hlas

V nebezpečí a strádání

přimluva Tvá nás ochrání... ⁷⁵

Katolická víra, vroucí láska k jejím tradicím, Matce Boží, Jezulátku a všem dalším atributům církve, je bezpochyby hlubokým pojátkem Jakuba Demla a Pavly Kytlicové:

„Jen se podívejte: kde ještě v tom velikém, širokém světě možno spatřiti takové nádherné divy? Nikde! Pouze a jedině u nás, ve svaté, římsko-katolické církvi!“ A tak veliká jest moc čisté, věřící duše, že i já, docela brzo mající se rozloučiti s pozemským životem v svaté hrůze směla jsem spolu prožívatí všechny ty nebeské zázraky. Neboť i mně Maria nechala zahlédnouti záři růžových ruček svého děťátka a bylo mi dopřáno slzí, které byly konejšivé a osvěžující jako nebeská rosa. ⁷⁶

S blízkým vztahem ke světcům a hlubokou úctou k nim, kterou u Demla a Kytlicové nalzáme, souvisí otázka legitimacy intenzivních a důvěrných vztahů mezi ženou a mužem-knězem zasvěceného života. Následující výroky, které Deml připisuje Pavle Kytlicové,

⁷⁴ DEML, Jakub. *Zapomenuté světlo*. Brno: Jota & Arca Jimfa, 1991, str. 130.

⁷⁵ DEML, Jakub. *Smrt Pavly Kytlicové*. Brno: nákladem vlastním, 1932, str. 65.

⁷⁶ DEML, Jakub. *Jak jsme se loučili*. Jaroměřice nad Rokytnou: Drahomíra Krulová, 1933, str. 96.

výmluvným způsobem komentují otázku „počestnosti“ vzájemného vztahu této dvojice. Byla to právě Pavla Kytlicová, kterou podezírali z nemravného soužití s odpadlým knězem, když se tito dva objevili v tak blízkém vzájemném kontaktu v Topolčiankách. Ačkoli *Smrt Pavly Kytlicové* obsahuje řadu momentů, při kterých leckterý čtenář může upadnout do podezření, zda takové typy důvěrností přece jen nejsou něčím skutečně svádějícím k podobné interpretaci, nalézá zde také tento zcela jednoznačný popis smýšlení Kytlicové o kněžském celibátu. Je však nutno si uvědomit, že výroky reprodukuje básník Jakub Deml, jsou tedy spíše parafrázemi, než přímými citacemi, a proto je nemůžeme vydávat za autentická a ověřená prohlášení samotné Kytlicové. Přesto jsou cenným dokumentem o Demlově postoji ke zmiňovaným nařčením:

„Pro kněžskou čistotu měla tato ctitelka Anny Kateřiny Emmerichové, Melanie Lasalettské, sestry Marie z Ježíše Ukřížovaného a Svaté Terezie z Lisieux neobyčejný zrak, čich, hmat a vůbec smysl. Ona, která mi častokrát řekla: ‚Já nikdy do svého muže nebyla zamilovaná!‘ A smutně dodala: ‚jak se tomu slovu rozumí!‘“⁷⁷

Pavla Kytlicová podle Demlova svědectví chová zvláštní náklonnost ke kněžím a bohoslovcům. Zaujímá vůči nim postoj mateřský. Představují pro ni reprezentanty toho nejdůležitějšího a nejsvětějšího povolání, jakého se může dostat člověku na zemi. Nejen to, ale kněží mají zároveň moc svou posvátnou službou Bohu pomáhat lidem ke spáse a uzdravovat společnost.

„Největší láskou Pavly Kytlicové v posledních letech jejího života byli katoličtí bohoslovci, světští i řádoví. V nich spatřovala obnovu, naději a radost celého národa. V nich viděla jako své vlastní syny! V nich viděla především ducha ‚svého dítěte‘, jeho rehabilitaci, jeho čest a slávu, ne pro tu čest a slávu, ale pro vítězství kněžské Kristovy myšlenky a oběti nad nekněžskou, Antikristovou lakotou, žravostí, smilností, závistí, žárlivostí, vypočítavostí, úzkoprsostí, blbostí, tlachavostí, jalovostí, světáckostí, ožralostí, vzteklostí a pacholskou sprostotou. [...] A právě toto její milosrdenství a zastupitelství, kněžské utrpení, dalo jí syna, po němž toužila. A vskutku jako kněz hodný toho jména pomáhala nejen těm, kteří přišli prosit, nýbrž i těm, o jejichž bídě anebo zármutku zvěděla, zvláště pak nikdy a v žádném

---

⁷⁷ DEML, Jakub. *Smrt Pavly Kytlicové*. Brno: nákladem vlastním, 1932, str. 26.

případě nenechávala trpět spravedlnost, i kdyby na to musela obětovat společenské postavení a život.“⁷⁸

Jakub Deml se jí stává duchovním synem a ona se stává duchovní matkou nejen jeho, ale mnoha dalších kněžských i laických přátel. Duchovní mateřství Pavly Kytlicové nabývá až kultického rozměru, jak vidíme v aktu „mateřského žehnání“, kterým se loučí se svým „dítětem“ Jakubem Demlem:

*„Jen jsem tichounce říkal: ‚Mamičko, drahá mamičko!‘ vyzývá přitom jméno Boží! Ona na mne dlouze pohlédla, oběma rukama objala mou hlavu a řekla: ‚Dítě, vy nemůžete pochopit, jak vás mám ráda!‘ Na to jsem odpověděl: ‚Ó, já to dobře vím!‘“*⁷⁹

*„Mamičko, dítě půjde k Oltáři a přinese vám Tělo Páně!“*⁸⁰

Pavla Kytlicová se v díle Jakuba Demla stává již symbolickou postavou z oblasti kultu. Je nepřekonatelnou světicí, „mamičkou“, ženou disponující až biblickými ctnostmi („ženu statečnou kdo nalezne?“⁸¹), nezlomnou skálou bez poskvrny. Profil Pavly Kytlicové v díle *Smrt Pavly Kytlicové* a v dalších dílech s adoračním naladěním, se stává nadosobní reprezentací všeho nejkladnějšího, co je u ženy vůbec možno nalézt. Nacházíme zde až hagiografický rozměr, kdy Deml, podobně jako životopisci svatých, téměř apologeticky vyzdvihuje jednotlivé hrdinské ctnosti Kytlicové a vyvrací sebemenší podezření na nějaké negativní stránky její bytosti.

Morální kvality Pavly Kytlicové, její bezúhonnost a cudnost, jsou předmětem častého Demlova obdivu a uznání, a to nejen na stránkách *Smrti Pavly Kytlicové*. Dále básník v knize líčí konkrétní realizaci výkonu spravedlnosti osobou Pavly Kytlicové. Ze světic Jakuba Demla vyzařuje nejen oddanost a pokora, ale také určitá hrůza a děs: tyto ženy neváhají uplatnit ani razanci a autoritu. Ostatně právě tyto vlastnosti Demlovi imponují u všech ostatních žen, které kdy obdivoval a které inspirovaly značnou část jeho literárního díla. Není jiné vlastnosti, než právě mravní bezúhonnost a obětavost z lásky k Bohu a bližnímu, které by si Deml u žen natolik cenil a opakovaně opěvoval ve svém díle. Lze říci, že tyto ženy Demla okouzly řádem, uspořádaností a láskou k Božím zákonu, prostřednictvím kterého milovaly nezištně také člověka:

⁷⁸ DEML, Jakub. *Smrt Pavly Kytlicové*. Brno: nákladem vlastním, 1932, str. 26 a 25.

⁷⁹ DEML, Jakub. *Smrt Pavly Kytlicové*. Brno: nákladem vlastním, 1932, str. 65.

⁸⁰ DEML, Jakub. *Smrt Pavly Kytlicové*. Brno: nákladem vlastním, 1932, str. 77.

⁸¹ Srovnej Starý Zákon, Kniha Přísloví, 31: 10.

„Paní Pavla nestrpěla, aby se něco dělalo halabala. Takový přísný a přesný řád panoval i v naší zahradě a v kuchyni, a největším soužením paní Pavly Kytlicové bylo, když se tento řád nezachovával. Řád mezi lidmi a věcmi. Radostné a poslušné uskutečňování a prožívání zákona přirozeného a nadpřirozeného, to byla její touha a to také byl pramen všeho jejího utrpení.“⁸²

Máme zde obraz svěřice nikoli slabé a pasivní, ale silné a dynamické ženy, která dovede bojovat za ideály, kterým věří:

„Jak Otokar Březina, který si posteskl, že není již žen, tak i paní Pavla velice trpěla tímto novým problémem národa. Před ní, ačkoli byla Paula, t. j. Maličká, krotli opilci a nikdo se neopovážil mluvit dvojsmyslně, natož necudně.“⁸³

„Kdo jí před tím ještě ani z doslechu neznal a začal před ní mluvit laxně, setkal se s pohledy takového opovržení a uslyšel slova takové kritiky a síly, že hned zavřel zobák. Pavla Kytlicová zazlívala dnešním manželkám a dívkám, že si nechají všechno líbit, nevědouce, co je to důstojnost ženy.“⁸⁴

V textu dopisu Pavly Kytlicové Walteru Marasovi vidíme její obavu z Demlovy nesoběstačnosti, nutnost ochranné ruky nad ním. Pavla Kytlicová s Demlem sdílí víru, že Panna Maria je matka všech matek, a staví ji do role ochránkyně, nad kterou nikdo na světě lepší nenalezne, mocnější a spolehlivější než kterýkoli člověk:

„Dnes už nemám starostí. S největší důvěrou poručila jsem své dítě Marii, matce nás všech. Maria, která v jeho srdci vládne jako královna, vždycky najde místečko u svých nohou a vím, že tam je mé dítě lépe ukryto, nežli v klíně matky.“⁸⁵

Pavla Kytlicová nejen pečuje o Jakuba Demla za svého života jako matka, ale také ho odkazuje do péče druhých, kteří její ochranu zde na zemi zastoupí:

„Jakub Deml jest mé dítě, dítě mé duše, dítě, které mi Bůh dal, které mi člověk nemohl dáti![...]poslední, ale tak veliká starost o mé dítě. Kdo je bude milovati jako já? Kdo bude tak věrně nad ním bdíti, jako já?“⁸⁶

---

⁸² DEML, Jakub. *Smrt Pavly Kytlicové*. Brno: nákladem vlastním, 1932, str. 69.

⁸³ DEML, Jakub. *Smrt Pavly Kytlicové*. Brno: nákladem vlastním, 1932, str. 48–49.

⁸⁴ DEML, Jakub. *Smrt Pavly Kytlicové*. Brno: nákladem vlastním, 1932, str. 48–49.

⁸⁵ DEML, Jakub. *Jak jsme se loučili*. Jaroměřice nad Rokytnou: Drahomíra Krulová, 1933, str. 97.

Vidíme zde, že také registruje Demlův ustavičný boj o spravedlnost a vlastní čestnou pozici v různých sporech a polemikách. Vnímá, jak básníkovi chybí ujištění, že je v právu, jak mu schází blízká osoba, která důvěřuje jeho dobrým úmyslům a je připravena ho za všech okolností hájit:

„Zdali však budu schopna Vám poděkovati za Vaše porozumění pro Jakuba Demla a Vaše přátelství k němu? Prosím Vás, zůstaňte k němu dobrý, zaslouží toho jak málo kdo![...] To mohu klidně říct, protože jen málokterí ho znají tak dobře jako já.“⁸⁷

Tedy „mateřství“ Pavly Kytlicové v sobě obsahuje cosi z atributu Panny Marie „advokátky zarmoucených a hříšníků“, orodovnice a přimlůvkyně, která nikdy své děti nenechá nevyslyšeny a opuštěny, ať už provedou jakkoli rozporuplný nebo kontroverze vzbuzující čin. Taková bezpodmínečně milující a vždy důvěřující ochranná duše, kterou Demlovi reprezentovala jeho vlastní matka a později její „zástupkyně“ Kytlicová, bude mu po smrti „paní Pavly“ nenávratně chybět.

7. Svěťice

„Moje matka byla přece svatá, také moje první milenka zemřela šílená a Pavla Kytlicová obětovala za mě celý svůj život a celé své spasení tak, jako Maria z celého srdce obětovala svůj život Kristu Veleknězi...“⁸⁸

7. 1. Charakteristika svěťice u Jakuba Demla

Nejprve se pokusme charakterizovat typ svěťice v díle Jakuba Demla. Ačkoli některé osoby, které zde v dané kategorii zmiňujeme, byly a budou probrány v jiných oddílech, protože u nich z hlediska literárního zpodobení Jakubem Demlem dominuje jiný rys osobnosti, uvádíme je zde jako příklady, neboť jsou v díle Jakuba Demla řazeny zároveň také do kategorie svěťic.

Jedná se často o ženu fyzicky křehkou, poznamenanou nějakým utrpením nebo omezenou nepříznivými podmínkami, v nichž žije. Buď je to tělesná či duševní nemoc, krutě jednajících okolností, velká chudoba, nebo nepříznivé vztahy. V případě postav, ke kterým Deml za svého

---

⁸⁶ DEML, Jakub. *Jak jsme se loučili*. Jaroměřice nad Rokytnou: Drahomíra Krulová, 1933, str. 96.

⁸⁷ DEML, Jakub. *Jak jsme se loučili*. Jaroměřice nad Rokytnou: Drahomíra Krulová, 1933, str. 94.

⁸⁸ DEML, Jakub. *Zapomenuté svěťice*. Jota & Arca Jimfa: Brno, 1991, str. 29.

života jako ke světicím vzhlížel, se jednalo o následující obtíže: Eliška Wiesenbergerová nebyla dobrého zdraví ani tělesného, ani duševního, její manžel ji sice zpočátku hýčkal a opatroval různými knihami a hudbou, aby pomohl rozptýlit její mysl, ale posléze ji, následkem podezírání z nemravných vztahů s Jakubem Demlem, nechává násilím odvézt do psychiatrické léčebny, kde s ní jednájí jako s vězněm. Jakub Deml vidí v osobě Elišky Wiesenbergerové bytost čistou a neposkvrněnou, ženu dobrých úmyslů a velké lásky k Bohu. Proto ve svém díle její situaci, a tím vlastně i svoji, neboť je mu znemožněno s Eliškou se stýkat, stylizuje do jistého mučednictví. Tím spíše proto, že ta situace poznamenává Demla jako kněze: objevuje se zde pojem „pohoršení“, který má za následek Demlovo nucené stěhování do Prahy a omezení kněžských kompetencí. Deml tedy tuto situaci považuje za nespravedlivé pronásledování a paní Eliška v ní figuruje jako světice-mučednice, nespravedlivě uvězněná v blázinci. Reflexe vycházející z této velké Demlovy bolesti, včetně glorifikace morálních kvalit paní Elišky, nacházíme zejména v *Miriam*.

Pokud jde o rodnou sestru Matylku, je mučednický aspekt jejího života naprosto evidentní. Podstata její svatosti v nelehké situaci tkví v tichém a pokorném snášení bolestí, touze nikým nebyt viděna, litována a obstarávána. Deml se obdivuje její hrdinské statečnosti, absenci jakýchkoli stížností nebo žalob, které by byly oprávněné, neboť Matylka byla tvrdě a nespravedlivě trestána macechou. Ovšem svatost Matylky netkví pouze v její tichosti a pasivitě, nýbrž také v radosti a pokoji, Matylka umí ocenit pozornost přítelkyně, obdivuje se dárku, který dostala, s veselím a úsměvem přijímá Demlovu myšlenku každodenního přijímání, raduje se z nepatrností, ačkoli ví, že se už nikdy neuzdraví a neužije života se všemi jeho kouzly.⁸⁹ Její tiché utrpení Deml přirovnává k mlčenlivému utrpení a skromnosti Panny Marie.

Svatost Demlovy matky spočívá v její pokoře a tichosti, ale zároveň také ve velké rozhodnosti, rychlosti, síle a temperamentu. Mýlil by se, kdo by Demlovu matku považoval za ušlápnutou hospodyni, která se trpně podřizovala vůli druhých. Jednak Deml kromě její zbožnosti a mlčenlivosti připomíná také její taneční umění, ale také zde máme záznam o její poměrně prudké a rázné reakci na výsměch jistého sedláka vůči jejímu synovi. Tímto se profiluje další specifická vlastnost Demlových světic, a tou je intenzivní smysl pro spravedlnost a v případě potřeby také její vykonávání. Dále se zde setkáváme s

---

⁸⁹ O tomto se dočteme převážně v úvodních stránkách knihy *Domů*. DEML, Jakub. *Domů*. Tasov: Jota & Arca Jimfa, 1990.

charakteristickou vlastností osob, jež Deml považuje za obzvláštní Boží ctitele a služebníky: pohled a jednání, jakoby mířící ne na lidi a okolnosti tohoto světa, ale skrze ně někam dál, k Bohu. S tímto fenoménem se setkáváme v Demlově líčení vlastní matky, ale také Eudoxie⁹⁰, svaté ženy z Demlova podobenství v knize *Domů*.⁹¹

Síla a svatost Pavly Kytlicové spočívá v jejím boji za mravní čistotu, energické odsudky všeho nespravedlivého, nemravného a nečestného. Dokáže velice přísně a rázně napomínat do očí takové lidi, kteří mluví neslušně a vychvalují něco nemorálního. Dále se u ní setkáváme s jakýmsi univerzálním mateřstvím: Kytlicová „adoptuje“ za své děti mnoho vlastních a Demlových přátel, zvláště osob kněžských, řeholních a jiných duchovně založených lidí.⁹² Toto univerzální mateřství je v první řadě vlastností Panny Marie. Všem těmto mateřsky orientovaným „světicím“ je vlastní také smysl pro neochvějný řád, pořádek v domácnosti, ve vztazích, respektování Božího řádu a snaha být ve všech záležitostech života co nejpečlivější.

Pokud jde o skutečné církvi kanonizované světice, jejich předností je především velká láska a schopnost sebezapomnění pro věci Boží, ale to je vlastnost pro světici samozřejmá. Deml se však zaměřuje na světice, které v sobě nesou cosi poetického: jejich život je často předmětem obdivování umělců, jsou motivem různých básní, zkrátka přitahují pozornost básníků. V mnoha případech se jedná o mystičky, které samy napsaly, nebo daly podnět k napsání knih. V případě Anny Kateřiny Emmerichové to byl záznam jejích vidění, svatá Terezie Avilská, ale také z Lisieux, napsaly vlastní autobiografii, záznamy mystických vizí svaté Mechtildy Magdeburské jsou dobře známy pod poetickým názvem *Tekoucí Světlo Božství*. Onen mystický prvek se u těchto světic manifestuje tvorbou, a to tvorbou Demlovi nejbližší – literární. Tyto ženy tedy básníkovi nepředstavují pouze nebeské přítelkyně a přímiluvkyně, ale v jistém smyslu také kolegyně v povolání básníka. A signifikantní je, že právě světice ženského pohlaví se v Demlově díle objevují mnohem častěji, než světci-muži.

---

⁹⁰ Sv. Eudoxie z Héliopole, cca 2. století.

⁹¹ „Když vypravuje a mluví, jakoby nemluvila k Vám, nýbrž ke komusi neviditelnému. Když se na Vás dívá, její pohled jest dutý, její zrak jest jako provrtán dávným, ostrým žářem... Její zrak se na člověka neklade, její zrak ssaje jako vír... Oko její pohlcuje. A nevíte, kam se dívá, ač se dívá na Vás. Hleděl jsem jí v některých chvílích upřeně a tvrdošjně do očí, abych našel její zrak, ale nenašel jsem nic... Taková jest Eudoxie.“ . DEML, Jakub. *Domů*. Tasov: Jota & Arca Jimfa, 1990, str. 77.

⁹² Viz *Smrt Pavly Kytlicové*.

7.1. 2. Panna Maria

„Maria z Agredy napsala velikou, zázračnou knihu o svatém Městě Božím, a míní tím Pannu Marii. Obojí je pravda. Neboť v dobrém smyslu slova Matka Boží porodila Církev.“⁹³

Jako první mezi světicemi v životě a díle Jakuba Demla stojí Panna Maria-Bohorodička, která je vždy přítomna jako spolehlivá pomocnice a bezpodmínečně milující a odpouštějící bytost. Jak už jsme řekli, její osobnost zahrnuje všechny následující podoby ženy: matku, sestru, pomocnici a přítelkyni, nemluvě o mnoha dalších, které nacházíme například v loretánských litaniích. Proto tak snadno dochází k prolínání všech tří rolí ve vyznáních Jakuba Demla ženám vyskytujícím se v jeho životě. Ve skutečnosti je nemožné tyto aspekty od sebe dělit, protože bytostně patří k ženě samotnou svojí podstatou.

Panna Maria je v katolické teologii ženou, která oplývá těmi nejpozitivnějšími vlastnostmi – byla počata bez poskvrny dědičného hříchu a zůstává po celý život prosta veškerého hříchu osobního. Nejen však jako samostatná osoba, ale také jako osoba, stojící se všemi svými atributy ženství v protikladu k druhé, biblicky a teologicky velmi významné ženské osobnosti, Evě. Zatímco Eva svým jednáním v Ráji podlehla mámení ďábla a přivedla celé lidstvo k pádu spácháním hříchu, jenž se na další generace přenáší jako dědičný, Panna Maria se podílela na vykoupení lidstva tím, že svolila k početí a porodu Spasitele, Ježíše Krista. Tedy když se vzpomíná Marie, není z úvah vyňata ani Eva, tyto dvě ženy tvoří podobný protiklad jako světlo a tma, pokoj a disharmonie, síla a slabost. Zvláště pro dílo Jakuba Demla a motiv ženy v něm je tento fakt velice důležitý: básník sám, jak jsme již zmiňovali, ve svém životě často ženské charaktery posuzuje a vztahuje se k nim podle tohoto absolutního měřítka kladu a záporu. Je-li v čem Demlova poezie a „mystika“ barokní, je to právě tato oscilace mezi světlem a tmou, vysokým a nízkým, absolutním kladem a absolutním záparem.

Všimněme si, že Maria je v Demlově díle (ale také v církevních textech) představována jako bezedná studnice útěchy, posily a milosti. Básník Pannu Marii líčí jako nesmírně bohatý a nikdy nevysychající pramen inspirace, radosti a lásky. Je to tedy osobnost na první pohled pasivní, ale ve skutečnosti velice aktivní a produktivní. Iniciuje svou zdánlivou nečinností velké proměny v nitru lidí, kteří se k ní nějakým způsobem přibližují nebo vztahují.

---

⁹³ DEML, Jakub. *Haluciňák*. Brno: Vetus Via, 1997, str. 40.

Pro postavu Panny Marie v díle Jakuba Demla platí totéž, co jsme řekli o motivu matky nebo sestry. Její osoba natolik intenzivně a frekventovaně prostupuje celé básníkové dílo, že není možné uvádět zde každou jednotlivou knihu, ve které se objevuje. Jmenovitě k Panně Marii odkazuje kniha *K narození Panny Marie*, která je celá „utkaná“ z mariánské apologie a chvalo zpěvu k této světici.

Dále se s postavou Panny Marie setkáváme zejména v básníkové poezii (Maria, šel jsem kolem tvých zahrad, jiné básně z *Veršů českých* či vkládané do různých básníkových deníkových textů, korespondence a úvah). Jedná se o básně intimního meditativního charakteru. Nalezené drobné předměty, situované do přírodní krajiny, nabývají povahy zázraku (například Poklad nebo Stín mého sadu, který odkazuje také k sestře Matylce). V básních s mariánským motivem dochází ke střetávání lyrického subjektu, Marie nebo jejich atributů, a okolního světa. Lyrický subjekt zprostředkovává z implikované pozice kněžství tyto atributy svému okolí. Dochází ke třem fázím dialogu s Marií: k nalezení, k reakci-konfrontaci-souznění a ke zprostředkování okolnímu světu. Téměř cítíme intenzivní vliv Marie na okolní svět, téměř vidíme ty paprsky světla, které zcela jiným způsobem dopadají na vnitřní svět básníka a na svět, jenž ho obklopuje. Týž zdroj působí v odlišných subjektech rozdílnou reakci. Subjekty jsou z téhož rodu, ale odlišného založení. Lyrický subjekt v těchto básních vždy vystupuje jako někdo, kdo má jistou pravomoc, kdo se distancuje od obecného společenství, jsa hříšníkem, ale zároveň tím, kdo ví, kde jedině může svoji hříšnost očistit a kde bude vždy přijat. Panna Maria je postavou výsostně poetickou, je takovým prvkem katolického náboženství, který konvenuje básnické duši Demlově:

„Jda k tomu svatému Havlu, tolik jsem se těšil na občerstvení duchovní, na slovo radosti velikonoční, na slovo o Panně Marii, která jest Potěšením zarmoucených, ale ani slovíčka neřekl veledůstojný pan kazatel o Panně Marii, nýbrž moji duši, tak už smutnou, ještě více rozesmutnil svatými pravdami ubohého rozumu...“⁹⁴

Není bezvýznamným faktem, že se právě v katolické církvi takto výjimečného postavení dostává osobě ženského rodu. Panna Maria je uctívána ne pouze proto, že je jako lidská bytost naprosto výjimečná, ale také právě pro své typicky ženské vlastnosti – mateřství, něhu,

---

⁹⁴ DEML, Jakub. *Pro budoucí poutníky a poutnice*. Olomouc: Votobia, 1995, str. 6.

opatrování a ochranu ubohých, zvláště trpících a hříšníků. Proto svatí doporučují lidem, kteří se pro velikost svých poklesků neodvažují ani požádat Boha o odpuštění, aby se utíkali k Panně Marii.

Hned první citát z díla Jakuba Demla, který zde uvedeme, pojednává o tomto zcela výsadním postavení Panny Marie a o její zcela výjimečné síle a moci:

„Panna Maria ustavičně prosila Boha, aby se o Ní mlčelo a aby se o Ní nevědělo. A celý svět o Ní ví a celý svět na věky věků o Ní mluvíti bude! Neboť Ona jediná, ať to víme nebo nevíme, je předmětem naší touhy; NEJSLIČNĚJŠÍ - ale to by nerozhodovalo, neboť naše oči jsou do krvava zaníceny dýmem tohoto údolí - : NEJTRPĚLIVĚJŠÍ, NEJPOKORNĚJŠÍ, neboť dovoluje, aby se Ji kořil i žebrák, aby Ji vyznával lásku i mrzák ba i člověk mrzký, jenž svou věrnost promarnil s nevěstkami a teď toho lituje, a Ona mu říká: ‚Neplač, miláčku, já to za Tebe všecko odpykala - vidíš sám: není na zemi jediné duše, která by tě brala vážně, ale já tě беру vážně a dovoluji, abys se mnou mluvil Ty, ještě včera, ještě před pěti minutami takový... ‘ Ó požehnaná mezi ženami!“⁹⁵

Srovnajme tento Demlův text nejdříve s jeho výpovědí o milované sestře Matylce, kterou ve svých vzpomínkách často idealizoval do podoby skutečné světice, a posléze s výrokem svatého Bernarda o Panně Marii. Nelze přehlédnout paralely mezi Demlovou charakteristikou Panny Marie a vlastní sestry, ani mezi Demlovou a Bernardovou charakteristikou Panny Marie. Mariánská spiritualita a zakořenění úcty k této světici se intenzivně reflektuje na básnickově osobním životě. Touha po setkání s nedosažitelnými bytostmi Demlova dětství, zemřelou matkou a sestrou, je blízka touze po Panně Marii, ve které se spojují všechny prvky ideální ženy: matky, sestry i přítelkyně. Panna Maria navíc disponuje dokonalou láskou a přívětivostí. Tato touha vede Jakuba Demla k navazování intenzivních citových svazků se ženami, které potkává na své životní cestě:

„Ona jediná nejdokonaleji o svých bolestech mlčela, ba naprosto o nich mlčela, nikterak nechápajíc, že by se o takových věcech smělo někdy mluvíti. Jedenkrát, zastihnuv ji v tichém pláči, tážu se jí, poklekaje a bera ji za malé, neobyčejně hubené ruce, jimiž otírala slzy a zakrývala oči, cože se jí stalo. ‚Bila tě?‘ pravím, tule se k ní. Na zemi ležel chumáč plavých

---

⁹⁵ DEML, Jakub. Předmluva Jakuba Demla. In *Zakletí slov II*. Praha: Versus, 2006, s.18.

vlásků. *„No pověz přece, bila?“ - „Nic mně není“, odpověděla, celou bytostí svou vynucujíc na sobě úsměv spokojenosti, a já poznal, že jsem jí způsobil svou otázkou bolest daleko větší, než byla ta, jíž jsem se dohadoval. Jejím nejskrytějším, a nikterak nechybím, řeknu-li jediným jejím přáním bylo, aby jí nikdo nevěnoval pozornost.“*⁹⁶

A nyní svatý Bernard:

„Ó, kdokoliv poznáváš ve veletoku světa, že nekráčíš po pevné půdě, ale spíše se zmítáš v bouřích a vichřicích, neodvracej se od záře této hvězdy, abys nezmizel v oné bouři. Jestliže se na tebe ženou vichry pokušení, narážíš-li na skaliska útrap, pohlédni na tu hvězdu, vzývej Marii. Jestliže se zmítáš ve vlnách pýchy, tížadosti, jestliže toneš ve vlnách nactiutrhaní a řevnivosti, obrať se k té hvězdě, volej Marii. Jestliže hněv nebo pýcha nebo nástraha těla ohrožuje lodičku tvé mysli, vzhlédni k Marii. Jestliže znepokojen tíhou vin, zmaten ošklivostí svědomí, přestrašen hrůzou soudu toneš v hlubinách žalu a v propasti zoufalství, vzpomeň si na Marii. V nebezpečích, úzkostech i pochybách pamatuj na Marii, vzývej Marii. Necht' neumlká její jméno na rtech, necht' neumlká v srdci; a abys dosáhl pomoci její přímluvy, neopouštěj příkladu jejího života. Když ji následuješ, nezajdeš na scestí, když ji vzýváš, nezoufáš, když ji máš na paměti, nezbloudíš. Když ji máš ve svém srdci, neklesneš, když ji máš za ochránkyni, nebudeš v nejistotě, za jejího vůdcovství dojdeš k cíli.“⁹⁷

Že Demlovi není pojem matky a mateřství výjimečně vzácným jen pro ono poslání samo, ale hlavně pro souvislost tohoto pojmu s Bohorodičkou, dokládá citát z *Katolického snu*:

„*A mimo církev římskokatolickou není a nemůže být života, není a nemůže být v prostém, pravém smyslu slov a mateřství, neboť jenom církev římskokatolická zná a ctí Matku Věčného Slova, per quem omnia fakta sunt, skrze Něhož všechny věci učiněny jsou! Tzv. „den matek“, i kdyby u něho bylo milion těch plurálů, jest a zůstane neživotným paskvilem svátků Marie Panny, Matky Boží. Ona jest matkou krásného milování (Sirach 24, 24), o na jest prostřednicí všech darů dokonalých (Jak. 1, 17), Matkou Kristovou, ale i mystickou matkou všech jeho milostí, ona samojediná jest i matkou rajskeho, svatého, jedině žádoucího, všemi proroky očekávaného a blahoslaveného mateřství!*“⁹⁸

Vidíme zde tedy jasně, že Panna Maria reprezentuje ženu, jež dokáže pomoci člověku ve chvílích duševních útrap, osamění, rozpolcenosti a nevyrovnanosti života. To jsou právě ty

⁹⁶ OLÍČ, Jirí. *Čtení o Jakubu Demlovi*. Olomouc: Votobia, 1993, s. 121.

⁹⁷ Sv. Bernard z Clairvaux. Homilie na Missus est, II,17. ONLINE: <http://revue.theofil.cz/>. Dostupné z: <http://revue.theofil.cz/revue-clanek.php?clanek=1371>

⁹⁸ DEML, Jakub. *Katolický sen*. BRNO: Vetus Via, 1998, str. 21.

potíže, se kterými se Jakub Deml potýkal. Ať už byly jeho soudy nad lidmi, kteří jej obklopovali, spravedlivé nebo nikoli, básník trpěl nedostatkem porozumění a bezvýhradného přijetí. Tato naše úvaha není nepodloženou psychologizující spekulací, ale prokázaným faktem, vyplývajícím ze samotných výroků básníka, ale také nepřímo vyplývajícím z jeho básnických textů (*Solitudo*, báseň Jindy kterákoli věc, *Píseň vojína šilence*, *Zapomenuté světlo*). Jakoby se pouze v osobách „zvěčněných“, osvobozených od pout času, prostoru a omezení tělesného života, dala nalézt tak přátelská a přívětivá duše, která by zrady nebo podmíněčné lásky prostě nebyla schopna. A takovou bytost nachází Jakub Deml v Panně Marii.

Jakékoli svazky s lidmi u Demla zkrachovaly, neboť přerůstaly lidské možnosti, přátelství, zvyklá na konvenční obcování, nemohla obstát pod tlakem Demlovy energie a jeho uchvácení a vášně. Panna Maria je však milosrdná a laskavá bez výjimky, stejně tak k hříšníkovvi, jako ke člověku „svatého života.“ Básník před ni může předstoupit takový, jaký je, a ona bude stále klidná, usmívající se a dobrotivá. Žádná bouře neotřese jejím mírem a nikdy nikoho neodmítne proto, že byl prudký, nevychovaný a impulzivní.

Zdá se, že právě tato vlastnost Panny Marie je tolik žádoucí podporou pro osobnost, jakou je Jakub Deml. Tímto docházíme k poznatku, že v případě ženy bylo Jakubu Demlovi ideálním, objevil-li u ní jakousi harmonizující, jednotící sílu. Princip ochrany a stability, tak hojivý pro jeho vlastní rozkolísanost, proměnlivost rozpoložení a postojů, pocit zakořeněnosti oproti jeho vlastnímu pocitu vyvrženectví a neútěchy.

Důležitou vlastností Panny Marie je její konstantnost. Záruka její věrnosti a přízně bez ohledu na chování člověka. Vlastnost tak neobvyklá u lidí, kteří svou přízeň vůči druhým vyměřují podle užitku, který od nich mohou získat:

„Věrnost vyžaduje jemnosti a – ještě něčeho? ‚Panno věrná!‘ Věrnost jest tajemstvím života a nevěrnost tajemstvím smrti. Proč se neříká v Litaniích: ‚Panno poslušná?‘ Hle, o tom nikdo nepřemýšlí... ‚Panno poslušná‘ se neříká, ale modlíme se ‚Ježíši nejposlušnější!‘ Co to jest? Hle, o tom nikdo nepřemýšlí...“⁹⁹

---

⁹⁹ DEML, Jakub. *Domů*. Tasov: Jota & Arca Jimfa, 1990, str. 14.

Tyto vlastnosti v *Miriam* přecházejí do charakteristiky zvěčnělé Sestry a někdy je obtížné mezi nimi učinit radikální dělicí čáru. Mezi jednotlivými prototypy světic u Demla někdy dochází ke splývání osobních vlastností a specifické charakteristiky pro tu či onu bytost (sestra, matka, světice). Všechny se stávají nadosobními bytostmi, které z nebeské slávy disponují odlišnými schopnostmi a způsoby komunikace, než lidé dosud žijící na zemi.

Je tu jakási bolest, znovu se opakující fatální rozdělenost světa Panny Marie a země. Člověk s darem víry a intimního svazku se svatými přáteli je na tomto světě nešťasten a ví, že tyhle dva kontrasty u něj osobně nedojdou smíření. Proto taková tesknota v dialogu s Marií, proto taková touha uchopit její květy a nikdy nepustit, vypínání se k hvězdám jako k objektům, které nemají onu lidskou schopnost ublížit nestálým chováním, změnami názorů a postojů, nejsou vrtkavé a absolutně nespolehlivé ve své slabosti a bezmoci. Všimněme si nesmírné důvěry, odevzdání a pokoje, pokory bez výhrad, kterou básník vždy nabízí Bohu a Marii. Jistá nedořešitelnost a neukončitelnost dialogu básníka a světice se však někdy stává bolestí, protože setrvává u polohy volání, hledání a touhy. Nikdy nedochází definitivního naplnění, alespoň ne v pozemském životě. Jako by v lidech hledal svoje Marie, na kterých bude moci spočinout s unavenou hlavou a poklonit se v lásce, a přitom stále narážel na bortící se půdu pod nohama. Ovšem takové očekávání od mezilidských vztahů prožívaných ve světě logicky nemůže skončit jinak než tragickými pocity. Ať z deziluze, kdy zbožštěná bytost nedostojí představě o dokonalé a svaté přítelkyni, ať z prostého faktu životních tragédií, jako je nemoc, smrt, společenské a rodinné překážky, nepřejícnost okolí a kontroverze přátelství „odpadlého kněze“ se ženou výstředního životního stylu.

Touha po Marii, ideální světici, však naráží na opakovanou neuchopitelnost, oddělenost přehradou pozemskosti a nadpozemskosti, rozdílem mezi smrtelným tělesným člověkem a bytostí nebeskou. V konečné konfrontaci s majestátem světice však dochází k rozčarování, uvědomění si existenciálního rozporu: je přece nemožné natrvalo a konkrétně udržet uctívanou bytost z nadpozemské sféry v takové rovině blízkosti, aby mohla být oporou a životní jistotou stejným způsobem, jako by to bylo reálné u bytosti pozemské, stále přítomné a fyzicky blízké. K podobné situaci dochází také v Demlových vztazích při idealizaci žen, jimž přisuzuje vlastnosti Panny Marie. Tam je obvykle přehradou smrt, která při sebevětší víře v komunikaci se zemřelými a přesvědčení o posmrtném životě je překážkou pro naplnění vytouženého vztahu dvou lidí, o který je možno se opřít a existenciálně v něm zakotvit. Tato nepřítomnost zbožňovaných bytostí však zároveň umožňuje onen idealismus uctívání bez

výhrad a nasazení svatozáře dokonalosti. Životní pocit osamělosti básníka není ničím nepochopitelným, upínání se k ideálním bytostem, vzdáleným nezrušitelnou přehradou, zůstává vždy nenaplněnou touhou.

V dopisech svým drahým osobám a v líčení jejich vlastností básník často klade paralely mezi vlastnostmi Panny Marie a vlastnostmi těchto žen. Sám definuje obraz Panny Marie, který se v mnohém podobá obrazu zmíněných lidí. Tento dialog však vždy zůstává nedokončen a touha po setkání nenaplněna. Od setkání a plného souznění s Marií básníka odděluje přehrada pozemské existence, od milovaných žen buď jejich vlastní smrt, nebo životní okolnosti, které sblížení nedovolují. Můžeme tedy uzavřít, že právě aspekt nenaplnitelnosti a nedořešitelnosti směřování k Panně Marii, touha i míjení, láska i bolest, formují typ mariánské úcty Jakuba Demla. Jedná se o existenciální zápas, horečnaté hledání kotvy, usilovnou snahu uchopit posvátné tajemství a dojít k láskyplnému sjednocení. V tomto zápase však básník naráží na překážky, jež není možno v pozemském životě odstranit. Díky takovému charakteru dialogu se sveticí, respektive milovanými ženami a zemřelými, spatřujeme v básních Jakuba Demla vzrušující napětí, zneklidnění a zápas, ale zároveň cítíme náznak osvobozující katarze a odhodlané víry.

Chraňme se však Demlovu mariánskou zbožnost ztotožňovat s něčím neautentickým, vnějškovým, založeným na pouhých pozlátkách a nasládlých dojmech. Jakkoli Jakub Deml hájí a propaguje tradiční mariánskou zbožnost, nevykládá ji ve smyslu něčeho přeslazeného a zbaveného reality životního kříže, úzkostí a sebezáporu ve všednodenních lidských zápasech. Vztah s Pannou Marií je nerozlučně spjat s bolestí, úzkostí a samotou. Nevnímá tento vztah člověka a Bohorodičky jako cestu k rychlé a neproblematické úlevě od těžkostí, je si vědom, jaká je podstata pravého křesťanství. Deml umí spravedlivě pohrdat takovou devalvací Matky Boží a jejích vlastností, které ve své neumělé básni nabízí František Bílek. Jakub Deml ví, že velikosti Matky Boží takové veršovánky nejsou hodny:

*„Ženství v Miriam Jakuba Demla
doprovázím ženstvím svatým
v Marii Matiče.*

*Jak byla jedna maminka
a ta měla hošíčka. Když*

*šel do světa, řekla mu:
,Nemám čeho ti podati
než tuto šňůrečku – růženec posvátný‘
Šňůrečkou onou poznával
Marii sestru a 3, 4 Marii
matku. 5 Matkou pak
poznal
Syna Božtího
A syn mu Boha
nebe ukázal.“
Frant. Bílek¹⁰⁰*

„Přetrhl jsem tyto Bílkovy verše a napsal k tomu tiskařům: ,Tuto růžencovou pobožnost pošlete na Svatý Hostýn, v knize Jakuba Demla taková blbina se dobře nevyjímá!‘ František Bílek, děláje těch 6 dřevorytů k ,Miriam‘, řekl v srdci svém: ,Peníze už mám v kapse. Děkuji Ti, Bože, že nejsem jako jiní lidé: Deml, Durych a ti ostatní cizoložníci!‘ A dle této řeči jal se umravňovat moji ,Miriam‘. Vyrukoval s ,posvátným růženečkem‘ a agituje pro pastory a podobné tory...“¹⁰¹

Pokud jde o literární zobrazení, Demlovy svaté ženy, Demlova Maria, jsou krásné, dokonalé, láskyplné a přísné. Jsou to velmi ohraničené a sugestivní typy, jak vizáží, tak projevy a atmosférou, která z nich sálá. Všechny tyto pojmy ovšem musíme chápat z jiného než konvenčního, pozemského hlediska. Určitě se nejedná o nějakou podbízivost, marnivost nebo pozlátko. Tento prvek Demlovy mariánské úcty vylučuje představu Panny Marie jako „cukrkandlové panenky“, bezduché sošky, ke které se klanějí zástupy lidí, jejichž víra je pouhým formalismem a mrtvým zvykem, zděděným po předcích. Stejně tak dobrota a laskavost, kterou nacházíme u Demlovy Panny Marie, nemusí být něco příjemného a snadno přijatelného. Může to být velmi nepříjemný úder do lidského ega a navyklých představ a zvyklostí. Proto setkání s Mariiným majestátem v básních Jakuba Demla vyvolává spíše odpor a zděšení u lidí, kteří nejsou naladěni na konfrontaci s mocně působící energií svěťice. Nepřijímají se stejným postojem jako básník vpád světla, který Panna Maria zprostředkovává, je pro ně rušivý a nežádoucí.

¹⁰⁰ Bílkovo číslování v textu značí asi čísla grafik. Pozn. Jiřího Oliče.

¹⁰¹ OLÍČ, Jiří. *Čtení o Jakubu Demlovi*. Olomouc: Votobia, 1993, str. 60.

Demlovo křesťanství se bez Panny Marie neobejde. Nechce znát takovou zbožnost a teologii, která s Pannou Marií ve své úctě k Bohu a modlitbě nepočítá. Tvrdě se staví proti protestantské negaci svatých a jejich role v duchovní cestě člověka:

„Ano, mlčení, nazvané v našich pořekadlech zlatem, jest zlatou žilou této bolestné historie, tajemněji, osobitěji bolestně, než Longfellowa ‚Evangelína‘, čistá oběť odloučení, oproti Gideově Allise, čisté oběti setkání, či protestantismu, vadnoucího na liteře? Aby se ozřejmil smutek této knihy, dlužno si uvědomiti, že se tu vzývá Bůh, Pán, daleký a nezaujatý proto, že tu není Stolice Moudrosti a Prostřednice nešťastných. Mimo katolicismus žena je nezbytně zoufalou. Ani dost málo nepochybují, že všichni katoličtí vychovatelé, přečtouce tuto knihu, neopomenou ji doporučiti mladým dívkám...“¹⁰²

Panna Maria je reprezentativní postavou křesťanského chápání plodné radosti. V její osobnosti a životě se ozřejmuje smysl onoho šťastného utrpení, vítané a úrodné bolesti. Tato bolest není totožná se smutkem, zoufalstvím, rezignací nebo lhostejností či beznadějí. Je možno pochopit už skrze repliku Ježíše Krista o rodičce, která chvíli trpí a naříká, ale poté se raduje, že na svět přišel člověk.

Když se Jakub Deml obrací k Marii Rose Junové v reakci na její pozoruhodný výrok o lásce, opět ji srovnává se svým největším vzorem mezi ženami, Pannou Marií. Panna Maria a její kvality jsou v srdci Jakuba Demla neoddělitelné od kvalit a vlastností všech žen, kterých si hluboce váží a jimž vděčí za mnohé téměř hrdinsky obětavé skutky:

„Takže v nejsladším jméně MARIA jest utajeno nejen čtvero živlů, z nichž se všechno viditelné skládá, nýbrž i stvoření, vykoupení a posvěcení. Takže znáti MARIÍ znamená znáti MOUDROST, v Ni jest všechna Věda, všechno Umění, všecken Život, neboť toho všeho jest Ona matkou a milovati A neb R bez M, anebo proti M, jest milovati neúplně, ne-li docela špatně, poněvadž máme milovati celé jméno MARIA, které obsahuje právě tolik hlásek, kolik jest Kristových Ran, jakoby každá z nich jednu usmiřovala, nebo hojila a krásnila...“¹⁰³

---

¹⁰² DEML, Jakub. *Pro budoucí poutníky a poutnice*. Olomouc: Votobia, 1995, str. 12.

¹⁰³ DEML, Jakub. AM. *In Můj očištěc*. Olomouc: Votobia, 1996, str. 221.

Bolest je záchranou všech Demlových vztahů k ženám a zárukou jejich dobrého konce. Čistota je podmínkou jejich uskutečnění. Aspekt mateřství je u nich nevyhnutelný, jako u ženství obecně. Kde je u ženy aspekt mateřství, je i aspekt sesterství, alespoň u „žen Jakuba Demla“.

Setkání básníka Jakuba Demla s Pannou Marií je výlučnou záležitostí. Maria je ojedinělým, zneklidňujícím zjevem, zpětná vazba okolí na ni je rozporuplná. Ani básníkovo osobní zapojení se do vztahu s Marií neprobíhá bezproblémově a lehce. Dochází k rozhodování a volbě. Tato setkávání nejsou sladkou zbožnou hrou, ale existenciálním dramatem. Mariánská zbožnost Jakuba Demla je bolestnou, ale očištnou cestou, nikoli lacinou a povrchní náplastí na rány lidského života. Je dynamickým procesem, který vyžaduje zpětnou vazbu a podněcuje kromě smíchu také pláč.

7.1. 3. Sestra

„ A NAŠE duše marně hledá své sestry. Bože marně? Na věky? Co chceme my lidé? Nic jiného, leč aby Něco v Přírodě, na Zemi pozíralo na naši duši neviditelnou jako na viditelnou, to jest s láskou, s blažeností, která by se rovnala blaženosti království nebeského, kde není ani smrti, ani nářku a kde žádná hrůza nepřebývá... “¹⁰⁴

V křesťanství se každá ženská osoba, sdílející víru, nazývá sestrou. Stejně jako může být manželka ženou křesťana, může ji nazývat také sestrou – sestrou v Kristu. Vidíme tedy, že pojem sesterství není zdaleka omezen na rodovou příbuznost lidí, ale má spirituální, nadosobní rozměr. Tento nadosobní přesah každé sesterství vymaňuje z těsných pout lidské slabosti, nevěry a nedokonalé lásky, umožňuje lásku duchovní – oddanost bez hranic v Kristu. Taková láska, zakotvená v Kristu, přesahuje hranice smrtelnosti, pobytu v materiálním světě. Zatímco jeden z aktérů této sourozenecké lásky stále stojí na tomto světě, jeho milovaná Sestra jej opouští a tím jejich vztah a vzájemná láska překračuje dosud poznané meze, o čemž čteme v *Činu a slovu* Vladimíra Binara:

„Zdánlivá bezbřehost lásky, kterou Deml vše zahrnuje, má však vnitřní členění a milostný cit k druhé bytosti prochází několika stupni. Obraz dětských sladkých vztahů, vroucí cit k sestřičce, který je evokován v dětských dialozích, přerůstá ve vztah k duchovní sestře Miriam. Do této kumulace milostného citu se promítají jako výstražné stíny – siluety – ‚zvěčnělé‘ Sestry a zemřelé Matky. Tedy i zde, v nenápadné, skryté rovině, se

---

¹⁰⁴ DEML, Jakub. *Miriam a jiné práce*. Brno: Blok, 1969, str. 94.

odehrává stále přítomné Demlovo drama. Mírou milostného citu je láska k nadosobní bytosti – Matce boží, tato se v lásce projevuje, zjevuje a je jí určována. Při překračování svých mezí či hranic své bytosti díky milostnému citu se rodí pokora, láska je tedy zřídlem pokory i jejím vyjádřením.¹⁰⁵

Demlova rodná sestra Matylka svou smrtí vstupuje do básnickova díla v podobě, která by za její pozemské existence nebyla možná. Její osoba se oprošťuje od atributů, náležejících konkrétní lidské osobě, a působí na své okolí parametry svatosti a milosrdné lásky. Prostupuje osoby jiných žen, matky, přítelkyně, Panny Marie. Reprezentuje nejvyšší kladnou bytost, v jejíž lásce, dobrotě a obětavosti je vždy přítomna velká míra bolesti a tragického údělu, což opět registruje Binar:

„Z hlubokosti rodu, z hlubokosti svého dětství vchází člověk do světa. Sestřička Matylka se pro Demla stává zároveň motivem, ztělesňujícím pokoru a sebeobětování života, který se nemůže plně rozvinout, přijímání toho, že člověk nemůže překročit reálné a kruté hranice svého vymezení, v němž se narodil a které jej tvoří“¹⁰⁶

„Sestřička Matylka, jejímž obrazem Deml zaplňoval krajinu dětství či perspektivu dětství, jak jsme to poznali v první knize, se nyní osudově stává ,osou nečekaného útvaru. Deml ji klade přímo vedle nutnosti, aby se stal knězem. Proto s takovou jímavostí evokuje obraz dětství čistého a bezbranného, s něhou, která vyvolává zároveň obraz i jeho dětských zážitků, kde probleskne také vzpomínka na zemřelou matku.“¹⁰⁷

Velký počet Demlových malých sourozenců zemřelo brzy po narození a Matylka, ač slabá, maličká a odsouzená k brzké smrti, jako by na ně upomínala, byla jejich stínem a připomínkou křehkosti a pomíjivosti dětí tohoto rodu. Přesto její osobnost disponovala obrovskou silou a vnitřní autoritou postavenou právě na základu fyzické slabosti. Básníkův život se díky Matylce ubral směrem, který nebyl původně zamýšlen. Deml se nadchl pro ideu řeholního života, čehož se musel vzdát, protože jeho rodina nepovažovala za spravedlivé, aby nebyl k dispozici jako pomocník této ubohé dívce. Události, které s Matylkou prožije, zůstávají Demlovi jakousi pamětihodnou vzpomínkou na světici, která je svou skromností, trpělivostí a pokorou zrcadlem a napomenutím vši lidské duchovní slabosti a pýše. Nachází ji, jak si ukryta před světem potají zpívá, jak se raduje z dárku, pozorně připraveného urozenou dívkou, jež by se nemusela nijak zajímat o chudičkou a bezmocnou nemocnou, jak od sebe a svého utrpení, způsobeného macechou, odvrací pozornost a snaží se nikomu nepřidělavat

¹⁰⁵ BINAR, Vladimír. *Čin a slovo. Kniha o Jakubu Demlovi*. Praha: Triáda, 2010, str. 69.

¹⁰⁶ BINAR, Vladimír. *Čin a slovo. Kniha o Jakubu Demlovi*. Praha: Triáda, 2010, str. 53.

¹⁰⁷ BINAR, Vladimír. *Čin a slovo. Kniha o Jakubu Demlovi*. Praha: Triáda, 2010, str. 52.

starosti.¹⁰⁸ Po její smrti Deml sám svou sestru nazývá „zvěčnělou“, takže oddělení konkrétní bytosti, odešlé na věčnost, od jistého symbolu, který přetrvává a bere na sebe podoby mnoha dalších rozličných žen, není jen naší hypotézou, ale přímo samotným básníkem formulovaným faktem:

„Ona tedy zpívala... Byl to hlásek kuřátka násilně osleplého, které však nechali na živě: stojí prostřed dvora samotno, jen bázní řízeno, a my lidé nemáme odvahy života ho zbaviti takového, ani dost pokdy, abychom byli stále při něm, ve dne, v noci... Byl to hlásek pramínku, vyluzovaný plaše v dutině lesního drnu na ulomené větvičce, zatím co nahoře prsa borovic koupají se v slunci...“¹⁰⁹

Jakub Deml říká, že žádné umělecké dílo nemůže být stabilně postaveno na boji proti tomu, co nenávidíme, ale na psaní o tom, co milujeme. Obstat může jedině dílo, které oslavuje lásku a milované věci nebo bytosti, nikoli dílo, které staví na negaci. Doporučuje se zabývat jen tím, co ob stojí před tváří Boží, co si můžeme s sebou vzít na věčnost. Vzhledem k tomu, jak velice věřil ve svatost a dobrotu své sestry, Demlovo zasvěcení vlastního díla Matylce plně dokládá básníkovu věrnost uvedeným myšlenkám. Kdo jiný než Matylka byl tak sladěn s Boží vůlí, jeho zákonem, tak prost veškeré zloby a vzhledem ke svému krátkému a trpkému tělesnému životu tak blízko světu duchovnímu?

„Tajemství stylu a tedy oprávněnost našeho psaní spočívá v tom, abychom hovořili jedině o tom, co milujeme, nebo jinými slovy: o tom, CO JE V NÁS. Víme-li o některé věci, že s námi nebude neb nemůže žít NA VĚČNOSTI, nemluvme o ní, byla by to řeč marná, nikoli však dílko umělecké, jak si to představuji. [...] Nemilujeme-li demokracii, nemilujeme-li buržou: nikdy nemohu koncipovati o nich CELÉ DÍLO, nýbrž toto dílo bude a musí býti, má-li býti dokonalé: PŘÍLEŽITOSTÍ, při níž zuří naše Láska, ubírajíc se rychle dále...“¹¹⁰

„Sestro Matyldo, viděl jsem tvé ruce a usmívám se, že se mi zdají tak slabounky jako ty celá a tak statečny jako tvá vůle, a usmívám se, že jsi tak rozpálena jako velká kuchařka a abys věděla, že nad tento úsměv nemám nic dražšího, nic moudřejšího, nic světějšího, nic ostřejšího, nic pronikavějšího, nic lehčího a jemnějšího, a aby sis myslila, že za tímto

---

¹⁰⁸ Líčení těchto událostí nacházíme zejména v knihách *Domů*, *Hlas mluví k slovu* a *Hrad smrti*.

¹⁰⁹ DEML, Jakub. *Hrad smrti*. In *Miriam a jiné práce*. Brno: Blok, 1969, str. 17–18.

¹¹⁰ OLÍČ, Jiří. *Čtení o Jakobu Demlovi*. Olomouc: Votobia, 1993, s. 121.

úsměvem jest samá, samá veselost... Matylko, jdu do ciziny a bude-li tento můj úsměv někým přepaden – Matylko, jen jednou se tak může stát, neb ho neubráním... ¹¹¹

V případě sestry Matylky vyplouvá často na povrch velké křesťanské téma plodné bolesti. Bolesti výkupné, která, pokud je snášena se správným postojem, přináší očištění, pomoc a požehnání jak svému nositeli, tak jeho okolí. V Demlově díle nacházíme výpovědi o nesnesitelnosti příkoří a tíhy, která básníka v životě potkala, volání po utišení tak krutých bolestí, ale zároveň oslavu pokorně snášené bolesti, která má z duchovního hlediska ještě větší cenu než potěšení. Bolest a radost nejsou v křesťanském chápání v rozporu, nesmí se však zaměňovat pojem bolesti a neproduktivního smutku:

„Jediná z nás po smrti matčině zachovala věrnost a radost bolesti, a to byla Matylka, ze všech nejmenší a tělesně nejslabší, má sestra. ¹¹²

Bolest je kladná, protože ochraňuje. Živí lásku, která je svrchovanou radostí, ale zušlechťuje ji a činí ji trvanlivou. Brání zoufalému básníkovi, aby povolil a snížil úroveň svých krásných bolestných vyznání, jež právě bolestí krystalizují v nejčistší poezii a nejjemnější píseň, která inspiruje generaci za generací a usvědčuje z omylu každého „křivého svědka“, který by chtěl dezinterpretovat podstatu básnickových vztahů.

Jakub Deml svoji sestru často zmiňuje v souvislosti s křivdami, které prožívá ze strany okolního světa, zvláště církevní hierarchie. Častou otázkou, kterou v této souvislosti řeší, je pohoršení. Pohoršení veřejnosti je totiž příčina Demlovy suspenze. Deml ovšem nesouhlasí s tím, že by jeho skutky byly pohoršení hodny a často se staví do role člověka, který manifestuje lásku, čehož ostatní nejsou schopni ani ochotni, a proto je jim pohoršením.

Sestra – ať už konkrétní osoba Matylka, nebo „zakuklená“ Eliška Wiesenbergerová, či zcela neosobní, duchovní Sestra, která v sobě spojuje všechny spřízněné duše světa, je v tomto boji vždy na Demlově straně. O tom výmluvně pojednává úvodní text na titulní stránce knihy *Pro budoucí poutníky a poutnice*, předjímaje tak Demlovo veliké téma, příčinu tolika zápasů a hořkostí. Deml zde hovoří v plurálu, boj tedy není jeho osobním bolem, ale sdílenou záležitostí, věcí sestry, která, ač slabá a bezmocná, disponuje větší mocí než jakýkoli člověk:

¹¹¹ DEML, Jakub. *Můj očištec*. Olomouc: Votobia, 1996, str. 155.

¹¹² DEML, Jakub. *Hlas mluví k Slovu*. Brno: Vetus Via, 1999, str. 56.

podílí se na básníkově životním zápase jako duchovní ochránkyně a advokátka. V motivu spolunositelky utrpení a obhájkyně opět spatřujeme atributy Panny Marie.

„UVAŽOVAL JSEM TAKÉ O POHORŠENÍ A TU JSEM POZNAL NADE VŠECHNU POCHYBNOST, ŽE JEDINÝM POHORŠENÍM SVĚTA JEST LÁSKA. AŽ JINÍ LIDÉ ŘEŠÍ SI PROBLÉMY SLUŠNOSTI A ‚DOGMAT‘ A ‚PRÁV‘: MY ŽIJEME, PŘEJÍCE JIM SRDEČNĚ VŠEHO ZDARU, ŽE SESTRO? TYS MĚLA TU ODVAHU DOBRA, ABY TVOJE JMÉNO SPOJENO BYLO S MÝM NEROZLUČNĚ: SESTRO, V TOMTO TAJEMSTVÍ ŽIVOTA STOJÍME ZCELA SAMI PŘED BOHEM A PŘED NESMRTELNOU KRÁSOU PŘÍRODY. SMĚŠNO JEST, ČÍM KDO UBLÍŽIL MNĚ, SMĚŠNO JEST, ČÍM KOMU JSEM UBLÍŽIL JÁ. SESTRO, LEVICÍ TĚ OBJÍMÁM A PRAVICÍ ODHRNUJU TI Z ČELA VLASY: TAK LZE ZOBRAZITI MOU A TVOJI LÁSKU. O MILOVANÁ, NAZÝVÁM TĚ ZVĚČNĚLOU A SESTROU, NEBOŽ TENTO ČAS A ZVYKY TOHOTO NÁRODA NAPROSTO NESTAČÍ MÉ A TVOJÍ LÁSCE.“¹¹³

Matylku ani nenapadlo pochybovat o čistotě úmyslů jejího bratra v souvislosti se zavedením praxe každodenního svatého přijímání. Ve své bezelstnosti přijala tuto zprávu prostě, klidně a radostně. Deml její postoj a chování klade do kontrastu s chováním církevních představitelů, kteří přijímají skepticky a s nevolí dokonce závaznou směrnicí vycházející z vůle samotné hlavy církve.

Charakteristika zemřelé sestry v úryvku z knihy *Matylka* se nápadně podobá charakteristice Panny Marie z úvodního textu Jakuba Demla. Je zajímavé, že Deml tato přirovnání k Panně Marii a vyzdvihování určitých kvalit a ctností svých přítelkyň používá přímo v dopisech a promluvě k nim, direktně je se světicí srovnává. Tyto výroky také odkazují k evangelijnímu úryvku, ve kterém zbožná žena z davu promlouvá k Ježíši Kristu v souvislosti s jeho matkou Marií:

„Blahoslavené ruce, které vlásky její česávaly a blahoslavené chvíle, kdy ronila svoje dětské slzy, Bože můj!“¹¹⁴

---

¹¹³ DEML, Jakub. *Pro budoucí poutníky a poutnice*. Úvodní stránka. Olomouc: Votobia: 1995.

¹¹⁴ DEML, Jakub. *Můj očistec*. Olomouc: Votobia: 1996, str. 23. Srovnej Nový Zákon, Lk 11: 27–28.

Žena sestra opatruje nejen materiální stránku a tělesný život člověka, ale také víru. Její síla se týká rovněž roviny nadpřirozené. Je upozaděna v určitých sociálních rolích a činnostech ve světě, není dominantní veřejnou osobou, za to třímá v rukou mnohem těžší otěže a řídí o mnoho těžší vůz a náklad na něm:

„Sestra se opírala o mne a moje oči utkvávaly na hasnoucím slunci, které se ponořovalo za lesy. V tomto mizení slunce vytušila duše má bezpochyby tempo Nejvyšší, mně neznámé Spravedlnosti, neboť ústa moje jala se polohlasitě a jakoby skandující vykřikovati: Jé! jé! jé! A slunce zmizelo docela, provázeno mým výkřikem. Sestra pohlédla na mne udiveně, i řekl jsem:

ZAPADLO NA VĚKY!

(Neboť tolik jsem se byl pohroužil do jakési teskné představy.) Ale Sestra moje, jsouc blíže životu a tedy Bohu, pravila pevně a vesele:

*A JÁ VĚŘÍM, ŽE ZASE VYJDE!*¹¹⁵

V následujícím úryvku Deml projektuje svou křivdu ve vztahu k Elišce Wiesenbergerové a prezentuje ji jako sdílené utrpení obou dvou.

Básník zde opět akcentuje tak důležitou mravní bezúhonnost a ctnosti ženy, již miluje, bera tak z úst argumenty těm, kteří jeho vztah považují za pohoršlivý:

*„Miluji Tě, Sestřičko, protože miluješ Boha a Jeho přikázání, protože celý život pozemský jest Tvé lásce a víře hodinkou směšně krátkou, - miluji Tě z celého srdce svého, z celé mysli své a z veškeré síly své, Sestřičko, protože Tě miluji v Bohu, z Boha a k Bohu, Z Boha: neb On poslal Tebe ke mně a mě k Tobě. - A toto vše říkám Tvým očím, Tvým lícím, Tvým ústům a Tvému svatému srdci.“*¹¹⁶

---

¹¹⁵ DEML, Jakub. *Miriam a jiné práce*. Brno: Blok, 1969, str. 178–179.

¹¹⁶ DEML, Jakub. *Miriam a jiné práce*. Brno: Blok, 1969, str. 78.

„Tvým ústům, která jsou tak dokonalá, poněvadž jsou panenská – ó Sestřičko: Tvoje ústa počala a porodila jenom slovo Boží, poněvadž jinak byla netknuta: nikdo z lidí si nepřál Tvého slova, Sestřičko, nikdo neocení Tvých krásných, neposkvrněných úst.“¹¹⁷

Motiv panenství, atribut Matky Boží, se objevuje také v pasážích adresovaných Sestře:

„Moje sestřička sahá mně jen něco málo po pás a je hubeňoučká a útlá. Připomíná kopretinku na suchoparu. Trpím pro ni velice. Moje láska ji zprůhlednila. Víím o Bohu. Ovšem. Víím o životě věčném. A přece trpím. Ve snu jest to možno, ale já nevím, že spím. Moje sestřička bude žít i bez těla. Andělé se vyobrazují jen s hlavičkou a křídly. Ona se dívá, ona žije. Najednou neviditelná ruka vyzdvihuje před námi její plíce.“¹¹⁸

Osobnost Matylky je v Demlově díle vyobrazena jako osobnost s neuvěřitelně kontrastním spojením fyzické slabosti a bezmoci a zároveň velké morální a duševní síly. Její vlastní přijímání útrpného údělu a příkoří je v poměru s reakcemi Demla tak statečné a prosté jakýchkoli stížností a navenek projevované malomyslnosti, že hraničí s jistou ironií:

„Usnul jsem tvrdě. Malá pěstí palcem ducla do mé kyčle. Ach, tak! Ona mne budí, že jest kdy vstávati k operaci! Krátce a tichounce se usmála, že bych byl bez ní zaspal...“¹¹⁹

V zobrazení sestry tedy dochází k nejuvýraznější prezentaci Demlova křesťanského pohledu na život, ve kterém zdánlivě nevýhodné a bolestné okolnosti mohou nabývat nečekaně kladných a žádoucích rozměrů. Přichází tu ke slovu téma výkupného utrpení za druhé, zušlechťující moci bolesti a pokání, krásy a bohatství sebeobětování. Úděl Matylky je sice tragický a vzbuzující lítost a soucit, ovšem nese v sobě také cosi záviděníhodného. Přes veškerou slabost je Matylka v Demlově díle díky své nevinnosti a statečnosti odplácet zlo dobrem a mlčením mnohem mocnější a šťastnější, než lidé, kteří v tomto světě našli méně hořký úděl. Postava sestry je tedy nejduchovnější a nejmetafyzičtější reprezentací ženy v díle Jakuba Demla.

---

¹¹⁷ DEML, Jakub. *Miriam a jiné práce*. Brno: Blok, 1969, str. 77.

¹¹⁸ DEML, Jakub. *Můj očistec*. Olomouc: Votobia, 1996, str. 167.

¹¹⁹ DEML, Jakub. *Můj očistec. Sen o sestře*. Olomouc: Votobia, 1996, str. 168.

8. Osudová žena

„Já miluji ženu a je to mé jediné sebevědomí. Mé vyznání lásky je rouhání a neznám ženu, která by rozuměla mému rouhání. Toť jediná příčina mého zoufalství.“¹²⁰

8. 1. Marie Rosa Junová

„Jakuba Demla nadevše miluji a nezáleží mi než na tom, aby se mu dostalo zadostiučinění za všecko utrpení, které vytrpěl a které ještě vytrpí. K tomu nechť slouží celý můj život...“¹²¹

Na samém počátku vztahu a spolupráce mezi Demlem a Junovou stojí její dopis, který básníkovi odeslala v březnu roku 1935 jako maturantka českobudějovického gymnázia, plný obdivu, oddanosti, úcty a vroucí náklonnosti. Na tento dopis reaguje Deml 18. března dopisem, který upravený do dedikace zařazuje jako předmluvu k *Cestě k jihu* a v jeho původní podobě jím otevírá pozdější knihu *Jugo*. *Jugo* je ostatně celé utvořeno z dalších Demlových dopisů Junové, plných expresivních a nespoutaných citových exklamací a lichotek mladé dívky, které z této knihy učiní předmět kontroverzí. Seznámení s Junovou s sebou nese Demlovo přesvědčení o životodárné síle lásky, kterou v něm toto nové přátelství probouzí. *Jugo*, milostná kniha v dopisech z Tasova, Jugoslávie a Dubrovníku, datovaných od 18. 3. do 17. 6. 1935, jejichž neoslovovanou adresátkou je Marie Rosa, se otevírá německy psaným dopisem ze 4. 2. 1934 Kateřině Sporckové, ač v něm rovněž není oslovena. Dopis je opatřen mottem „*Jste horší než všichni ti, na které ve svých knihách útočíte. Bylo by to v pořádku, kdybyste nebyl kněz.*“¹²²

Deml v úvodu píše text naznačující důvěru k nově objevené přítelkyni a osobě, jež by mohla porozumět neutěšené situaci, ve které se básník nachází: dává její přítomnosti ve svém životě nadpřirozený, spirituální rozměr, který klade do souvislosti s posmrtnou vůlí Pavly Kytlicové. Také v samotných názorech a postojích Junové vidí cosi hrdinsky výjimečného:

„Roso Junová, Vy dáváte pozor na vnuknutí Anděla Strážce? Věříte ještě v jiný život, nežli je tento? Vaše dnešní slovo posílá mi Pavla Kytlicová, a to ve chvíli, kdy člověka navštěvují jen strašidla a mrtví. Vy ovšem nemůžete znáti žal, kterým se umírá. Když se ráno probudím, vím,

¹²⁰ DEML, Jakub. *Zapomenuté světlo*. Jota & Arca Jimfa: Brno, 1991, str. 105.

¹²¹ OLÍČ, Jiří. *Čtení o Jakubu Demlovi*. Olomouc: Votobia, 1993, str. 7.

¹²² BINAR, Vladimír. *Čin a slovo. Kniha o Jakubu Demlovi*. Praha: Triáda, 2010, str. 122.

že se stal zázrak, a píšu-li tyto řádky, vím, že se stal zázrak, neboť mám býti mrtev. Roso Junová, píšete o duši, která byla ponížena o celou slávu úcty a lásky ke druhé. Kde se ve Vaší duši berou takové pravdy? Nikdy bych neřekl, že je v Čechách anno Domini 1935 žena, která by dovedla vysloviti takovou pravdu, a kdybyste ještě dovedla olovníci svého srdce změřiti černou hloubku této pravdy, byl bych odsouzen vás milovati, neboť tato vděčnost dá se vypovědět jen krví. ¹²³

Naléhavá citová vyznání, která nacházíme v *Jugu*, adresovaná Marii Rose Junové, jsou poznamenána stavem neúnosné bolesti, samoty a utrpení, ve kterém se Deml aktuálně nachází. Všechny tyto gejzíry citu a komplimentů, kterými se Deml k mladé dívce obrací, jsou podbarveny básníkovou tragédií prožitku smrti Pavly Kytlicové a pocitem zrady, spáchané Kateřinou Sporckovou. Junová se zde stává jakousi vykupitelkou, andělem, poslaným aby nahradil Pavlu Kytlicovou a zachránil osamělého a stárnoucího básníka:

„Chcete převzít dědictví Pavly Kytlicové? Mou smrt a můj smích?“ ¹²⁴

Vyčítá mladé studentce, že neuposlechla okamžitě výzvy po úplném sblížení prostřednictvím návštěvy v básníkově tasovském domě. Jako obvykle Deml tuto událost interpretuje ze spirituálního hlediska Boží vůle, která tuto situaci dopustila pro nějaký skrytý smysl, který ospravedlňuje básníkovu utrpení. Zároveň zde obhajuje počestnost svých úmyslů při pozvání mladé studentky: seznámení s hrobem kultovní „mamičky“ Kytlicové a darování jejích knížek:

„Dnes jsem vás chtěl míti zde a Vy jste nepřijela. Vidím v tom těžkou vůli Boží, neboť Vy věříte v Boha. Způsobila jste mi, nevědomky a bez viny, první velikou bolest.“ ¹²⁵

„Víte, já Vás do Tasova pozval vlastně jen proto, abych Vám ukázal hrob Pavly Kytlicové, nejtajemnější a nejsvětější místo svého života – a abych Vám na cestu jako výslužku dal balík knih. Prosím Vás, máte Vy ‚Rodiče a děti‘ Pavly Kytlicové?“ ¹²⁶

---

¹²³ DEML, Jakub. *Cesta k Jihu*. Brno: Vetus Via, 1998, str. 7.

¹²⁴ DEML, Jakub. *Jugo*. V Tasově na Moravě: Jakub Deml, 1936, str. 23.

¹²⁵ DEML, Jakub. *Jugo*. V Tasově na Moravě: Jakub Deml, 1936, str. 16.

¹²⁶ DEML, Jakub. *Jugo*. V Tasově na Moravě: Jakub Deml, 1936, str. 16.

Ostatně není to poprvé, kdy Deml nějakou náhle se objevivší vlídnou duší označuje za Bohem poslaného vykupitele. Jako obvykle zde básník opět porovnává dva póly ženských bytostí, které se právě podílejí na jeho radostech i vnitřním utrpení: zradu Sporckové s ušlechtilostí Junové, věrnost a oddanou lásku Kytlicové s její potenciální nástupkyní, rovněž ctnostnou a velkorysou Junovou. Lze postřehnout značné přečeňování lidského faktoru a spiritualizaci běžného projevu lidské náklonnosti, kterou Junová Demlovi poskytuje, což básník stylizuje do fatální, Bohem seslané události:

„Vaše dnešní slovo posílá mi Pavla Kytlicová a to ve chvíli, kdy člověka navštěvují už jen strašidla a mrtví.“¹²⁷

Zde nacházíme aluzi na biblickou svatou Veroniku, která jako jediná z davu násilníků, nepřátel a utrhačů utírá čistou rouškou Kristovu raněnou tvář. Na sebe samého Deml vztahuje potřebu očištění od špíny, nejen od krve. Tedy nejen úlevu od bolesti, ale také od nánosů pomluv, nactiutrhání a pronásledování, které pociťuje, kromě toho zde můžeme také nalézt možnou aluzi na potřebu očištění od vlastních provinění a poklesků:

„Kde Vy jste se vzala a kde jste koupila to lněné bílé čisté roucho pro krev a špínu jeho obličej?“¹²⁸

Obracení se k Rose Junové se vždy propojuje s oslovováním a připomínáním Pavly Kytlicové. Zmínky o Kytlicové zde fungují jako jakýsi garant čistoty básnickových úmyslů – přece ona sama, „mamička“, by si přála, aby ji zde na zemi zastoupila nějaká obětavá a upřímná duše:

„Až přijedete do Tasova, vymíňte si, že budete spávat na lůžku Pavly Kytlicové, které už včera bylo pro Vás připraveno.“¹²⁹

Dalším rysem, spojeným s oslovováním Junové, je neustálé zdůrazňování básnickovy bolesti a těžké osobní situace. Junová se má stát kýmsi, kdo bude onu bolest „dědit“, stát se její

---

¹²⁷ DEML, Jakub. *Jugo.V Tasově na Moravě* : Jakub Deml, 1936, str. 11.

¹²⁸ DEML, Jakub. *Jugo.V Tasově na Moravě* : Jakub Deml, 1936, str. 16.

¹²⁹ DEML, Jakub. *Jugo.V Tasově na Moravě* : Jakub Deml, 1936, str. 17.

spolunositelkou. I zde opět vidíme odkaz na obětavou Pannu Marii, velkoryse trpící za hříšníky:

„Tolik žalu a tíhy jako já a tolik vděčnosti nevím může-li Vám dáti a nabídnouti ještě někdo jiný než já. Tolik, tolik, Roso, až je mi Vás líto.“¹³⁰

Kromě bolesti a osamění zde také figuruje faktor pokoření a ponížení, jehož se básníkovi (v jeho vlastním chápání) dostalo od Kateřiny Sporckové a celého národa:

„Bože, Bože, Bože můj! Kdybyste jen věděla, jak jsem ponížený!! Kdybyste věděla! Bože, Bože můj, Bože můj, Bože můj – Vy byste byla přijela!“¹³¹

V Jugu nás fascinuje subtilní oscilace mezi tělesností a čistě spirituální sférou komunikace mezi básníkem a čtenářům utajenou mladou dívkou. Sledujeme zde gradující naléhání Demla, aby k němu Junová co nejdříve docestovala, stupňující se exaltaci v rozmanitých komplimentech, chválách, dících a erupcích radosti nad nečekanou nově vzniklou blízkostí. Napětí ve čtenáři zvyšuje skrytost odpovědí Junové, takže si může jen domýšlet, jaké texty byly Demlovi podnětem pro tyto dopisy, které svým vyzněním evokují atmosféru milostných dopisů, ačkoli neobsahují žádné explicitně erotické prvky:

„Vaše fotografie nám nedostačuje. Kdybyste byla poslala jediný prst, anebo náprstek své krve! Kruh se uzavírá. Smrt se blíží. Vy divná, divná, divná, kdybyste se dověděla, že jsem zločinec a že mne vedou k šibenici: Vy, Vy, Vy, byste mne neponížila o celou slávu úcty a lásky!“¹³²

Nacházíme zde překvapivě „neduchovní“ (ve smyslu konkrétní) charakteristiku fyzického zjevu Marie Rosy Junové, které ovšem ve svém hlubším významu (klid, pevnost, konstantnost) opět odkazuje ke sféře duchovní:

„[...] nad tím rozvlněným neklidem světelných skvrn (šupiny hada, což je čas a všechno časné, pod nímž tolik trpíme, všechno se mihotající, všechno plynoucí, všechno nás ovíjející a se

---

¹³⁰ DEML, Jakub. *Jugo*. V Tasově na Moravě : Jakub Deml, 1936, str. 45.

¹³¹ DEML, Jakub. *Jugo*. V Tasově na Moravě : Jakub Deml, 1936, str. 19.

¹³² DEML, Jakub. *Jugo*. V Tasově na Moravě : Jakub Deml, 1936, str. 19.

*měníci) jak vyráží Váš krk a Vaše hlava: v jakém klidu z pochvy stvolu vyšlehl nehybný, přesný a přísny květ Vaší hlavy, neoblečený, nahý, nedotčený a nedotknutelný: tak silně je krásný!*¹³³

*„Na tomto obrázku vypadáte jako archanděl Michael před fortnou ráje. Mám z Vás strach! Vy máte rozum a vůli, ale těla nemáte!”*¹³⁴

V následujícím úryvku dochází k setkání přítomné Rosy a nadosobní „mamičky a sestry“ Pavly Kytlicové a sestry Matylky:

*„[...] noc byla tak čistá, vždyť tam musí být ROSA – ano, počkejte maličko, hned se obléknu a půjdeme, Vy a já spolu půjdeme do zahrady, kde voní levkoje a kde na Nás čeká Pavla Kytlicová a moje sestra Matylka, aby nám vypravovaly o tom, co Nás čeká, když už Nás nic zlého nečeká.”*¹³⁵

Pokud jde o motivy tělesnosti, znovu tu nacházíme, jako v textu *Princezny*, motiv rukou, které si básník přeje brát do rukou svých. A to v až infantilní rýmovačce, hodné procesu vzájemných námluv dvou adolescentů:

„Já chci, aby Vaše ruce byly v rukou mých a Vy si přejete totéž. Udělejme tedy dva veršičky na tuto první naši zápletku:

*Já tedy řekl bych,
že vrostou jedny do druhých!”*¹³⁶

Marie Rosa Junová se později stěhuje do Tasova a pomáhá Demlovi vést domácnost, vydává jeho knihy a její jméno se objevuje pod zvláště útočnými pamflety, do kterých se „básníkovi nechtělo“. Jak čteme v článku Bedřicha Fučíka *Obrana darebáka Jakuba Demla proti mravodržcům*¹³⁷, objevují se zde odůvodněné pochybnosti, zda podobné články skutečně může psát devatenáctiletá dívka. Ať je to jakkoli, Junová je s odvahou a razancí bere na sebe. Nicméně toto harmonické období přeruší postupné zhoršování se vzájemných vztahů.

¹³³ DEML, Jakub. *Jugo*. V Tasově na Moravě : Jakub Deml, 1936, str. 59.

¹³⁴ DEML, Jakub. *Jugo*. V Tasově na Moravě : Jakub Deml, 1936, str. 23.

¹³⁵ DEML, Jakub. *Jugo*. V Tasově na Moravě : Jakub Deml, 1936, str. 47.

¹³⁶ DEML, Jakub. *Jugo*. V Tasově na Moravě : Jakub Deml, 1936, str. 77.

¹³⁷ FUČÍK, Bedřich. *Obrana darebáka Jakuba Demla proti mravodržcům*. In *Píseň o zemi*. Praha: Melantrich, 1998.

Okolnosti počátku konfliktu mezi Junovou a Demlem jsou nejasné, nicméně nacházíme zde svědectví Bedřicha Fučíka, Stanislava Vodičky, Jana Žáčka a několika dalších pamětníků. Vyskytují se zde protikladné interpretace: například Bedřich Fučík soudí, že Marie Rosa Junová sama iniciovala konflikty Jakuba Demla s jeho přáteli a podílela se na tom, že se básník stával čím dál prchlivějším, útočnějším a nesnášenlivějším vůči svému okolí. Soudí, že Junová byla temnou postavou v životě Demlově a že nese podíl na mnoha jeho rozchodech s blízkými lidmi. Naproti tomu Žáček ve svém díle *Demloviana* kritizuje tento Fučíkův postoj a upozorňuje na to, že Deml při své složité povaze mnohdy sám inicioval konflikty a mladá Junová to za něj víceméně „odnesla“, obětavě na sebe berouce odpovědnost za nespravedlnost, kterou páchal básník sám. Prohlašuje Fučíkovo podezírání za nemístné, troufalé a vůči Junové nevděčné a nespravedlivé. Žáčkova publikace má nespornou výhodu v tom, že uvádí konkrétní citáty a popis situací, které si čtenář vzhledem ke znalosti Demlova temperamentu a postojů, dovede živě představit.

Faktem je, že Marie Rosa Junová v jednom okamžiku z Tasova definitivně odchází. Bere si za manžela Demlova spolupracovníka a bývalého benediktina Timothea Vodičku. Je evidentní, že vzájemné vztahy této trojice se začínají měnit. Deml zůstává v Tasově bez výborné a velmi pracovitě pomocnice, Junová se cítí být Demlem podvedena a oklamána, traduje se, že averzi vůči Demlovi sdílejí oba manželé. Vodičková Demlovi vyčítá jeho nemravnost, upozorňuje na jeho provinění, nespravedlnost, výbušnost a nevděk. Argumenty nápadně podobné těm, které později nacházíme u Kateřiny Sporckové.

Jugo se pak uzavírá návratem do Tasova, dopisem ze 17. června 1935, který je kontrapunktem k úvodnímu dopisu hraběnce Kateřině:

„Vím, že přijedete v pátek, tento pátek. Díky Bohu! Celé noci nebudu teď spát, z radosti, že Vás uvidí můj rodný kraj a Vy uvidíte jej! A že i já uvidím Vás a že i Vy uvidíte mne! Vy jste od Boha veliký dar zemi a lidem a zvířatům a květinám a mně!“¹³⁸

Jugo je bezesporu pozoruhodným dílem, odhalujícím další stránku Demlovy básnické osobnosti. Není dílem průhledným, bezproblémovým, snadno čitelným. Také jeho atmosféra a naladění mohou na první dojem klamat: zdálo by se, že se jedná o dílo harmonicky

---

¹³⁸ DEML, Jakub. *Jugo*. V Tasově na Moravě : Jakub Deml, 1936, str. 69.

euforické, plné radosti ze znovunalezené důvěry a štěstí. Skrze všechny tyto exaltované výkřiky a vyznání však nemůžeme nepostřehnout palčivý plamen dosud nezahojené rány, hlubokého vnitřního zranění, na které není možné nalepit rychlou náplast nečekaného a příjemného setkání. Právě ona nesmírná naléhavost a pnutí výzev, jež básník Junové adresuje, prozrazuje, že se nejedná o totéž harmonické a smířené štěstí, které našel prostřednictvím Pavly Kytlicové.

Analýza Vladimíra Binara pomáhá nahlédnout, jak problematické je interpretovat *Jugo* jako knihu harmonie a radostného pokoje:

„Jugo je pravým antipodem Miriam, jejíž některé části také tvoří dopisy Alžbětě Wiesenbergerové, zbavené ovšem jak oslovení, tak dat, ale v Miriam je veškerá realita, přírodní i lidská, prostoupena až exaltovaným milostným citem, a Deml zde navíc proti smrti k nejmenované sestřičce Matylce, matce, sestře Miriam až bytosti nadosobní – Matce boží, což mu dovoluje veškerou skutečnost přetvářet v kaskády metamorfóz, a tak ji povyšovat do ‚nečekaných útvarů‘. Naopak Jugo je kniha úzkostná, v níž vystupují dvě hrdinky – smrt žitá a milovaná bytost, k níž se upínají naděje hrdiny, jemuž se život identifikoval s neštěstím. Milostný cit zde už zde není jen jistotou či není nedílnou součástí veškerého bytí, není tvůrčí, je pouze vyslovován a Deml v podstatě hledá lásku proto, aby jej ochraňovala, či dokonce, jak říká: ‚Bože: já opravdu spím! A zdá se mi jeden krásný hlas a pořád se opakuje a říká: Já Vás nebudu chránit, ale hájit.‘ Jugo je ovšem současně strhující dílo, protože je psáno z prožitku lásky zoufalé a zmarněné, z nezměrného utrpení, a proudy a meandry jeho vět, do nichž básník strhává svou přítomnost a minulost, se slévají a vyúsťují ve stále intenzivněji se gradující vyznání lásky a naděje.“¹³⁹

Docházíme tedy k závěru, že Marie Rosa Junová představuje v Demlově díle osobnost v jistém smyslu mimořádnou a nezařaditelnou do nějaké jednoznačné kategorie kladu nebo záporu. Její literární zpodobení v sobě obsahuje poměrně protichůdné prvky: exaltaci, nadšení a podněcování energie, ale zároveň úzkost, neklid a nejistotu. Objevuje se sice na scéně v období básníkovy zoufalého boje, ale uklidnění a vyřešení problému je z Demlovy strany spíše v potenci, než skutečně dokonáno. Lze tedy říci, že básník do Junové své naděje nadšeně vkládá, ale výsledek ve svém díle přímo nezaznamenává. Proto se také zdráháme literární reprezentaci Junové jednoznačně zařadit do stanovených kategorií ženy tmy a zrady – Evy, nebo ženy světla a dobra – Marie.

---

¹³⁹ BINAR, Vladimír. *Čin a slovo. Kniha o Jakubu Demlovi*. Praha: Triáda, 2010, str.123.

8.1. 2. Eliška Wiesenbergerová

„...tam leží sama E.W. umírající... A já se svým pláčem jako pes vyji na dvorku...“¹⁴⁰

Pro všechna Demlova osudová přátelství a lásky je charakteristická jistá nedokonalost. Básník se vypíná k nedostižným ideálům v touze dosáhnout absolutního přijetí, absolutní blízkosti, absolutně kladného splynutí dvou duší, stejně jako se světec upíná svou modlitbou co nejušlostněji k Bohu. Ovšem Deml se takto upíná k obyčejným křehkým lidským bytostem, které, byť by byly nejskvělejší z lidí, touhu po absolutním souznění splnit nejsou schopny.

V následujících úryvcích pozorujeme Demlovu úctu ke všemu drobnému, stydlivému, ukryvajícímu se. Jeho oblíbené ženy nechtějí být ve středu pozornosti, chtějí být neznámy, nikým neobletovány, nelitovány. Básníkovi tedy neimponuje osobnost femme-fatale, ženy silácké, destruktivní, sobecké či bojovně kariéristické. Signifikantní je, že paní Eliška Wiesenbergerová odmítá dedikaci knížky *Domů*, protože „si nepřeje veřejnosti“:

„Paní Eliška Wiesenbergerová poslala mi 16. září 100 K a 16. října 100 K, pokaždé na jedinou mešní intenci; - - nabídl jsem paní Elišce W. dedikaci své knihy Domů, ale ona mi odpověděla tak pokorně, že si nepřeje veřejnosti – takže nevím, jak se k ní zachovati, zůstává vůči mně stále v tajemné, záhadné skrytosti.“¹⁴¹

„Prosím Vás, celebруйте DESETKRÁT / kdy Vám možno, za živou paní Elišku Wiesenbergerovou, aby byla zdráva duší i tělem. / Stala se mým dobrým andělem / a tedy i Vaším.“¹⁴²

Počátky vzájemného vztahu Demla a Wiesenbergerové jsou doprovázeny okolnostmi duchovními a mravně ušlechtilými: paní Eliška Demlovi nezištně pomáhá, ale přeje si mše svaté, Deml dále prosí svého přítele, aby mší za paní Elišku odsloužil nejméně deset, označuje ji svým a Balcárkovým andělem. Je tedy evidentní, že k této ženě přistupuje s bezelstnými a

¹⁴⁰ OLÍČ, Jiří. *Čtení o Jakubu Demlovi*. Olomouc: Votobia, 1993, str. 52.

¹⁴¹ OLÍČ, Jiří. *Čtení o Jakubu Demlovi*. Olomouc: Votobia, 1993, str. 52.

¹⁴² OLÍČ, Jiří. *Čtení o Jakubu Demlovi*. Olomouc: Votobia, 1993, str. 37.

čestnými úmysly, stejně jako totéž předpokládá u ní, neváhá-li o ní otevřeně informovat přítele kněze a řeholníka.

Peripetie, které básník ve vztahu s Wiesenergerovou prožije, mají rozměr až detektivní filmové zápletky, jak čteme v demlovské monografii Jiřího Oliče:

„Deml a paní Eliška žijí krátký čas v Praze, scházejí se v ateliéru J. R. Marka, ale Wiesenerger platí detektiva a dává svou ženu sledovat. Po rodinné poradě s Eliščiným bratrem Zacharem naleznou se možné řešení, které by ještě mohlo zabránit skandálu: dát Elišku do nervového sanatoria dr. Kramera v Bubenči. Celá akce je provedena promyšleně a nečekaně. Večer dne 6. 9. 1913 vtrhnou do bytu dva silní muži a bránící se Elišku surově odvedou do připraveného povozu. Deml je v tom čase nepřítomen a služka marně brání svou paní proti přesile. O skandálu jsou dobře informovány konsistoře v Brně i v Praze, a tak 29. září zakazují Demlovi sloužit mši v Praze a zanedlouho je zákaz rozšířen i na diecézi brněnskou.“¹⁴³

Sám Deml situaci líčí patřičně dramaticky, nevyjímaje ani tento popis ze svého jedinečného talentu pro zachycení absurdnosti a ironie situace a jednání lidí:

„A proč jsem ze Žebráku vypovězen? Půjčil jsem paní Elišce oba poslední archy mé knihy, a ona druhý den mi je nesla, ale cestou je ztratila... člověk, který je našel, donesl je mým a Eliščiným úhlavním nepřítelům: na faru a továrníku Wiesenergerovi... Strašná katastrofa: Jakub Deml kněz konečně jest usvědčen ze svůdnictví, z cizoložství - a Bůh ví, z čeho ještě: neboť toto vše našli žebráčtí kritikové v oněch dvou natištěných arších mé knihy ‚Pro budoucí poutníky a poutnice‘ (a já to přece chystal pro VERĚJNOST!): depeše, telegramy a automobily lítají teď na vsje strany... Eliška odjela z domu, doufajíc, že její bratr, Otto Zachar, sládek a LITERÁT na Kladně, bude mít pro ni porozumění a zastane se jí... Ale ten, jsa podveden a naveden p. Wiesenergerem, vrhl se na ni tak surově, že paní Eliška přiletěla za mnou v noci do hotelu (já byl v JINÉM hotelu), chtějíc si vzít život... Rozhodla se odjeti KAMKOLI do světa, upadala v mdloby, nemohl jsem ji opustit: byli jsme v Čáslavi, v Jihlavě - ale nemohu Vám to vypsati...“¹⁴⁴

Objevují se zde skutečně expresivní výroky včetně obav o vlastní život:

„Zoufalý Deml pověřuje F. X. Šaldu, aby knihu Pro budoucí poutníky a poutnice vydal v případě, že by ‚mne moji nepřátelé do té chvíle zabil...‘“¹⁴⁵

Demlova bolest plynoucí z tohoto nešťastného vyústění dochází až do krajnosti: Eliška záhy umírá na tuberkulózu a básník se nemůže ani zúčastnit jejího pohřbu.

¹⁴³ OLÍČ, Jiří. *Čtení o Jakubu Demlovi*. Olomouc: Votobia, 1993, str. 37.

¹⁴⁴ OLÍČ, Jiří. *Čtení o Jakubu Demlovi*. Olomouc: Votobia, 1993, str. 41–42.

¹⁴⁵ OLÍČ, Jiří. *Čtení o Jakubu Demlovi*. Olomouc: Votobia, 1993, str. 42.

Pro postavu Elišky Wiesenbergerové je charakteristické, že se v Demlově veřejně dostupném díle neobjevují žádné její přímé výroky. Maximum, co najdeme, jsou parafráze jejich nečetných dopisů, které toho ovšem říkají poměrně málo, nebo popis situací, které s ní básník zažil (ovšem z jeho vlastní perspektivy):

„A najednou jako když blesky v hloubce se zkrříží, uviděl jsem Elišku, tvář její křídově bílou, i vykřikl jsem nejsilnějším hlasem a propukl jsem v pláč a zatonul jsem v slzách, a Vy jste mne sevřela v náruč a líbala Jste mne na čelo, na líce, na ústa, na ruce, a já jen štkal: ‚Eliško!! Kriste, jsi spravedlivý?‘ [...] včera sám jsem byl svědkem, jak jeden z těch hlídačů na ni vzkřikl: ‚Nechodte tam!‘ Ona totiž šla na pěšinu, která jest blíže u hradby toho [...], chtějíc mne zřetelněji zahlédnout...“¹⁴⁶

Proto patří do oné kategorie postav snových, zamlžených, spíše impresionisticky vystupujících z pozadí bizarního příběhu, který známe pouze zprostředkovaně z Demlova pera. Ačkoli jsou jí v *Miriam* věnovány četné odstavce, je velice obtížné definovat, jaký (fikční) profil má tato žena.

Demlova náklonnost a bolest plynoucí z lásky k ní je intenzivní, vášnivá, ale přece jiná, než je tomu v případě Pavly Kytlicové. Kytlicová je sice matkou a trpítkou, ale je také bojovnicí, vládkyní nad pořádkem, čistotou srdce a svatostí života – to jest ženou nejen trpící, ale také v určitých oblastech života dominující a dynamickou. Tomu odpovídá opěťovaný živý vztah s Demlem, realizovaný jejich konkrétními setkáními, společnými příhodami a rozhovory:

„Mým zkoumajícím reflektorem jsi ty, Miriam. Tvoje bytost duchovní i tělesná jest mým zrakem i světlem, sluchem i hlasem, čichem a vůní, hmatem i předmětem hmatu, chutí i pokrmem a nápojem.“¹⁴⁷

Jinak je tomu u Elišky Wiesenbergerové. Už jen její duševní i tělesná churavost, křehkost a bezbrannost, evokují až romanticko-dekadentní postavu tragického mládí, které je zmrzačeno už ve svém rozpuku. Deml sám zde figuruje jako hrdina-zachránce, starající se o dobrou

---

¹⁴⁶ OLIČ, Jiří. *Čtení o Jakubu Demlovi*. Olomouc: Votobia, 1993, str. 43.

¹⁴⁷ BINAR, Vladimír. *Čin a slovo. Kniha o Jakubu Demlovi*. Praha: Triáda, 2010, str. 71.

pověst této nevinné oběti, přičemž sám trpí „nespravedlivým pronásledováním“ ze strany kléru:

„Jsem řekou a mé dno po celé délce vystláno jest měkce viditelnými i utajenými půvaby tvého těla a duše tvé. Ve stinném vodním obrazu neproniknutelně hustého pobřežního křoví vidím tvé vlasy, Miriam... A čelo tvoje je slunečný koberec luk před černým lesem vonným tvého temene. A oči tvé jsou dvě čisté studánky pramenité vody na svahu pod kvetoucí lučinou tvého čela. A obočí tvé jsou dva obloučkovité háječky břízové a v nich pějí sýkorky a stehlíci. A líce tvé jsou dvě stráně porostlé bílým jetelem a mateřídouškou a pasou se na nich ovečky. Tvůj nosíček jest kapličkou, k níž se chodí modliti Cizinec a zdobí ji květinami. Ouška tvá jsou jako dvě tiché myslivny na obvodu černých hvozďů: chodívám tam na mléko a vždycky mne vítá ochočená laň; když odcházím, smutně se dívá, provázejíc mne až ke brance. Nosní dirky tvé jsou skrýše roztomilých lesních králiků. Ústa tvá jsou tichou roklinou, ve které se dějí svatá zjevení; jest tam léčivý pramen pozakrytý keři polních růží...“¹⁴⁸

*„Drahá Eliško,
bylas půdou mým snům,
ozvukem mých krokův,
zmizelým tichem země,
ztracenou laskavostí světa:
Ale proč nejsem všemohoucím?!
Tvůj Jakoubek.“¹⁴⁹*

Také zde, v textu Miriam, který s největší pravděpodobností odkazuje k Elišce Wiesenbergerové, objevujeme Demlovu obhajobu morální zodpovědnosti a nevinnosti jeho přítelkyně:

„MIRIAM, marně přemýšlíš, čím Jsi mně ublížila; marně, poněvadž ničeho nevymyslíš. Čiň co čiň, myslí co myslí, mluv co mluv: Ty mi neublížíš, Ty mne neponížíš: Jsi čistouňka jak vody svatého zdroje, jak oko Matky mé jest oko Tvoje – ale, můžeš zabránit mé lásce, abych pro Tebe netrpěl? Jestliže pro Tebe, tedy někdy i Tebou, ale to přece není vina Tvá – ani moje. Tak těžký někdy jest život, tak nejasný, nezřetelný, a nežli bych se zeptal, co znamená to či ono

¹⁴⁸ BINAR, Vladimír. *Čin a slovo. Kniha o Jakubu Demlovi*. Praha: Triáda, 2010, str. 70–71.

¹⁴⁹ OLÍČ, Jiří. *Čtení o Jakubu Demlovi*. Olomouc: Votobia, 1993, str. 50.

*jeho slovo, ten či onen jeho skutek: mlčím raději, poněvadž se to týká mne: mlčím, z veliké úcty k životu, a z veliké pokory, poněvadž sebe znám a vím, že z celého moře života ani nejmenší a nejkalnější krůpěje nezasluhuji. Mlčím a trpím. Vidím zemi a nebe a tolik jejich plesů a krás, a tolik – ba ne; někdy jen nějaká, jedna věc jest mi nejasna a nepochopitelná, ale já se neotáži, nýbrž mlčím a rozesmutňuji se jako domácí zvířata při zatmění slunce. Ó Přesladrká, Sestro Přesmutného-Převeselého, všimla sis někdy, jak všechno tajemně trpí, když nastalo zatmění slunce? Děti trpí! (A já též jsem dítětem!) Zvířata trpí! (A já též jsem zvířetem!) Stromy a rostliny a vzduch a vody a kamení, všechny věci trpí a já též, neb jsem také rostlinou a vodou a kamenem a každým živlem a každou bytostí.*¹⁵⁰

*„Sestřičko: živote můj! Sestřičko, vím vše, protože jsem věděl vše! Sestřičko, neboj se těch, kteří zabíjejí tělo, ale duše zabítí nemohou! Sestřičko, raduj se, poněvadž není příčiny, abys byla smutná! Sestřičko, kdo chce umlčetí tebe, musí umlčetí ne ústa moje, nýbrž duši mou! Sestřičko, není nemoci a není smrti. Sestřičko, jsme spolu sami v celém národě, ale Bůh jest s námi, protože jsme nezhřešili ani myšlenkou.*¹⁵¹

Velice důležité je zjištění, že se zde jedná o reprezentaci vztahu ryze duchovního, jakkoli zatíženého naléhavostí a energií, kterou objevujeme u ostatních básnickových vyznání učiněných ženám, čehož si všímá také Vladimír Binar:

*„Vyvrcholením milostného citu ve všech podobách a zároveň finálem knihy je duchovní splynutí obou bytostí. V tom okamžiku je láska prací a nástrojem.*¹⁵²

Láska k „Miriam“ je zbavena touhy a žádostí, stává se zcela svobodnou:

*„V mém a v tvém srdci také není vášně, a touhy naše jsou u cíle.*¹⁵³

Dalšími díly ovlivněnými postavou Wiesenbergerové jsou básně Šílená, Já jim neodpověděla a To jistě zmírní... Plně reflektují bolestný aspekt nenaplněnosti a tragického vyústění tohoto vztahu:

„To jistě zmírní její žal, to jistě zmírní její žal,

---

¹⁵⁰ DEML, Jakub. *Miriam a jiné práce*. Brno: Blok, 1969, str. 121–122.

¹⁵¹ DEML, Jakub. *Miriam a jiné práce*. Brno: Blok, 1969, str. 76.

¹⁵² BINAR, Vladimír. *Čin a slovo. Kniha o Jakubu Demlovi*. Praha: Triáda, 2010, str. 71.

¹⁵³ BINAR, Vladimír. *Čin a slovo. Kniha o Jakubu Demlovi*. Praha: Triáda, 2010, str. 71.

že pro ni žil a umíral, že pro ni žil a umíral.“¹⁵⁴

„Zeju v prázdno.

Jsem jako propast,

jsem jak opuštěný lom.

Snad v srdci mém uschl nějaký strom,

anebo byla tam řeka svatá,

kterou odvodnili,

protože na dně našly se

plíšky zlata.“¹⁵⁵

Na závěr této kapitoly konstatujeme, že literární reprezentace Elišky Wiesnebergerové, kterou nejhojněji zastupuje kniha *Miriam*, je velice mlhavá, symbolická, až impresionisticky roztržštěná mezi mnoha dalšími postavami, které se v *Miriam* objevují. Jedná se o profil něžné, ryze duchovní a nevinné osoby, kterou s básníkem spojuje spíše snová a meditativní sféra modliteb, snů a fantazií. *Miriam* je prostoupena biblickými citáty, zejména z Písně písni, a tyto atributy duchovní sestry a milenky často přecházejí na Demlův vztah s Eliškou. Dochází rovněž k velice častému prolínání, až splývání, osoby zvěčnělé Matky, Sestry a Milenky. Tedy vlastnosti Matylky a rodné Demlovy matky zde přecházejí do charakteristiky „Elišky-Miriam“ a naopak. Tento fakt opět výmluvně poukazuje na Demlovo prahnutí po JEDNÉ osobě, sestře svojí duše, které daleko převyšuje jeho upínání se na konkrétní jednotlivé osoby, které v životě potkal, a jejich idealizaci, často ústící v prudké zklamání.

8.1. 3. Kateřina Sweerts-Sporcková

„La douleur est notre unique noblesse.“¹⁵⁶

„Není nic smutnějšího než lampa za bílého dne, kterou zapomněli zhasnout. Možná, že ani nezapomněli, ale ruka už neměla síly, aby to zbytečné světlo zhasla.“¹⁵⁷

Pokud jde o ženské postavy vystupující v díle Jakuba Demla, můžeme u nich zpozorovat zajímavý fenomén. Jejich osobnost je více či méně zřetelně tematizována v díle takovým

---

¹⁵⁴ OLIČ, Jiří. DEML, Jakub. *Miriam a jiné práce*. Brno: Blok, 1969, str. 45.

¹⁵⁵ DEML, Jakub. *Verše české*. Tasov: Marie Rosa Junová, 1938. Elektronická verze – Borovička, Lukáš. Praha, 2005.

¹⁵⁶ DEML, Jakub. Předmluva in *Zapomenuté světlo*. Brno: Jota & Arca Jimfa, 1991.

¹⁵⁷ DEML, Jakub. *Zapomenuté světlo*. Brno: Jota & Arca Jimfa, 1991, str. 65.

způsobem, aby bylo možné jasně identifikovat příčiny básníkovy postoje a vztahu k nim: příčinu sympatií, nepřátelství, lásky či hněvu. Okolnosti jeho kladného nebo záporného citového vzplanutí vůči konkrétním ženám jsou buď velice zřejmé, jako je tomu u matky, Matylky, Pavly Kytlicové, nebo dostatečně zřejmé, jako je tomu u Elišky Wiesenbergerové, zpočátku Marie Rosy Junové a několika dalších, nebo nezasvěcenému čtenáři zcela nejasné, jako je to právě v případě Kateřiny Sporckové nebo později Rosy Junové, u které chybí jakýkoli srozumitelný záznam o příčině rozchodu. Proto mohou být texty *Zapomenuté světlo*, *Jugo*, *Princezna*, *Solitudo*, *Píseň vojína šilence*, *Žito svatého Josefa* a další čtenářům neobeznámeným s kontextem naprostou záhadou. Ba dokonce i tehdy, když víme, na základě které Demlovy životní etapy tyto texty vznikly, zůstává nejasné, co přesně se mezi básníkem a Kateřinou Sporckovou přihodilo.

Víme, že v období, kdy byl básník s hraběnkou Kateřinou zadobře, pro něj Kuks představoval až výjimečně kladný fenomén, nově nalezené útočiště, záchranu a ráj na zemi. Nadchne se pro něj opět se sobě vlastní nezřízeností a vášní:

*„Kuks je přívál, Kuks je déšť, Kuks je ustavičná rosa v žáru touhy, Kuks je má útěcha, má idea, můj symbol, mé tajemství a má bolest.“*¹⁵⁸

Na počátku „období Kuksu“ stály tedy téměř spalující vášně. O to prudčeji později básníka sežehne jejich druhý pól – úder odmítnutí, zklamání a sprcha nezájmu, na který nebyl zvyklý a který od ženy neočekával:

*„Děkuji Vám za svou smrt. Nemáte pro mne slova. Já ale bych Vám měl ještě něco říci. Směl bych Vám poslat svou poslední knížku? Je velice slušná; měla byste ji číst, je česká (Princezna), tedy nikoli německá jako Solitudo, kterou jste mi poštou obratem vrátila: rozhodně jste ji neměla vracet! Není to žádné řešení, zahalíme-li se a schováme hlavu: není to odůvodnění pro smrt. Nanejvýš její pouhé vysvětlení... Ač jsem se Vám stal zcela absolutně cizím, a tím nabyl práva jednat veskrze samostatně a nezávisle, tedy „bezohledně“, přece jen by nebylo pro blaho Vaší duše bez užitku dovědět se, co si, umíraje, o Vás myslím. Dala jste mi příliš drahý a příliš velký dar, moji smrt. Děkuji Vám. Kromě Vás mi žádný druhý člověk nedal tak veliký a těžký dar. Vy jediná.“*¹⁵⁹

¹⁵⁸ DEML, Jakub. *Katolický sen*. Brno: Vetus Via, 1998, str. 65.

¹⁵⁹ BINAR, Vladimír. *Čin a slovo. Kniha o Jakubu Demlovi*. Praha: Triáda, 2010, str. 122.

Deml cituje různé hraběňčiny výroky, ve kterých ho označuje za špatného kněze, horšího než jsou všichni lidé, jež kritizuje, jako nemorálního, netaktního, zkrátka špatného člověka.

Demlova reakce na tuto kritiku a vyhození z Kuksu je nesmírně intenzivní, avšak můžeme se jen dohadovat, co se mezi ním a hraběnkou přesně odehrálo. Sporcková takto hodnotí také Demlovy knihy, ve kterých o ní a o Kuksu pojednává (*Princezna*). Vágní jsou také formulace, jež na toto téma nacházíme v odborné literatuře.

Stěžejním Demlovým dílem z hlediska tematizace postavy Kateřiny Sporckové je *Zapomenuté světlo*. Tato kniha reprezentuje období Demlovy tísně, duchovní neútěchy, deziluze a rozchodu s lidskou společností. Jeho naléhavost a závažnost daleko přesahuje problematiku vztahu k ženě a událostí s hraběnkou Kateřinou Sweerts-Sporckovou, ačkoli by se na první pohled zdálo, že je jeho hlavním tématem. Fascinující je ovšem ta skutečnost, že pro čtenáře, který o hraběnce a jejím vztahu a následném konfliktu s Jakubem Demlem nic neví, zůstává tato postava naprosto utajena. Básník ji umně překrývá postavou zdánlivě hlavní hrdinky, umírající selky Marie Zezulové.

I přesto, že tyto dvě postavy nemají na první pohled nic společného, existuje mezi nimi jisté pojítko. Tím je aspekt ženské přitažlivosti, kterým na básníka zapůsobila nejprve jedna a posléze druhá z nich. Marie Zezulová byla v mládí krásná dívka, pro kterou Deml choval sympatie a ve svém díle píše, že ji miloval. V textu *Zapomenutého světla* je to ubohá, chátrající a umírající, bezmocná čtyřicetiletá žena, odkázaná na ponižující péči druhých. Deml vidí jistou paralelu mezi jejím a vlastním údělem, ba dokonce vidí její situaci jako záviděníhodnou v porovnání s tím, v čem se nalézá sám:

„Ta mladá, tj. ta 40letá selka v nemocnici umírá. Před 13 roky viděl jsem ji poprvé a tehdy jsem řekl Pavle Kytlicové: Kdybych se směl a mohl ženit, žádnou jinou nechci! Já totiž měl vždycky sklon k selství. Tehdy byla ona tak plachá, zdravá a pěkná a ztrácela se v práci.“¹⁶⁰

Zezulová se v *Zapomenutém světle* projevuje jako bytost Demlovi blízká, poskytující jisté porozumění a úctu, kterou básník v tomto období postrádá u celého okolního světa. Ironií osudu je, že mu tuto útěchu poskytuje osoba, která umírá a je sama opuštěna, zapomenuta a odkázána na pomoc druhých:

---

¹⁶⁰ DEML, Jakub. *Zapomenuté světlo*. Brno: Jota & Arca Jimfa, 1991, str. 51–52.

„Zezulka má veliké bolesti na prsou, vykašlala právě chuchvalec černé krve. Lékaři už ji opustili, ale mně je jí líto, dal jsem jí 20 kapek Cardiazolu, který mně zbyl ještě po smrti Paní Pavly. Muž Zezulku drží v sedě, ona už nemůže ležet, dusí se – najednou povídá: ‚Srdce cuká, já nevím co!‘ Položil jsem relikvii svaté Terezičky na holá prsa a modlím se. Zezulka povídá: ‚A kdo Vám jo bude klást?‘ Nikdo. Tak jsem odpověděl na její milosrdnou otázku, jak to bude se mnou, až já budu umírat. Nikdo.“¹⁶¹

Opět se zde setkáváme (stejně jako při umírání Pavly Kytlicové) se společenstvím nejen živých pozemských postav, ale také světic, které básníkovi byly zvláště blízké a pomáhají ulehčit nemocným cestu na onen svět:

“Ona nemá tušení, co se ve mně děje. Usnula. Jak pěkně dýchá. Ta tetička z druhého konce Tasova nám šeptá: To dělá ta svatá Terezička. Položil jsem totiž umírající ženě mezi její prsy relikvii svaté Terezičky. Při tom jsem jí žehnal, neboť ctihodná Anna Kateřina Emmerichová mnohokrát připomíná, jak silné účinky má požehnání pravice kněžské.“¹⁶²

V tomto bolestném zvolání k Zezulové Deml spoléhá na její posmrtnou přimluvu a klade její odchod do souvislosti s blízkým setkáním s Pavlou Kytlicovou, která má také moc za básníka se přimlouvat a celou situaci svým způsobem sleduje a ovlivňuje:

„Drahá paní Zezulová, kam mám zalézt já? Já vím, že jste pro mne umírala a já vím, že jste odešla k Paní Pavle navázat a spojit strhaný řetěz a připravit mou smrt. Marie Zezulová, Vy už jste na věčnosti, Vy mne dnes teprve znáte: prosím Vás: spoléhám se na Vás! Je to k nevydržení. Považte, mně se neřekne jediného dobrého slova!“¹⁶³

Deml se v *Zapomenutém světle* pomocí nejrůznějších aluzí, obrazů, podobenství a hádanek pokouší dát svému utrpení, jež vzešlo z rozchodu se Sporckovou, nějaké morální ospravedlnění, vysvětlení, smysl. Snaží se vysvětlovat tuto delikátní situaci v kontextu svého celkově neutěšeného rozpoložení, četných zklamán, pronásledování, opuštěností a dalších příkoří, ve kterých se našel a kterým „hraběnka“ jen nasadila korunu. V rozhořčeném a ublíženém tónu, kterým se celá kniha nese, se básník neobrací jen k jediné osobě, ale ke všem, kdo reprezentují tuto temnou stránku, symbol zla a křivdy spáchané na bližním. Útočné

---

¹⁶¹ DEML, Jakub. *Zapomenuté světlo*. Brno: Jota & Arca Jimfa, 1991, str. 75.

¹⁶² DEML, Jakub. *Zapomenuté světlo*. Brno: Jota & Arca Jimfa, 1991, str. 67.

¹⁶³ DEML, Jakub. *Zapomenuté světlo*. Brno: Jota & Arca Jimfa, 1991, str. 108–109.

dopisy zcela nevinným obdivovatelům Demlova díla, litanie výčitek Bohuslavu Malinovi Ptáčkovi, výsměšně zkomolená jména dosud uctívaných a milovaných přátel, to vše ukrývá mnohem palčivější bolest – bolest z odmítnutí a zneuznání obyvateli Kuksu:

„Svůj vlastní národ, pro který jsem přece pracoval a trpěl, jsem ve svém srdci ztratil, cítím jen pohrdání pro zradu, která na mně od shora až dolů byla páchána ze zbabělosti a zjištnosti, pohrdám všemi svými přáteli, nemluvím už ani slovo se svým národem pro jeho zradu, tj. pro jeho zbabělost a zjištnost, resp. pohodlnost – jediná útěcha mi zbyla z celého národa, jediná nepodplatitelná duše, až do smrti má spolubojovnice, sestra a matka zároveň, Pavla Kytlicová – a ta zemřela. Jsem a cítím se zcela sám ve svém národě. Větší vřelost ke Kuksu byla by ze strany všeobecně odsouzeného po smrti paní Pavly K. lidsky vysvětlitelná, to doufám, spočívá však ještě hlouběji, myslím: paní Pavla Kytlicová, básník Otokar Březina a František Antonín hrabě Sporck (nebudeme-li jmenovat více lidí) se sice vzdali svého viditelného působení a opustili je, nicméně vůbec nepřestali působit, protože nikdy nepřestanou žít. Mé pohrdání k mému národu je nepřekonatelně silné, naproti tomu moje vděčnost k všemohoucnosti a prozíravosti Boží, tedy moje radost, tj. vědomí a pocit společenství Božího, tj. souvislosti mé i mé práce s věčnou spravedlností a královstvím Božím, je taky nepřekonatelně a tisíckrát silnější.“¹⁶⁴

Kateřina Sporcková se v Demlově životě objevuje tehdy, když básník prochází snad nejintenzivnější osobní a existenční krizí. Cítí se být zrazen vlastním národem, je roznícen četnými polemikami, které uvedl v oběh, distancuje se od češtví a hledá útěchu ve svých německých kořenech a zástupcích této země – šlechtické rodině Sporcků. Zvyklý na to, že se v jeho životě vyskytovaly velice ochotné a oddané ženy, pomáhající mu s vedením domácnosti, vydáváním knih a zajišťováním materiální situace, očekává, že někoho podobného nalezne v hraběnce Kateřině. S vřelostí a otevřeností sobě vlastní se otevírá této ženě v důvěře a naději, aby záhy zažil trpké zklamání. Toto zklamání a bolest rozproudily Demlovy bolestné vnitřní pochody natolik, že po stránce literární vznikla díla skutečně kultovní. Tato bolest vykryštovala do podoby bezmála šílenství, nezalekla se ani výrazů hraničících s obscenitou a agresivitou, která nepřísluší katolickému knězi (*Zapomenuté světlo*), nebo hraničících s rouháním (*Píseň vojína šilence*):

---

¹⁶⁴ BINAR, Vladimír. Sešity pro mladou literaturu, r. 2, č. 16, prosinec 1967, s. 23. *Čin a slovo. Kniha o Jakubu Demlovi*. Praha: Triáda, 2010, str. 106–107.

„Tyhle věci, vidíš, se vždycky začínají vinou nějakého člověka, jenž vidí dál než ostatní. Vidí-li některý člověk dál než ostatní, je to proto, že má něco strhaného v mozku. Někdy to není skoro nic, jako nitka, ale od té chvíle je konec.“¹⁶⁵

Je pravdou, že Deml ve své stylizaci do trpícího štvance většinou vzbudil soucit a zájem zbožných žen, které nejen že ho podporovaly slovy, ale také skutky a nesmírně věrnou a obětavou prací pro jeho dílo. Proto musela chladná reakce Sporckové, ústící ve vyhození Demla z Kuksu, zapůsobit jako šok:

„Jak mi je, Skautičku, poznáš ze Zapomenutého světla: tak mi je a nesmiluje-li se nade mnou Bůh, musím zešítet. Samo Zapomenuté světlo je už projevem šílenství a má je coram Deo na svědomí KSS.“¹⁶⁶

Zajímavé je, že u všech žen, které Deml nekriticky adoroval, nacházíme stejný postoj z jejich strany: tak jako Deml tyto své přítelkyně staví na piedestal a prohlašuje je bezchybnými sveticemi, tak i ony básníka plamenně obhajují před nespravedlností světa a křivými nařčeními ze zločinů, které nespáchal. Jedině u Sporckové nacházíme otevřený odsudek Demlova jednání i psaní, který Deml neustále v souvislosti s touto ženou a její „zlobou“ opakuje. Cítuje často její výrok, že „je horší než všichni, které ve svém díle napadá“ a že jeho texty jsou „netaktní“ a tak dále. Zde se Sporcková zřejmě dotýká Demlovy nejcitlivější stránky: jeho samým sebou pociťované bezúhonnosti v otázkách sporů s okolím a mravní bezúhonnosti textů, které napsal v období hluboké vnitřní trýzně:

„Že necudný jsem,

to mi nepřestáváš říkati.

Už jsi mně tykala,

ted' mi začínáš vykati.“¹⁶⁷

Celým *Zapomenutým světlem* se téměř nepozorovatelně line téma postavení ženy ve společnosti, zvláště v kontextu jejího vztahu s mužem a role, kterou v mužské společnosti hraje. Tu se zdá, že Deml kritizuje přílišnou utištěnost a otrocký život ženy v patriarchálním

---

¹⁶⁵ BINAR. *Čin a slovo. Kniha o Jakubu Demlovi*. Praha: Triáda, 2010, str. 108.

¹⁶⁶ BINAR, dopis Skautíkovi z října 1934. *Čin a slovo. Kniha o Jakubu Demlovi*. Praha: Triáda, 2010, str. 108.

¹⁶⁷ DEML, Jakub. *Zapomenuté světlo*. Brno: Jota & Arca Jimfa., 1991, str. 75.

manželství, obhroublé, neuctivé a podezřívavé chování představitelů kléru k ženám (viz citát níže), onde si pochvaluje pracovitost a skromné vystupování takových manželek, považuje ho za charakteristiku ženy selské a katolické, jinde zas ironicky naráží na ženskou emancipaci. Není tedy vůbec jednoduché uzavřít nějaký soud o Demlově názoru na takzvanou „ženskou otázku“:

„...ted' ležela přede mnou zbavena veškeré krásy a po tolika porodech a po takové otrocké práci oloupena i o ten poslední svůj půvab [...] já neměl odvahy jí říci, že by bylo mnohem lépe, kdyby umřela než takový sviňský a prasečí život...“¹⁶⁸

„Ten pes je nemocí své velitelky (pokud selka v domě smí otevřít hubu)...“¹⁶⁹

„Nejhorší ze všeho jsou noci. Víte? řekl jsem příteli Karlu Veselému v Karlových Varech, každý člověk potřebuje odměny a když já po velké, těžké práci přijdu domů, nikdo mne nečeká, nikdo mne nepochválí, nikdo mi nepoděkuje, nikdo mne neobslouží, nikdo mi nepoděkuje, nikdo mne nepohládá a neřekne: Dobře's to udělal! Na to mi přítel Karel Veselý odpověděl: Tomu nerozumím, takovou potřebu já nemám. Příteli Veselý, jak Vám závidím tohoto štěstí, jež máte společně s tolika emancipovanými ženami!“¹⁷⁰

„Pavla Kytlicová, kromě mé matky jediná ze všech žen, která mne milovala, upozornila mne, že v ústavu choromyslných je oddělení žen a oddělení mužův, ale šílené ženy že jsou o sto procent zběsilejší než šílení mužové. Ježíši Kriste, proč já, kněz tvůj a básník, mám na své duši zkoušeti právě šílenství žen?“¹⁷¹

Dále zde nacházíme reflexe o tom, jaký typ blízkosti mezi mužem a ženou je morálně přijatelný pro kněze, co je podstatou onoho pohoršení, které Demlovi vytýká okolí a zejména jeho představení, zda v jeho lásce a náklonnosti k ženě je skutečně přítomen nějaký negativní, nedovolený a nemorální prvek. S ironií zde líčí necitelné a pokrytecké postoje profesora pastorálky a nynějšího biskupa. Vzápětí však stejně ironicky lituje, že se přece jen nedržel dál od půvabu ženského blízkosti, jelikož právě žena je příčinou jeho nynějšího utrpení. Zároveň vyznává, že žena dala povstat jeho kultovním dílům, že bez ní by jich nebylo:

---

¹⁶⁸ DEML, Jakub. *Zapomenuté světlo*. Brno: Jota & Arca Jimfa, 1991, str. 59.

¹⁶⁹ DEML, Jakub. *Zapomenuté světlo*. Brno: Jota & Arca Jimfa, 1991, str. 89.

¹⁷⁰ DEML, Jakub. *Zapomenuté světlo*. Brno: Jota & Arca Jimfa, 1991, str. 70.

¹⁷¹ DEML, Jakub. *Zapomenuté světlo*. Brno: Jota & Arca Jimfa, 1991, str. 91.

„Řekl jsem, že ta umírající žena byla mojí milenkou. Ani rukou, ani myšlenkou nikdy jsem se nedotkl jejího těla. Její duše jsem se ovšem velmi často dotkl i myšlenkou, i rukou. Kolikrát, když jsem šel do kostela, nejen jsem se na ni usmál, poněvadž paní Pavla Kytlicová ji měla ráda a já sám od sebe mám veselé a upřímné, prosté ženy vůbec rád, ale já někdy jsem ji objal kolem ramenou, jda sloužit mši svatou, a tak silně jsem ji stiskl, jak jsem to před očima Pavly Kytlicové udělal nejen Zezulce, nýbrž i její sousedce, mé lásce: paní Kubešové. Pane B. M. P., teď tady máme malý problém. Může kněz obejmout ženu? A může ji políbit? Sacerdos alter Christus. Kněz je druhý Kristus. Co by učinil Kristus? Pane B. P. M., prostě Boha, aby mně dopřál času a zdraví k napsání these, jež by odpovídala na tyto velmi důležité otázky pastorační praxe. Žena jako nižší tvor se líbat nemá. Profesor pastorálky, Dr. Josef Kupka, nynější můj biskup, dal nám před vysvěcením na cestu životem tuto radu: ‚K ženám buďte vždy a všude, také ve zpovědnici, raději hrubí a sprostí, nežli galantní! Raději je urážejte, než abyste byli k nim laskaví!‘ Velice lituji, že jsem se podle tohoto návrhu nemohl řídit, poněvadž bych nenapsal ‚Miriam‘ a ‚Moji přátelé‘ a vůbec ani jedinou svou knihu – a mohl jsem si ušetřit tak sprostou a potupnou smrt. Tak nespravedlivou smrt.“¹⁷²

Dalším dílem, které je Kateřině Sporckové přímo věnováno, je *Princezna*, vycházející v roce 1935. Nejedná se však o dedikaci vyjadřující vděk, náklonnost a úctu, ale spíše výčitku této ženě. Ona sama knihu později označí za netaktní a není s jejím zveřejněním vůbec spokojena.

V tomto díle však nacházíme duchovní rozměr: vidíme tu opět nezastavování se u mezilidské pozemské tragédie, ale cestu dál, k Bohu, který situaci nenechá beznadějnou. Zajímavé je, že se Deml v případě, kdy mu bylo ublíženo jednou ženou, dovolává útěchy a ochrany ženy druhé, a to neposkvřené Panny Marie, která nemůže jednat jinak, než milosrdně a chápavě. Opět se tu objevuje motiv nepochopení, neporozumění ze strany jedné, a bezvýhradné pochopení, laskavost a přijetí ze strany druhé. Za pozornost stojí také promluva v plurálu: ochránkyně Panna Maria se v žalu a bolesti s básníkem identifikuje, jsou jednou bytostí, které bylo ublíženo, kdo ubližuje básníkovi, ubližuje také svaté Panně. Deml rovněž obhájí bezúhonnost svých citů vůči Sporckové vyjádřením o tom, že ji miloval „tak čistě“:

„*Maria Panno, Matko Slova, kolik lidí mluví jenom česky a mému slovu naprosto nerozumějí! Maria Panno, víš sama, jak jsme skromní, ať nám nerozumějí ti, kteří nám rozumět nechtějí a kteří nám rozumět nemají. Maria Panno, která jsi byla vyhnána z Jeruzaléma, poněvadž*

---

¹⁷² DEML, Jakub. *Zapomenuté světlo*. Brno: Jota & Arca Jimfa., 1991, str. 90–91.

*nebylo místa v hospodě a pro lásku Tvou Tvůj porod nestrpěl odkladu, Ty, která skrze nás trpíš – ó ženo, ó Panno, ó Matko. Když máme začít mluvit, když se snad od nás očekává, že budeme mluvit, že začneme mluvit: Ty, Panno Nejsvětější, Ty sama mlčíš, také Josef, Tvůj Snoubenec, mlčí, také Ježíšek, Tvůj Syn, mlčí – jenom Andělé a pastýři mluví. Ježíši, Maria, svatý Josefe, Nejsvětější Rodino, dej nám tu nejtěžší milost: milost této nádherné lidské bolesti, milost toho nesnesitelného žalu, že nás zradila ta, kterou jsme tak čistě milovali, a milost mlčení.*¹⁷³

V *Princezně* je postava Sporckové tematizována poněkud více. Sice zde není pojmenována svým vlastním jménem, ale z mnoha indicií může alespoň relativně poučený čtenář poznat, o kom tato kniha pojednává. Vedle německých výroků, vznešeného oděvu, který evokuje její šlechtický původ, půvabného zevnějšku, zde nacházíme zásadní motiv neporozumění Demlovi, kterým se tato postava vyznačuje:

*„Zdálo se mi, že jako na trůně vidím krásnou ženu, byla také vznešeně oblečena a byla mnohem, mnohem zdravější, než bych se byl nadál. Promluvila ke mně po německu, jenže já německy dobře neumím a od včerejška je to už příliš dlouhý čas pro mou paměť, vím jenom, že řekla slovo erledigt, a když jsem se probudil, podivil jsem se tomu, že řekla toto slovo, neboť mně je toto slovo docela neznámo, moje němčina je docela dětská a v řeči dětské slovo erledigt je docela neznámo. Ona řekla, pokud si pamatuji: Für diese Zeit ist alles erledigt. A já jsem tomu rozuměl takto: Netrapte se už, to všechno je za námi pro všechny čas, to byl můj blud a nebylo by spravedливо, abyste ještě trpěli. Možná, že jste toho zasloužil, co jste trpěl, ale už toho nezasluhujete, vidíte, že Vás mám celkem ráda, že s Vámi mluvím, a to už znamená mnoho, že s Vámi mluvím, že s Vámi vůbec mluvím, neboť já s každým mužem nemluvím. A teď mi řekla nějakou větu: Die Hauptsache ist die Tugend. Já nepřišel nikterak do rozpaků a povídám jí po německu, docela primitivně dětskou němčinou českého dítěte: Ja, natürlich, die Tugend, jedoch wenn ein Vogel fliegt, denkt er nicht an den Flug, sondern an das Ziel seines Fluges!!...Jenže Pavla Kytlicová umřela a v celém českém národě neznám ženy, která by byla schopná uvidět hrůzu mé samoty!*¹⁷⁴

Žena, která figuruje jako hlavní postava *Princezny*, je jemného, sličného, ale přísného a záhadného vzezření. Její zjev přitahuje, vábí jakýmsi zdáním nevinnosti, útlosti a svěžesti. Je to žena půvabná a neobyčejná. Zpočátku tento text působí jako zcela nevinný hold milované

¹⁷³ DEML, Jakub. *Princezna*. Tasov: J. Deml, 1935.

¹⁷⁴ DEML, Jakub. *Zapomenuté světlo*. Brno: Jota & Arca Jimfa, 1991, str. 16–17.

bytosti, pocta ženě, které si básník váží a již miluje. Ovšem v průběhu čtení dochází k jakýmsi znepokojujícím momentům. Jednak je to výrazná erotizace setkání mezi básníkem a „světící třináctého století, která počala a přece byla Pannou“, ale hlavně závěrečné babylonské zmatení jejich vzájemné komunikace. Proti tomuto znepokojujícímu neporozumění se Deml opět, jako v jiných podobných situacích, dovolává pomoci a pochopení Panny Marie. Princeznu prostupují také další kontrastně pozitivní postavy žen, které Demlovi byly věrné a nezachovaly se jako zrádkyně, zejména postava Pavly Kytlicové. Tu však vystřídá rozporuplná a krásná hraběnka:

„Právě mi říká Marie Vořechová, že dnes ve snech viděla Pavlu Kytlicovou. Byla prý velmi veselá a roztomilá. Z toho vidím, že ona je ustavičně se mnou i v Karlových Varech i tady v Praze. Však já měl dnes v noci také krásné sny: viděl jsem princeznu a byla tak ušlechtilá a pěkná, že jsem jí řekl: já Vás velmi ctím. Řekl jsem to slovem ještě teplejším a ona neodvrátila ode mne tváře a ten ruměnec byl jako nemluvnátko...“¹⁷⁵

Jejím největším problémem je fakt, že nechce porozumět Jakubu Demlovi, ačkoli v něm sama (podle básnickových narážek učiněných v *Písni vojína šilence* a *Zapomenutém světle*) probudila touhu po sblížení, které však později vzala zpět a Demlovi za jeho vyznání vyčinila, způsobujíc mu tak nemalé pokoření:

„Ta milovaná paní se mě ptá, co znamená to a to české slovo v mé řeči... Je to tak podivné, že se tím trápím ještě teď, ale bylo mně to tak milé, že se tím těším ještě teď: ona sama mne vyzve, abych mluvil česky a ona sama česky nerozumí. ... Maria Panno, Matko Slova, kolik lidí mluví česky a mému slovu naprosto nerozumějí...“¹⁷⁶

Porozumění ze strany milované bytosti hraje u Jakuba Demla stěžejní roli. Zatímco prokletím jeho vztahu se Sporckovou byla právě absence tohoto porozumění, v případě Kytlicové a dalších, veskrze kladných postav, je tomu právě naopak:

„Řekl jsem Ti: Já mám jenom to, co Ti mohu dát, ale Ty už ode mne nic nechceš. Řekl jsem to všechno v plurálu, ale ani živá duše mně neodpověděla. Naše duše marně hledá své sestry.“¹⁷⁷

---

¹⁷⁵ DEML, Jakub. *Princezna*. Tasov: J. Deml. 1935.

¹⁷⁶ DEML, Jakub. *Princezna*. Tasov: J. Deml. 1935

¹⁷⁷ DEML, Jakub. *Zapomenuté světlo*. Brno: Jota & Arca Jimfa, 1991, str. 18.

Vyvrcholení hrůzy a bolesti, způsobené vztahem s hraběnkou, Deml manifestuje v *Písni vojína šilence* (1935). Celá báseň je polemicky laděna, básník tu jednou polemizuje se svou milovanou a vytýká jí její nespravedlnost, podruhé vyčítá Bohu, že na něj takové neštěstí dopustil, což osciluje mezi samotným popřením víry a rezignací na důvěru v Boží Prozřetelnost, potom zase vyznává hraběnce lásku a prosí Boha za záchranu její duše, i za cenu vlastního zatracení. Zde opět můžeme spatřovat souvislost s *Tkadlečkovým* hádáním se s vlastním neštěstím, což signalizuje paralelu mezi *Písni vojína šilence* a *Zapomenutým světlem*.

V následujících verších se vyjevuje přímo bytostná krize básníka, hledajícího „*jen srdce sobě podobné*“ a zažívajícího bolestné zklamání, jehož intenzita vede až k projevům šílenství. Titul básně *Píseň vojína šilence* odkazuje k onomu výroku o mluvení z cesty šíleného krále Leara, které nacházíme v *Zapomenutém světě*.¹⁷⁸ Toto mluvení šíleného vojína je skutečně jakoby zbaveno sebekontroly, prýšticí v nespoutaných proudech stále intenzivnějšího a naléhavějšího označování příčiny a rozměru osobní tragédie:

*„Přátelství, láska, bolest vzápětí,
začátek, cesta za cestou a cíl:
že nesmím mít, o čem jsem nejmíc snil -
ó blázne, ó kříži, ó srdce, ty mé prokletí!*

*Je zavrženo a proklato, že hledá
jen srdce sobě podobné – a běda,
zapomenout nemůže, ač znalo odevždy - :
Kde a kdo a kdy?“¹⁷⁹*

Objevuje se zde také reflexe nad údělem člověka, který nemá ani potomky, ani přátele, ani útočiště. Nalézáme tu stesk nad skutečností, že zde není nikdo, kdo by navázal na řetěz rodového společenství:

„Mít aspoň dceru nebo syna,

---

¹⁷⁸ „*Mluví-li člověk v bolesti, mluví z cesty jak šílený král Lear*“ DEML, Jakub. *Zapomenuté světlo*. Jota & Arca Jimfa, Brno, 1991, str. 83.

¹⁷⁹ DEML, Jakub. *Píseň Vojína šilence*. Překlad Ladislav Dvořák; ilustr. Emanuel Ranný Praha : Ranný, 1996.

*byl by tu řetěz, který spíná
živé i mrtvé bez hranic
a mně, vydědění odevšad,
mohlo by se přec jen zdát,
že nechybí mi nic.* ¹⁸⁰

Dále tu vidíme výčitku utajené hrdince, která vlastním jednáním dala podnět k nesnesitelně tíživé bolesti, v jaké se básník nachází:

*„Kdybys ty sama neviděla, co vidělas,
Kdyby sis nevzala, co já ti přines v dar,
tak těžký úděl nemusel nést žádný z nás,
ty svoji nevinnost a já svůj hrob a zmar.* ¹⁸¹

Lyrický hrdina poukazuje na to, že druhá strana nebyla indiferentní a sama vybízela k sblížení, které následně odmítla a popřela:

*„Tu ona uvážlivě za ruku ho chopí,
a jak by se ze sna probrala až teď,
v zalykavém smíchu do ucha mu šeptá: Nejsi-li ty hloupý,
hled’!*

*A dál mu šeptala a otevřeně již:
To bál ses vlastních slov, že vyzní odvážně?
Tvou lásku chci a žádný pokoj, rozumíš?
Což necítíš, jak moje ruka ve tvé žhne?* ¹⁸²

Objevujeme zde také otevřeně erotické náznaky, jako je například verš o vyhrnutí sukně a ukázání žlutých kalhotek.¹⁸³ Mimochodem, žlutá se považuje za barvu šílenství, nemoci,

---

¹⁸⁰ DEML, Jakub. *Píseň Vojína šilence*. Překlad Ladislav Dvořák; ilustr. Emanuel Ranný
Praha : Ranný, 1996.

¹⁸¹ DEML, Jakub. *Píseň Vojína šilence*. Překlad Ladislav Dvořák; ilustr. Emanuel Ranný
Praha : Ranný, 1996.

¹⁸² DEML, Jakub. *Píseň Vojína šilence*. Překlad Ladislav Dvořák; ilustr. Emanuel Ranný
Praha : Ranný, 1996.

lability – Sporcková svůj život ukončí sebevraždou. Objevujeme zde také motiv „pití jedu“ z vůně těchto „žlutých růží“, což asociuje zhoubnost tohoto milostného vzplanutí:

„Nad kolena – tak to bylo – si vyhrnula sukni.

Ni -

kdy bys to byl nečekal. Jak zed'

zbledla při tom. Hned

na to vstala

a na cestu se dala

a šla v pustou zem.

Zlíbal jsem

jejího stínu lem nastokrát

v duchu. Šat

čpěl po růžích, když mrou

Kapku za kapkou

jsem pil svůj jed,

až pad jsem naposled.

Jsou to růže, žluté růže

Ukaž! -

Mlč!“¹⁸⁴

Následující verš naznačuje hlubokost zranění, které básníkovi bylo způsobeno:

„Hluboko v oko

saju tuto žluť, ach, přehluboko,

až do krve, až do duše, až tam!“¹⁸⁵

Zde nacházíme v Demlově díle dosud nevidaně intenzivní výčitky Bohu, signalizující hluboké otřesení básnickovy víry a důvěry. Není zde tedy otřesena pouze důvěra v člověka, ale také v

---

¹⁸³ Tytěž aluze nacházíme v *Zapomenutém světle*, str. 105.

¹⁸⁴ DEML, Jakub. *Píseň Vojína šilence*. Překlad Ladislav Dvořák; ilustr. Emanuel Ranný
Praha : Ranný, 1996.

¹⁸⁵ DEML, Jakub. *Píseň Vojína šilence*. Překlad Ladislav Dvořák; ilustr. Emanuel Ranný
Praha : Ranný, 1996.

Nejvyššího, kterému dosud v Demlově díle nebylo takto vyčítáno. Připomíná to biblickou kapitolu o Jobovi:

*„A proč já ti tak prostoduchý vyšel z dlaně,
že jsem na nějakou lásku uvěřil?
Zrušil jsi tím vlastní slovo, jednou dané,
a sám sebe jsi tím podvedl, sám sebe oloupil!*

*Až dosud myslel jsem, že říše tvá se klenout má
nad všechny noci a jmenovat se světlo a ne tma,
má víra byla to i sláva s nadějí,
ne, teď už není, není jí!*¹⁸⁶

Opět zde nalézáme výčitku hraběnce a jakési začlenění Božích úradků do citové katastrofy, ve které se básník ocitá. Zásah, který Deml prostřednictvím Sporckové utrpěl, jej dohání do nevídaných poloh zoufalství:

*„A proč jsi mě opustil, Bože můj?”*¹⁸⁷

Stěžuje si na Boží úradky, vyčítá Mu svůj úděl, zříká se víry v téměř rouhavých verších. V posledním verši nabízí sám sebe jako oběť pro peklo, pokud bude zachráněno srdce milované ženy. Tyto verše, protestující proti Bohu a víře, se mohou jevit jako mnohem větší pohoršení, než verše týkající se žlutých kalhotek nebo erotické motivy *Zapomenutého světla*:

*„Jediný člověk rozhodl mou pouť. Tys to byl leč,
kdo v jeho vůli nastražil tu strašnou past,
a pryč je naděj na ráj i na skvělou seč,
a jsem jen mrtvý, mrtvého mrtvá část!*

*Bůh jsi-li ještě a trváš dosud, Pane náš,
skrz všemoc slitovnosti a dobroty nám sděl,*

---

¹⁸⁶ DEML, Jakub. *Píseň Vojína šilence*. Překlad Ladislav Dvořák; ilustr. Emanuel Ranný
Praha : Ranný, 1996.

¹⁸⁷ DEML, Jakub. *Zapomenuté světlo*. Brno: Jota & Arca Jimfa, 1991, str. 14.

*že ve svém stvoření teď všechno nezmotáš,
když je tu domnění, žes jednotlivou křivdu neviděl!*

*A jestlis mne zcela zavrhl a proklel mne,
rád půjdu do pekel, rád půjdu do věčného ohně,
jen když se Božstvo tvé nad jejím srdcem ustrne,
od něhož tolik vzdálen umírám a jenom pro ně.*¹⁸⁸

Vidíme zde, že kukské období ve své literární reprezentaci přináší z hlediska adekvátnosti života a tvorby kněze dvojitý problém: problém duchovní zkoušky až na pokraj rezignace a vzpoury, a dále problém explicitně erotických pasáží v básnickové díle. Tato zkušenost, tak jak je reprezentována v *Zapomenutém světle*, *Písni vojína šilence* a dalších, tedy útočí na samotnou podstatu kněžství: na ctnost víry, naděje a čistoty. Proto bylo vydávání této knihy v její původní podobě tolik cenzurováno a diskutováno jak Demlem samotným, tak jeho vydavateli. Ovšem Deml sám nikdy toto období ani tyto texty nevykládá ve prospěch nemravnosti, byť by měla být výsledkem přechodné slabosti, kterou by později zavrhnul.

Naopak, stále zdůrazňuje mravní adekvátnost podobných výjevů a nikdy se vnitřně nezříká svého kněžství. V následujícím úryvku se pokouší vystihnout podstatu těchto svých vztahů a jejich morální charakter:

*„Dotek sám o sobě je věc neutrální, morálně ani dobrá, ani zlá, takže políbím-li ženu, bylo by to mravně zlé jen tehdy, kdybych se neodvážil políbit ji před její matkou nebo před svým biskupem.*¹⁸⁹

„Posledním textem, kde ještě jako hrdinka ztajeně vystupuje Kateřina Sweerts-Sporcková a Demlův vztah k ní vytváří onu linii „strašlivé souvislosti“, je *Žito svatého Josefa*, označený v dopise Janu Amosi Vernerovi z 20. března 1935 za „sen poslaný mi z některé hvězdy“ a otištěný jen časopisecky. V tomto snu vystupuje mimo jiné malý slon, slon trpaslík, o němž Deml v témže dopise říká, že „se dosti krotil“, aby o něm neřekl víc.“¹⁹⁰

„Ten slon nebyl o nic delší než domácí myš, ovšem byl zavalitější, slonovitější, ale tak pružný jako Msgr. Šrámek nebo Dostál-Lutinov nebo můj kolega P. Ladislav Tomášek, o němž píšu

¹⁸⁸ DEML, Jakub. *Píseň Vojína šilence*. Překlad Ladislav Dvořák; ilustr. Emanuel Ranný. Praha : Ranný, 1996.

¹⁸⁹ DEML, Jakub. *Zapomenuté světlo*. Brno: Jota & Arca Jimfa, 1991, str. 86.

¹⁹⁰ BINAR, Vladimír. *Čin a slovo. Kniha o Jakubu Demlovi*. Praha: Triáda, 2010, str. 117–118.

už v Prvních světlech, nebo jako paní Kateřina Sweerts-Sporcková. Tito lidé jsou tak dokonalí, tak koncentrovaní, tak informovaní, tak poučení, tak pohotiví (politikové říkají: parátní řečník), tak sebe vědomí, že se My, ona i s Otakarem Březinou a s ukřižovaným Milosrdenstvím musíme stydět.“¹⁹¹

Pokud se opět vrátíme k polarizovanému vnímání ženy v díle Jakuba Demla, zamysleme se nad tím, v čem je postava hraběnky protikladná postavě Marie-ochránkyň, matky a přimlůvkyně. Podstatou Marie a matky je odpouštění, mlčení ke křivdě utrpěné na sobě samé, smírná povaha a tiché nesení kříže. Nikoli konfrontace s mužem a se světem, ale snaha je usmířit, utěšit a uklidnit. Smířit se sebou, s okolím a Bohem. Hlavním důvodem pro důvěryhodnost takových žen je svědectví jejich vlastního života. Ženy Marie vedou Demla k mlčení a kontemplaci, k vytříbení výrazu, prostotě slova a průzračnosti básnických obrazů. Texty plynoucí z Marií jsou jemné, tiché a pokorné. Právě je bychom mohli zařadit mezi ony „františkánské“ Demlovy pasáže – knihy, které Vladimír Binar nazývá „světelnými“. Zkušenost s temnou stránkou ženy má však tvůrčí vliv na zcela jiné typy textů: ty, které Vladimír Binar řadí do takzvaných „temných“ básnickových knih. To ovšem neznamená, že by „temné“ knihy byly prosty vytříbeně jemných poetických vznětů a mystických procitnutí.

Bylo by však příliš banální básníkovu krizi *Zapomenutého světla* vyvozovat pouze z nepříjemné deziluze z hraběncina jednání. Hraběnka je zde další nastavenou uměleckou kulisou, která zakrývá mnohem hlubší skutečnosti a rozpory. Vždyť přece ze *Zapomenutého světla* vychází řev, obracející se úpěnlivě na všechny strany, dovolávající se spravedlnosti, útěchy a zadostiučinění za zranění tak bolestné, že za ním nemůže stát jediný malicherný mezilidský spor. A zase se vracíme k situaci, kdy se konfrontují dobro a zlo, tábor přátel a nepřátel, výčitky těm, kteří zraňují, a bolestná vzpomínka na milující zesnulé.

---

¹⁹¹ BINAR, Vladimír. *Čin a slovo. Kniha o Jakubu Demlovi*. Praha: Triáda, 2010, str. 118.

9. Závěr

Pro závěr naší práce je důležité si uvědomit, co je vlastně tématem díla Jakuba Demla. Motiv ženy je zde sice velice markantní, významný a zdánlivě dominující, ale domníváme se, že **tématem** Demlovy tvorby je **hledání světla a dobra, pochopení a spravedlnosti**, jak ji nabízí a reprezentuje Bůh, v lidské společnosti a mezilidských vztazích. Touha po doprovodu sesterskou a chápající duší je přirozenou touhou každého takového poutníka.

Pozorujeme v díle tohoto kněze výrazně polarizované literární profily osob, které na své životní cestě potkal, zasazování těchto postav do transcendentálního kontextu, kdy zdánlivě malicherné konflikty nebo naopak standardní projevy vzájemných sympatií a přátelství odkazují do spiritualizovaného, až sakrálního rozměru. K tomu Deml také využívá pravidelného srovnávání svých „vykupitelek“ nebo „zrádkyň“ s postavami katolické hagiografie, biblických příběhů, jež vyjevují různé typy charakterů, s evangelními parabolami a výrazně moralisticky orientovanými texty.

Nelze nikterak popírat, že bez setkání s konkrétními osobami a bez událostí s nimi prožitých by Demlovo dílo nevzniklo v takové podobě, jakou známe, ale je také potřeba zdůraznit, nakolik jsou básníkem líčené erupce citů vzdáleny od konkrétních sporů, osob a událostí, o kterých píše. Jakoby Deml prožil silně podnětnou a inspirující zkušenost, ale její reflexi v díle zpodobil ve zcela distanční podobě, ovlivněné mnoha dalšími nesouvisejícími postavami a okolnostmi. Signifikantní je neprokazatelnost různých ideologických obvinění vznesených proti Jakubu Demlovi. Ambivalentnost výroků, neobvyklé řazení asociací, matoucí prohlášení a zvraty v postojích ke konkrétním jedincům v průběhu času – to vše rafinovaně vylučuje možnost učinit z Demla hrdinu soudobého bulvárního tisku.

Dílo Jakuba Demla formují a spínají v celek motivy **víry, ženy** (přesněji **nadosobního přítele, „sestry duše“**) a **domova**. Tyto tři motivy se vzájemně prostupují a navazují jeden na druhý v rozmanitých situacích a kontextech, kdy Demlovi představují buď hodnotu jednoznačně pozitivní: útočiště, útěchu a jistotu, nebo negativní: zradu, vyhnání a opuštěnost. Přesto se zdá, že motiv ženy je zastoupen nejexplicitněji: už jen pro názvy Demlových knih, dedikace a množství otevřených výpovědí o důležitosti toho či onoho setkání, které mělo na básníkovu dílo i život velký vliv.

Motiv ženy přímo utváří některá díla, dedikovaná nebo inspirovaná konkrétními osobami, nesoucí konkrétní jména a oslovení (*Matylka, Miriam, Sestrám...*). Deml vede ve svých knihách s těmito ženami polemiky plné výčitek, vysílá k nim vroucí vyznání lásky, díky a vděku, vyrovnává si účty se zrádkyněmi, obviňuje, lituje se. Mezi všemi těmito dialogy a monology s konkrétními pozemskými bytostmi se prolíná neutuchající vzývání Matky Boží, vroucí modlitba, vztahování ženství, sesterství a mateřství ke katolické církvi. Tedy prostupuje se tu zcela viditelně rovina pozemská a nadpozemská, konkrétní a zvěčnělá, svět živých a svět mrtvých. Deml se viditelně koncentruje na vyhocené rozlišování mezi světlem a tmou, postavami temnými a světlými. V případě negativní zkušenosti a hodnocení se jeho kritika a tíseň nesoustřeďuje pouze na jednu postavu, ale koncentruje v sobě mnohé další. Trpí-li tedy Deml-básník, jeho výčitky se obracejí vůči celému národu, nikoli k jediné ženě, jež ho zradila, jak by se mohlo na první pohled zdát. A nekončí jen u národa, ale obrací se k reprezentaci Zla a nespravedlnosti jako takové.

Stejně je tomu i v případě opačném. Idealizuje-li básník matku, Matylku nebo Pavlu Kytlicovou, idealizuje zde člověka, lidskou duši, své osobní setkání s Dobrem. Nejde už tolik o skutky milosrdenství a úcty, kterými se vyznamenala „mamička“, o tiché utrpení Matylky nebo nečekanou obětavost mladé studentky Rosy, ale o úžas nad Božím milosrdenstvím, zprostředkované láskyplnými dušemi bližních.

Závěrem tedy znovu shrnujeme, že motivy ženy, domova a katolické víry jsou v Demlově díle nerozlučně spjatý a vzájemně se prolínají a doplňují, stejně jako jednotlivé reprezentace ženské osobnosti. Analýza přísně rozčleněná na jednotlivé motivy, oblasti a reprezentace té či oné postavy v díle Jakuba Demla bez ohledu na celek a souvislosti tedy není žádoucí ani možná, jelikož skutečnou podstatou Demlovy „Knihy“ je cesta za světlem, při které jsou tyto postavy spíše doprovodem, než cílem.

Seznam použité literatury

Primární literatura

DEML, Jakub, ŠEVČÍK, Josef. Korespondence. *Carissime, kde se touláte?* Praha: Dauphin, 2010.

DEML, Jakub. *Cesta k Jihu*. Brno: Vetus Via, 1998.

DEML, Jakub. *Domů*. Tasov: Jota & Arca Jimfa, 1990.

DEML, Jakub. *Haluciňák*. Brno: Vetus Via, 1997.

DEML, Jakub. *Hlas mluví k Slovu*. Brno: Vetus Via, 1999.

DEML, Jakub. *Jak jsme se loučili*. Jaroměřice nad Rokytinou: Drahomíra Krulová, 1933.

DEML, Jakub. *Jak jsme se potkali*. Tasov: Jakub Deml, 1933.

DEML, Jakub. *Jugo*. V Tasově na Moravě : Jakub Deml, 1936.

DEML, Jakub. *Katolický sen*. Brno: Vetus Via, 1998.

DEML, Jakub. *K narození Panny Marie*. Olomouc: Krystal, 1942.

DEML, Jakub. *Mé svědectví o Otokaru Březinovi*. Olomouc: Votobia, 1994.

DEML, Jakub. *Miriam a jiné práce*. Brno: Blok, 1969.

DEML, Jakub. *Mohyla*. Tasov: Pavla Kytlicová, 1926.

DEML, Jakub. *Můj očištec*. Olomouc: Votobia, 1996.

DEML, Jakub. *Píseň Vojína šilence*. Překlad Ladislav Dvořák; ilustr. Emanuel Ranný
Praha: Ranný, 1996.

DEML, Jakub. *Píšu to při světle nočním: výbor z korespondence z let 1940-1961*. Praha: Torst, 1998.

DEML, Jakub. *Princezna*. Tasov: Jakub Deml, 1935.

DEML, Jakub. *První světla*. Elektronická editace: IWASHITA, Daniela. Jinošov na Moravě, 1917. Aktualizovaná verze z 17.10.2003.

DEML, Jakub. *Smrt Pavly Kytlicové*. Brno: Jakub Deml, 1932.

DEML, Jakub. *Šlépěje*. (Zde neuvádím vzhledem k množství přečtených děl bibliografické údaje a čísla.)

DEML, Jakub. *Verše české*. Tasov: Marie Rosa Junová, 1938. Elektronická verze – Borovička, Lukáš. Praha, 2005.

DEML, Jakub. *Zakletí slov II*. Praha: Versus, 2006.

DEML, Jakub. *Zapomenuté světlo*. Brno: Jota & Arca Jimfa, 1991.

DEML, Jakub. *Život svaté Dympny, panny a mučednice: Z Ribadineiry*. Praha: Jakub Deml, 1912.

Sekundární literatura

BIBLE, *Nový Zákon*. Překlad Sýkorův v revisi Hejčlově, upraveno a poznámkami opatřeno Dr. Rudolfem Coem. Velehrad: Olomouc, 1947.

BIBLE ČESKÁ, *Starý Zákon*. Překlad Dr. Jan Hejčl, redakce Dr. Antonín podlaha. Dědictví sv. Jana Nepomuckého: Praha, 1921.

BINAR, Vladimír. *Čin a slovo. Kniha o Jakubu Demlovi*. Praha: Triáda, 2010.

DACÍK, R. M. *Mravouka*. Olomouc: Krystal, 1946.

DURYCH, Jaroslav. O Jakubu Demlovi. In TVAR, roč. II., č. 7/8, září–říjen 1928. ONLINE: <http://deml.cz>. Dostupné z <http://deml.cz/napsali-o-jakubu-demlovi#salda>.

CHALUPECKÝ, Jindřich. *Expresionisté*. Praha: Torst, 2000.

FUČÍK, Bedřich. *Píseň o zemi*. Praha: Melantrich, 1994.

FUČÍK, Bedřich. *Rodná krajina básníkova*. Praha: Triáda, 2003.

KAŠPAR, Josef. *Základy katolické věrouky*. Frýdek-Místek: Michael S. A., 2004.

od JEŽÍŠE, Terezie. *Cesta k dokonalosti*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002.

od JEŽÍŠE, Terezie. *Kniha o zakládání*. Kostelní Vydří: Nakladatelství Tiskárny Vimperk, 1991.

od KŘÍŽE, Jan. *Výstup na horu Karmel*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999.

od KŘÍŽE, Jan. *Živý plamen lásky*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001.

MED, Jaroslav. *Spisovatelé ve stínu*. Praha: Portál, 2004.

MED, Jaroslav. „Velký z popudlivého plemene básníků...“. In *Sen jeden svítí*. Praha: Odeon, 1991.

OLIČ, Jiří. *Čtení o Jakubu Demlovi*. Olomouc: Votobia, 1993.

PĚNČÍK, Josef. *Hledání ráje*. Třebíč: Arca Jimfa, 1996.

RIPELLINO, Angelo Maria. Umění Jakuba Demla. In *Tři studie z české literatury*. Společnost F. X. Šaldy, 1999.

ŠALDA, F. X. Z nové literatury o Otokaru Březinovi. In *Šaldův zápisník, roč. IV., 1931–1932*. ONLINE: <http://deml.cz>. Dostupné z <http://deml.cz/napsali-o-jakubu-demlovi#salda>.

VON LE FORT, Gertruda. *Věčná žena*. Překlad: Dr. J. Fučíková. Vyšehrad: Praha 1990.

WÖLL, Alexander. *Mezi apoteózou a tabu. Přehled bádání o Jakubu Demlovi*. ONLINE: <http://www.ucl.cas.cz>. Dostupné z <http://www.ucl.cas.cz/edicee/data/sborniky/kongres/tretiI/39.pdf>.

ZÁBORCOVÁ, Milada. *Nad Tasovem se smráká*. ONLINE: <http://www.umirani.cz/>. Dostupné z: <http://www.umirani.cz/res/data/006/000734.pdf>.